

Nr 219.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för
lärarutbildningens ordnande; given Stockholms slott
den 31 mars 1950.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Josef Weijne.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen avhandlas utbildningen av lärare i de vanliga läroämnen men däremot icke i yrkesämnena. Utbildningen skall för de berörda lärargrupperna omfatta dels allmänbildande studier och erforderliga fackstudier inom vederbörande undervisningsämnena, dels en egentlig yrkesutbildning, innefattande teoretisk och praktisk utbildning för lärarkallet. I den egentliga yrkesutbildningen skall ingå viss aspiranttjänstgöring.

Enligt propositionen skola lärarutbildningsanstalter av ny typ inrättas till ett antal, som framdeles bestämmes. Vid dessa skola blivande ämneslärare, mellanskollärare och eventuellt småskollärare samt, i den mån så bestämmes, olika grupper av speciallärare erhålla egentlig yrkesutbildning.

Utbildningen av mellanskollärare skall enligt propositionen grundas på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs. Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare åter skall efter en övergångstid bygga på en ettårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande realexamen.

I propositionen begäras icke några anslag.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 31 mars 1950.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, statsråden SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne följande.

När jag den 3 februari detta år anmälde propositionen nr 70 angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling, var beredningen av den därmed nära sammanhängande frågan om en reformerad lärarutbildning ännu icke avslutad. Jag anhåller nu att få anmäla denna fråga.

1. Inledning.

Den djupgående olikheten mellan 1800-talets läroverk och folkskola kom icke minst till synes i lärarnas utbildning för sina uppgifter.

Läroverkslärarnas ämnesstudier voro då som nu förlagda till universiteten, och deras egentliga yrkesutbildning omfattade, sedan den ordnats genom 1875 års provårsstadga, en teoretisk del, som avslutades med tentamen i pedagogikens teori och historia, och en praktisk del, innefattande auskultation och övningsundervisning samt i samband därmed undervisning rörande de särskilda ämnenas metodik.

Folkskollärarnas arbetsuppgifter borde däremot enligt tidens uppfattning kunna genomföras utan att lärarens bildningsgrund behövde gå alltför mycket utöver de kunskapselement, han skulle meddela sina lärjungar. Enligt 1862 års reglemente för folkskoleseminarierna skulle undervisningen vid dessa lärarutbildningsanstalter så till framställningssätt som omfång lämpa sig efter elevernas framtida bestämmelse. Inflytelsrika åsiktsriktningar ville tolka detta stadgande så snävt, att seminariets undervisning borde grunda sig på de läroböcker, efter vilka den blivande läraren själv en gång skulle undervisa. Ännu frammot 1800-talets slut kunde seminariekursen beskrivas såsom »en utvidgad och fördjupad folkskolekurs».

Genom 1914 och 1937 års seminariereformer har detta läge i grunden ändrats. Inträdesfordringarna ha skärpts. Ungefär halva antalet av de in-

tagna seminarieeleverna tillhöra numera de tvååriga linjer, vilkas lärokurser förutsätta avlagd studentexamen, medan de återstående, som undergå en fyraårig utbildning, vid intagningen måste styrka insikter, som i flertalet ämnen motsvara realexamens kunskapsmått. Engelska har upptagits som obligatoriskt läroämne med relativt högt timtal, tyska och franska som frivilliga ämnen. En reform av det inre arbetet påbörjades redan genom 1914 års stadga och har sedan i allt större utsträckning genomförts; den åsyftar ökad självverksamhet och friare studieformer. Samtidigt ha behörighetskraven för seminariernas lärare höjts. Folkskoleseminariernas ordinarie ämneslärare äro numera genomgående lektorer.

För småskoleseminarierna har 1900-talet medfört ännu mera genomgripande reformer. Vid dess början hade staten ännu icke i större utsträckning tagit sig an småskolläroinneutbildningen. De flesta småskoleseminarierna ägdes av landstingen eller hade privata huvudmän. Lärokursen behövde icke omfatta mer än 8 månader. De nuvarande småskoleseminarierna äro däremot statsinstitutioner, lärokursen är tvåårig eller i ett fall treårig, inträdesfordringarna ha höjts och undervisningen bestrides av adjunkter. Den praktiska utbildningen har moderniserats.

För de högre skolornas lärare har däremot den egentliga yrkesutbildningen på lång tid föga ändrats i organisatoriskt hänseende. Kursen i pedagogikens teori och historia har visserligen flyttats över till universitetet och ingår som led i filosofisk ämbetsexamen, men provåret är sig tämligen likt. Två sakkunnigberedningar — 1927 års skolsakkunniga och 1936 års lärarutbildningssakkunniga — ha efter olika linjer arbetat med en reform av läroverkslärarnas praktiska utbildning, men de framlagda förslagen ha icke realiserats.

När frågan om lärarutbildningen nu återupptages, äro förutsättningarna väsentligt ändrade. Den forna splittringen inom det svenska skolväsendet är på väg att utjämnas, proposition har avlåtits om en enhetsskola, avsedd att i sig upptaga hela den mångfald av olika skolformer, som sörja för skolpliktsålderns behov. En större grad av enhetlighet är både önskvärd och möjlig även på lärarutbildningens område. Lärarutbildningen kunde lämnas å sido, ännu när 1940 års skolutredning utförde sin grundläggande analys av de svenska skolproblemen, men den blev en trängande uppgift för 1946 års skolkommision. Enligt direktiven skulle skolkommisionen i början av sitt arbete uppdraga vissa allmänna riktlinjer för frågans lösning, varefter den fortsatta utredningen borde anförtros åt en särskild sakkunnigkommitté. Den förra delen av utredningsarbetet är nu fullgjord och ingår i kommissionens i juni 1948 avgivna principbetänkande (SOU 1948: 27); det är denna del av utredningen och därpå grundade förslag, som jag nu går att föredraga. Det fortsatta utredningsarbetet har redan påbörjats, då en särskild delegation under ordförandeskap av undervisningsrådet Eskil Käll-

quist tillsatts inom skolkommissionen för att utreda de blivande lärarhögskolornas organisation. Dess arbetsresultat torde dock föreligga först senare under detta år.

Jag kommer i det följande först att lämna en redogörelse för den nuvarande lärarutbildningen och övergår därefter till de för reformen väsentliga allmänna synpunkterna och deras tillämpning på frågorna om lärarnas teoretiska och praktiska utbildning. Slutligen kommer jag att beröra vissa frågor, som stå i samband med lärarkraftens ändamålsenliga disposition för skolans olika stadier.

2. Den nuvarande lärarutbildningen.

a. De högre skolorna.

Ämneslärarnas teoretiska utbildning.

Ämneslärarna vid *de allmänna läroverken* tillhöra, om man bortser från rektorerna, tre med avseende på löneställning och kompetenskrav skilda lärarkategorier, nämligen lektorer, adjunkter och ämneslärarinnor. Enligt den för innevarande budgetår gällande personalförteckningen finnas 330 ämneslärarinne-, 2 062 adjunkts- och 510 lektorstjänster. Dessutom finnas extra ordinarie och extra ämneslärarinnor och adjunkter samt timlärare. Lektorstjänster förekomma endast vid de högre allmänna läroverken.

Ämneslärarinnegruppen utgöres huvudsakligen av lärarinnor, som ha genomgått högre lärarinneseminarier i Stockholm eller motsvarande privata lärarinneseminarier. Dessa utbildningsanstalter äro numera nedlagda, och ämneslärarinneinstitutionen torde komma att avvecklas, sedan de utexaminerade lärarinnorna erhållit placering.

Inom den numeriskt största gruppen, *adjunktgruppen*, har flertalet avlagt filosofisk ämbetsexamen, som enligt läroverksstadgan är behörighetsvillkor för adjunktstjänster, vilka icke innefatta kristendomskunskap eller praktiskt läroämne. Enligt stadgan för filosofiska examina skola kunskapsfordringarna i ämbetsexamen bestämmas med hänsyn till examens ändamål att vara behörighetsvillkor för ämneslärarbefattningar vid de allmänna läroverken. I ämbetsexamen ingår vid sidan av de egentliga examensämnena en obligatorisk kurs i psykologi samt pedagogikens teori och historia.

Adjunktstjänst ledigförklaras i två eller tre läroämnena. Omfattar tjänst två läroämnena, fordras vanligen vitsordet Med beröm godkänd eller därutöver i motsvarande ämnen i ämbetsexamen. Vissa skolämnena motsvaras dock av två eller flera universitetsämnena. I ett par fall har det därför ansetts nödvändigt att för behörighet i visst skolämne föreskriva akademiska studier i två ämnen. Så är förhållandet i fråga om modersmålet och biologi, som motsvaras av universitetsämnena nordiska språk och litteraturhistoria med poetik respektive botanik och zoologi. Det fordras i dessa fall minst vitsordet Med beröm godkänd (»2 betyg») i det ena av de nämnda universitetsämnena och minst vitsordet Godkänd (»1 betyg») i det andra. Omfattar adjunktstjänst tre skolämnena, fordras, utöver behörighet till adjunktstjänst i två av ämnena, att sökanden har minst Godkänd i det eller de examensämnena, som motsvara det tredje skolämnet.

I läroverksstadgan angivas särskilda behörighetsvillkor för adjunktstjänst i kristendomskunskap. På grund av gällande övergångsbestämmelser

kan dock behörighet även vinnas enligt äldre och delvis mycket gamla bestämmelser. De till följd härav mycket komplicerade bestämmelserna om behörighet till läroverkslärartjänsterna i kristendomskunskap finnas sammanställda i 1936 års lärarutbildningssakkunnigas betänkande (SOU 1938:50 s. 93—95). Behörighet till adjunktstjänst kan enligt dessa bestämmelser vinnas genom icke mindre än 11 olika examenskombinationer; under alla omständigheter fordras teologie kandidatexamen samt på det ena eller andra sättet vitsordade studier inom filosofisk fakultet. Lärare i kristendomskunskap skall bekänna sig till den rena evangeliska läran.

För behörighet till adjunktstjänst, vari praktiska läroämnen ingår, fordras alltid behörighetsförklaring av Kungl. Maj:t, varvid sökande exempelvis kan åberopa avgångsexamen från handelshögskola eller teknisk högskola.

De flesta lärare, som tillhöra *lektorsgruppen*, äro filosofie doktorer. Lektorstjänsterna kunna omfatta ett eller två läroämnen. För behörighet fordras ämbetsexamen med minst vitsordet Med beröm godkänd i tjänstens ämnen, licentiatexamen i ett av ämnena samt disputation för filosofie doktorsgrad. I vissa fall kan licentiatexamen avläggas i ett universitetsämne, som icke direkt motsvarar men står nära något av tjänstens ämnen. Sålunda kan behörighet till lektorstjänst i matematik även grundas på en licentiatexamen i mekanik eller astronomi. Beträffande de specialbestämmelser, som gälla för kristendomslektorat, hänvisas till redogörelsen i 1936 års lärarutbildningssakkunnigas betänkande.

Den för närvarande otillräckliga tillgången på lektorskompetenta har lett till tämligen omfattande dispenseringar. Kravet på disputation har därigenom i praktiken i stort sett uppgivits för de fall, där graduerade sökande icke ha anmält sig; däremot kan en filosofie doktor alltjämt, om han i övrigt är fullt behörig, vid eventuell konkurrens i regel påräkna försteg framför en licentiat.

Lektor skall meddela undervisning i gymnasiet, såvida icke särskilda förhållanden göra annan anordning nödvändig eller önskvärd. Han är därjämte i regel huvudlärare i sina ämnen och bör i denna egenskap med råd och upplysningar tillhandagå övriga lärare i ämnet, förestå institution, som må vara knuten till hans ämne, efter anmodan av rektor leda ämneskonferens samt övervaka att vid konferensen beslutade åtgärder verkställas.

Extra ordinarie och *extra lärare* i teoretiska läroämnen skola ha genomgått samma teoretiska utbildning som motsvarande ordinarie lärare. Vidkommande icke-ordinarie lärare i praktiska läroämnen ankommer det på skolöverstyrelsen att pröva, huruvida de äga förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt fullgöra de med anställningen förenade arbetsuppgifterna.

Den som är behörig till adjunks- eller ämneslärarinnetjänst vid de allmänna läroverken är även behörig till ordinarie ämneslärartjänst vid de med läroverken jämförliga *högre kommunala skolorna*, alltså kommunala

flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor. Efter behörighetsförklaring av Kungl. Maj:t ifrågakomma även lärare, som med goda vitsord ha genomgått folkskoleseminarium och därjämte vid universitet eller högskola förvärvat goda vitsord om genomgången prövning i ämnen, tillhörande vederbörande skolas ämneskrets. Vid praktiska mellanskolor och yrkesbestämda högre folkskolor kunna även lärare, som vid teknisk högskola, handelshögskola, lantbrukshögskolan eller skogshögskolan ha erhållit goda vitsord i ämnen inom vederbörande skolas ämneskrets, bliva behörigförklarade av Kungl. Maj:t och därefter antagna till ordinarie lärare.

Extra ordinarie och extra ämneslärare vid högre kommunala skolor skola i regel ha genomgått samma teoretiska utbildning som de ordinarie ämneslärarna; uppkommande behörighetsfrågor prövas dock i detta fall av skolöverstyrelsen.

De ordinarie ämneslärarna vid *folkskoleseminarier* och *tekniska läroverk* äro lektorer, vid *småskoleseminarier* adjunkter. Lektorstjänst vid seminarium kan stadgeenligt vinnas även genom behörighetsförklaring av Kungl. Maj:t, varvid hänsyn skall tagas till genom vetenskapliga insikter, pedagogisk utbildning och föregående verksamhet ådagalagd lämplighet för tjänsten. Vid de tekniska läroverken gälla i fråga om behörighet till lektorstjänster i teoretiskt grundläggande ämnen samma behörighetsvillkor som för motsvarande tjänster vid allmänt läroverk; för lektorat i tekniska tillämpningsämnen och i merkantila ämnen gälla speciella behörighetsvillkor. Behörighet till adjunktstjänst vid småskoleseminarierna kan vinnas antingen på samma sätt som vid allmänt läroverk eller genom att avlägga ämbetsexamen i tjänstens ämnen jämte folkskollärarexamen eller genom behörighetsförklaring av Kungl. Maj:t. Vid folkskoleseminarierna kunna sedan några år även e. o. lektorer anställas och vid de tekniska läroverken e. o. adjunkter i högre lönegrad än vid de allmänna läroverken.

Antalet ordinarie lektorstjänster vid seminarierna är innevarande budgetår 123 och vid de tekniska läroverken 114, antalet e. o. lektorer vid folkskoleseminarierna 29. Adjunktstjänsterna vid småskoleseminarierna äro 46 till antalet.

Enligt stadgan angående filosofiska examina stadfäster kanslern studieplaner för de akademiska examina. Planen för ämbetsexamen skall utgå från en normalt tid av högst sju lästerminer. Det har ansetts, att denna tid skall avse en minimiexamen, som enligt examensstadgan omfattar sju betygsenheter och inbegriper kurs i pedagogikens teori och historia. I normalstudietiden inräknas icke tid, som åtgår för förvärvsarbete, militärtjänstgöring, fyllnadsprövningar efter studentexamen och dylikt eller som går förlorad till följd av sjukdom, men däremot skälig årlig semestertid.

Även med dessa preciseringar blir dock begreppet normalt tid tämligen obestämt, emedan studietiden för en viss kurs i hög grad beror av den enskilde studentens begåvning. 1945 års akademikerutredning har för vissa

studenttårgångar beräknat den studietid (med avdrag för studiehinder men ej för semester), som underskridits av halva antalet av dem som avlagt ämbetsexamen och överskridits av de övriga, den s. k. medianstudietiden. Resultatet framgår av följande tablå:

Studenttårgång	Studietid, terminer
1920	8,8
1925	9,4
1930	11,2
1935	10,4

De faktiska studietiderna överstiga enligt denna statistik avsevärt de beräknade 7 terminerna. Härvid bör dock uppmärksammas, att flertalet av de avlagda examina med en eller annan betygsenhet överstiger den minimi-examen, som ligger till grund för beräkningen av normaltiden.

Den tid, ett visst betyg kräver, varierar icke så litet alltefter ämnets natur och examinatorernas fordringar. Enligt en av *universitetsberedningen* publicerad statistik (SOU 1949:54 s. 19) uppgick sålunda nettostudietiden för två betyg vid mitten av 1940-talet vid Stockholms högskola till 11 månader i engelska och 23 månader i romanska språk och vid Lunds universitet till 9 månader i engelska och 16 i romanska språk. »Ehuru de statistiska undersökningar för vilka sist redogjorts omfatta ett ganska litet material, torde de ändock ådagalägga, att vissa ämnen fordra en så lång studietid, att nettostudietiden för examen särskilt i vissa kombinationer måste överstiga den stadgade normaltiden», skriver universitetsberedningen. De visa dessutom, framhåller beredningen, att studietiden för ämbetsexamen ytterligare förlängts sedan 1930-talets början.

För blivande kristendomslärare torde studietiden ligga ännu högre. Möjligt understiger studietiden fram till teologie kandidatexamen något tiden för en filosofisk ämbetsexamen, men därtill skall läggas de filosofiska studier teologerna måste underkasta sig för lärarkompetens i ett biämne, vanligen historia med samhällslära eller modersmålet.

Kostnaderna för avläggande av en ämbetsexamen uppskattas av *student-sociala utredningen* (SOU 1948:42) till 19 300 kronor och för avläggande av teologie kandidatexamen till 17 100 kronor, allt enligt 1948 års prisläge.

Ä m n e s l ä r a r n a s p r a k t i s k a u t b i l d n i n g .

Lärarna i teoretiska läroämnen erhålla sin praktiska lärarutbildning under *provåret*, som är förlagt till ett högre allmänt läroverk eller ett folkskoleseminarium. Gällande provårsstadgor, en för provår vid läroverk och en för provår vid seminarium, äro utfärdade den 19 maj 1917. Enligt dessa stadgor skall provåret i regel omfatta två terminer, men skolöverstyrelsen kan ge lärarkandidat, som har tillräcklig undervisningsvana och prövas äga

goda förutsättningar för lärarkallet, tillstånd att avsluta provåret efter en termin. Sådant tillstånd medgives numera i regel lärarkandidater med minst 8 terminers lärartjänstgöring. Antalet högre allmänna läroverk med provårskurs är för närvarande 11 och antalet provårsseminarier 4. Antalet lärarkandidater uppgick höstterminen 1949 till 155. Under den sist förflutna femårsperioden avslutade omkring 20 procent av lärarkandidaterna provåret på en termin.

Provåret skall i regel omfatta tre läroämnen men kan även begränsas till två eller med skolöverstyrelsens tillstånd utsträckas till fyra läroämnen. Ansökan om provår skall bland annat åtföljas av läkarbetyg angående frihet från sjukdom och lyte, som gör sökanden olämplig för lärarkallet, avfattat enligt av medicinalstyrelsen fastställt formulär. Skolöverstyrelsen fördelar lärarkandidaterna på de läroanstalter, som ha provårskurs. Därvid skall beaktas, i vad mån de lärokurser, som genomgås vid läroanstalten och de vid densamma anställda lärarkrafterna kunna vara ägnade att främja lärarkandidatens utbildning i vederbörande läroämnen. Tvåterminsprovår kan fullgöras med en termin vid läroverk och en termin vid seminarium.

Provåret innefattar praktiska övningar, diskussioner och föreläsningar rörande pedagogiska frågor. Därjämte anordnas för lärarkandidaterna kurser i skolhygien och muntlig framställningskonst, inbegripet talteknik.

De praktiska undervisningsövningarna torde vanligen omfatta omkring 80 lektioner för tvåterminskandidater och något mindre för enterminkandidater. Undervisningen fördelas på serier, förlagda till olika stadier. En serie förberedes med att lärarkandidaten i klassen åhör den undervisning han skall övertaga. Under seriens lopp och vid dess slut anordnas sammanträde med lärare och lärarkandidater för behandling av metodiska frågor i samband med övningsundervisningen. Vid folkskoleseminarierna skola lärarkandidaterna även i lämplig utsträckning åhöra elevernas undervisningsövningar samt delta i den därmed förbundna behandlingen av metodiska frågor.

Lärarkandidaterna åhöra vidare i rätt stor utsträckning föredömliga lärares undervisning. Där så anses möjligt och lämpligt böra de beredas tillfälle åhöra undervisning vid andra läroanstalter, om detta kan vara av betydelse för deras utbildning. Antalet åhörda lektioner kan för tvåterminskandidaterna uppskattas till i medeltal 300, för enterminkandidaterna till omkring 180.

Varje termin skall provårsföreståndaren eller annan lämplig person hålla sammanträden med lärarkandidaterna för behandling i form av föredrag, referat eller diskussion av allmänt pedagogiska och metodiska frågor; därvid förekomma även föreläsningar om skolorganisationen och skollagstiftningen. Antalet föreläsningar kan växla, bland annat emedan de metodiska frågorna i vissa ämnen kräva mer tid än i andra. Skolkommissionen uppger, att för de lärarkandidater, som läsåret 1946—47 gingo provår i moders-

målet jämte ett språk vid någon av provårsanstalterna i Göteborg, antalet kvällsföreläsningar uppgick till i runt tal 75.

Den för något årtionde sedan mycket hårda konkurrensen om provårsplatserna har efter företagna utvidgningar av provårsinstitutionen numera avsevärt mildrats. Ett par gånger har det till och med inträffat, att vid vårterminens början icke alla provårsplatser kunnat besättas. Det vill emellertid synas, som om läraraspiranterna själva föredraga att skaffa sig viss praktik, innan de anmäla sig till provåret. Av de 212 läraraspiranter, som läsåret 1949—50 ansökte om provår, hade sålunda endast 23 kortare tjänstgöring än 4 terminer; av dessa erhöles 19 provårshänvisning.

Med undantag av vissa e. o. lärare med något högre lönegradsplacering behöva de icke-ordinarie lärarna ej ha genomgått provår.

Övningslärarnas utbildning.

Med termen *övningsämnen* betecknas i läroverksstadgan, liksom i det föreliggande förslaget till stadga för övningslärare, ämnena välskrivning, teckning, musik, gymnastik med lek och idrott, manlig slöjd, kvinnlig slöjd och hushållsgöromål. Vid folkskoleseminarierna hänföres till denna grupp även ämnet trädgårdsskötsel.

Beteckningen övningsämnen är knappast fullt adekvat och anses numera föråldrad. I stadgan för kommunala flickskolor begagnas i stället beteckningen praktiska ämnen, och 1946 års skolkommision har på något ställe termen speciallärare, vari dock även inbegripes yrkeslärare m. fl. Frågan om ny sammanfattande beteckning för övningsämnena överväges av skolkommisionen enligt uttalande på sid. 330 i dess betänkande.

Lärarna i *teckning* utbildas vid konstfackskolan. Utbildningen grundas på realexamen eller därmed jämförliga kunskaper och omfattar en förberedande, i princip ettårig utbildning och en treårig egentlig lärarutbildning. För tillträde till denna fordras betyg i matematik efter latinlinjens fordringar. Lärjungantalet i den förberedande kursen uppgick höstterminen 1949 till 25 och i huvudkursen (teckningslärarinstitutet) till 59. Årsexaminationen uppgår i överensstämmelse med dessa siffror till omkring 20 lärare. Den nominella utbildningstiden överskrides ofta; i praktiken torde man ha att räkna med en femårig utbildningstid.

Lärjungarna i teckningslärarinstitutet få redan i de båda första klasserna någon övning i praktisk undervisning. Den är förlagd till konstfackskolans övningskola och torde genomsnittligt uppgå till omkring 20 lektioner. I tredje klassen genomgå eleverna en systematiskt ordnad provårskurs, omfattande föreläsningar i pedagogiska frågor och praktiska övningar med därtill hörande behandling av metodiska spörsmål. Övningsundervisningen, som är förlagd till olika läroverk i Stockholm, omfattar vanligen ett 30-tal lektioner. Den förberedes genom att lärarkandidaten åhör undervisningen i den klass, i vilken han fått sig övningsundervisning tilldelad. Han erhåller därvid och under seriens gång råd och upplysningar av provårskursens före-

ståndare och av vederbörande handledare, men i stadgan för provårskursen föreskrives, att lärarkandidat skall ha frihet att låta sin personliga uppfattning och läggning framträda med så stor självständighet, som kan vara förenlig med arbetets ändamålsenliga bedrivande.

De blivande teckningslärarna erhålla även utbildning i *välskrivning*. Största delen av välskrivningsundervisningen vid de högre skolorna bestri- des av teckningslärare.

Lärarna i *musik* utbildas vid musikhögskolan. Lärare i musik vid allmänt läroverk skall ha avlagt musiklärarexamen, lärare i musik vid seminarium dessutom högre organistexamen. För inträde i musikläraravdelningen fordras realexamen eller motsvarande kunskaper; därjämte måste sökande undergå inträdesprov, som avser att utröna, huruvida han besitter den musikaliska begåvning och förbildning, som erfordras för att tillgodogöra sig studierna. Utbildningstiden för musiklärarexamen är fyra år, antalet elever på musikläraravdelningen för närvarande 35. Årsproduktionen av musiklärare ligger omkring 15, inräknat privatister.

Eleverna erhålla tillfälle till övningsundervisning i skola och beredas i samband därmed tillfälle åhöra undervisning i läroanstalter, som högskolans direktör efter förslag av skolöverstyrelsen anvisar.

Lärarna i *gymnastik med lek och idrott* skola ha genomgått fullständig gymnastiklärarkurs vid gymnastiska centralinstitutet. I allmänhet ha de före inträdet vid institutet avlagt studentexamen. Kurstiden är två år. Undervisningen bör ordnas så, att varje elev erhåller 5 till 6 timmars undervisning dagligen med lämplig fördelning mellan teoretiska och praktiska ämnen. Antalet studerande på gymnastiklärarlinjen är för närvarande 101. I genomsnitt utexamineras omkring 50 nya gymnastiklärare per år.

Utbildningen av lärare i *manlig slöjd* är icke närmare reglerad. Vid de allmänna läroverken finnas inga ordinarie tjänster; flertalet lärare äro anställda som extra lärare efter att ha genomgått utbildningskurser vid slöjdlärarseminariet på Nääs. Ett förslag att med konstfackskolan kombinera ett slöjdlärarseminarium framlades år 1938 av 1936 års yrkesskolsakkunniga (SOU 1938:49) men har av olika skäl icke kunnat förverkligas. I samband med den i princip beslutade löneregleringen för övningslärare avses ordinarie och e. o. slöjdlärartjänster komma att inrättas i ökat antal. 1941 års lärarlönesakkunniga skissera vissa behörighetsvillkor, som kunde uppställas för normala fall (SOU 1947:15 s. 156), men anse, att skolöverstyrelsen tills vidare bör pröva sökandes behörighet från fall till fall. Det av de sakkunniga ifrågasatta kravet på genom gesällprov styrkt yrkesskicklighet har av vederbörande lärarorganisation ansetts vara väl rigoröst.

Lärarinnor i *kvinnlig slöjd* utbildas för närvarande vid tre privata läroanstalter. Kursen är tvåårig. För inträde fordras realexamen, normalskolekompetens eller motsvarande kunskaper ävensom viss förberedande fackutbildning. Vårterminen 1949 utexaminerades 36 elever. Därjämte finnes vid fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala en treårig kombinerad kurs, som

ger kompetens för lärarinnetjänst i såväl kvinnlig slöjd som hushållsgörsmål. Höstterminen 1949 utexaminerades 5 elever från denna linje. 1942 års riksdag har fattat principbeslut om upprättande av ett statens skolköks- och handarbetsseminarium, men den närmare utformningen av denna läroanstalt befinner sig ännu under utredning.

Utbildning av *skolkökslärarinnor* äger rum vid statens skolköksseminarium i Stockholm, fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala samt skolköksseminarier i Göteborg och Umeå. Eleverna böra före utbildningens början ha avlagt realexamen, genomgått flickskola med normalskolekompetens eller förvärvat motsvarande kunskaper. Vid statens skolköksseminarium genomgå eleverna en ettårig förberedande kurs, praktisera sedan ett år — om möjligt under skolköksseminariets kontroll — och kunna sedan intagas i den tvååriga egentliga skolkökslärarinnekursen. För tillträde till denna kurs fordras dock vissa kvalificerade betyg i den grundläggande allmänbildande utbildningen. Den praktiska lärarinneutbildningen omfattar en planmässigt ordnad undervisning i pedagogik och hushållsundervisningens metodik samt hospitering och undervisningsövningar. Även vid övriga skolköksseminarier innefattar utbildningen en ettårig förberedande kurs och en tvåårig lärarinnekurs. Lärjungeantalet i skolköksseminarierna var höstterminen 1949 i den förberedande kursen 91 och i den egentliga lärarinnekursen 103. Därtill kommer 15 lärjungar i den kombinerade kursen i Uppsala. Årligen utexamineras något över 50 skolkökslärarinnor. Härtill kommer ett 50-tal lanthushållslärarinnor, avsedda för andra undervisningsuppgifter.

Lärarna i *trädgårdsskötsel* vid folkskoleseminarierna skola ha genomgått högre trädgårdskursen vid Alnarps lantbruks-, mejeri- och trädgårdsinstitut.

Tillgången på övningslärare är för närvarande genomgående knapp. De mycket framträdande svårigheterna att tillgodose de minsta skolornas behov sammanhånga dock i hög grad med det låga timtal dessa skolor erbjuda övningslärarna. En teckningslärare tvekar av begripliga skäl att åtaga sig tjänstgöring vid en enkellinjig samrealskola, där undervisningen i hans ämnen i regel endast omfattar 9 veckotimmar, såvida icke någon kompletterande verksamhet kan erbjudas honom. I samband med den planerade löne regleringen för övningslärare avses emellertid undervisning vid olika skolformer komma att i största möjliga utsträckning sammanföras till heltidstjänster eller i varje fall tjänster med större timantal.

b. Folkskolorna.

Folkskollära n a s u t b i l d n i n g.

Utbildningen vid folkskoleseminarierna regleras av stadga och undervisningsplan för folkskoleseminarierna, båda utfärdade den 18 juni 1937. Innevarande budgetår äro 19 folkskoleseminarier i verksamhet, varav 9 provisoriska.

Utbildningen sker dels på fyraårig linje, dels på tvåårig studentlinje. Riksdagen bestämmer varje år det antal klassavdelningar, som skall intagas på respektive linjer, och Kungl. Maj:t fastställer antalet manliga och kvinnliga elever. Innevarande läsår ha 27 avdelningar intagits på fyraårig linje och 26 på tvåårig. Varje avdelning omfattar i regel 32 elever. För nästkommande läsår har föreslagits en intagning av 26 avdelningar på fyraårig linje och 23 avdelningar på tvåårig. Nuvarande organisation medger en årsproduktion av omkring 1 560 folkskollärare.

För *inträde i fyraårig linje* gälla vissa bestämmelser beträffande ålder, hälsotillstånd m. m., varjämte fordras godkända skriftliga och muntliga inträdesprov i läroämnena samt prov i teckning, välskrivning, sång och slöjd. Skolöverstyrelsen kan medgiva, att även visst prov av annan art anordnas. I fråga om läroämnena fordras i flertalet ämnen ungefär realexamenkunskaper; kunskaper i tyska och franska erfordras dock icke.

De flesta inträdessökande ha numera avlagt realexamen. Det har syntts onödigt att för dessa och andra, som kunna åberopa vitsord om motsvarande kunskaper, anordna inträdesprövning i läroämnena. Av 1946 års skolkommission framlades den 3 mars 1947 ett förslag om ändrat intagningsförfarande, och Kungl. Maj:t bemyndigade den 15 augusti 1947 skolöverstyrelsen att medgiva tillämpning försöksvis av det föreslagna förfarandet vid de seminarier, som så önskade. Det tillämpas nu med vissa modifikationer vid samtliga seminarier och innebär, att ifrågavarande lärjungar i regel ej behöva undergå inträdesprövning i läroämnena; utöver proven i övningsämnena ha i stället tillkommit särskilda lämplighetsprov, bestående av uppsats, muntlig framställning, fri sysselsättning med en grupp barn samt eventuellt psykologiska prov av olika slag. Sistnämnda prov användes endast vid vissa seminarier, och icke heller provet sysselsättning med en grupp barn brukas överallt. Det bör anmärkas, att det nya intagningsförfarandet har försökskaraktär, varför det ännu ej har funnit sin slutliga utformning.

Förutom vissa krav i fråga om ålder, hälsotillstånd m. m. fordras för *inträde i tvåårig linje* att ha avlagt studentexamen med godkända vitsord i kristendomskunskap, modersmålet, historia med samhällslära, minst ett främmande levande språk samt gymnastik med lek och idrott ävensom i minst två av ämnena matematik, geografi, biologi med hälsolära, fysik och kemi. Valfriheten beträffande matematik är tillfällig och gäller till och med år 1951; enligt seminariestadgan kräves godkänt betyg i matematik av samtliga inträdessökande. Ifrågavarande mildring av inträdesfordringarna har tillkommit för att underlätta erforderlig intagning av inträdessökande med studentexamen på latinlinje och nyspråklig linje.

Intagning i tvåårig linje kan numera även grundas på begränsad studentexamen vid försvarets läroverk, avgångsexamen från tekniskt gymnasium

eller avgångsexamen från specialgymnasiet för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande, varvid dock vissa kompletteringar kunna bli nödvändiga.

Vid samtliga seminarier tillämpas nu försöksvis lämplighetsprov vid inträdesprövningen såsom på den fyraåriga linjen, varjämte inträdesprov äga rum i teckning, välskrivning, musik och slöjd.

Undervisningen på den fyraåriga linjen omfattar de läro- och övningsämnen, vari undervisning meddelas i folkskolan, samt biblioteksskötsel, psykologi och pedagogik. På den tvååriga linjen inskränkes undervisningen i läroämnen till kristendomskunskap, modersmålet, samhällslära, biologi med hälsolära, biblioteksskötsel, psykologi och pedagogik. På båda linjerna upptager timplanen dessutom en praktisk lärarutbildning, omfattande metodik och gruppövningar.

För elever på studentlinjen anordnas *kompletteringskurser* i geografi, biologi med hälsolära, fysik och kemi samt för närvarande även i matematik. Kompletteringskurs är obligatorisk för elev, som icke äger godkänt studentbetyg i ämnet.

Kompletteringskurserna kunna för närvarande icke avskaffas, men de äro mycket betungande för eleverna och försvåra en lämplig uppläggning av seminariearbetet. Vid ett seminarium ha förra året kompletteringskurser i matematik, fysik och kemi försöksvis anordnats på sommaren för sådana seminariets elever, som genomgått studentlinjens första klass. Erfarenheterna av detta försök ha varit goda. Eleverna ha därigenom under det sista seminarieåret varit helt fria från kompletteringskurser.

Efter beslut av 1947 års riksdag anordnas från och med läsåret 1947/48 utöver den obligatoriska undervisningen i engelska frivillig undervisning i detta språk för de elever, om önska förvärva *behörighet att undervisa i engelska i folkskolan*. Undervisningen börjar i näst högsta klassen och omfattar tre veckotimmar under tre terminer. Vid slutet av höstterminen eller i början av vårterminen i högsta klassen anställles behörighetsprövning. För såväl den obligatoriska som den frivilliga undervisningen i engelska beräknas viss medverkan av engelska språkassistenter.

Anslutningen till de frivilliga behörighetskurserna i engelska har varit mycket stor. Höstterminen 1949 voro sådana kurser i verksamhet vid alla folkskoleseminarier med sammanlagt 1 624 deltagare, av vilka 659 beräknades avsluta sina kurser i och med höstterminens utgång.

På tid utom timplanen meddelas i de båda första klasserna av fyraårig linje en frivillig kurs i franska eller tyska. Sedan ett par år kan denna kurs utbytas mot en motsvarande frivillig kurs i engelska. Härigenom har möjlighet beretts att för eleverna på den fyraåriga linjen stärka grunden för behörighetskursen i engelska.

Sedan 1945 har riksdagen årligen anvisat medel till *föreläsningar i skolhygieniska spørsmål* vid varje seminarium, varjämte sedan 1946 samtliga seminarier erhålla medel till *kurser i tal- och röstvård*. Folkskoleseminariet

för kvinnliga elever i Stockholm har sedan 1947 anslag för anordnande av en *socialpedagogisk föreläsningkurs*. I övrigt förekomma *särskilda kurser och föreläsningar* av olika slag, bland annat i film-, radio-, nykterhets- och trafikundervisning, yrkesvägledning, skogsvård m. m. Vid några seminarier reserveras en bestämd lektionstimme varje vecka för åhörande av föreläsningar, i regel avsedda för samtliga seminariets elever.

Enligt seminariestadgan bör arbetet vid seminariet, i den mån det är möjligt, så anordnas, att eleverna skola kunna inhämta kurserna genom fria studier, och i de allmänna anvisningarna till undervisningsplanen framhålles det, att elevernas självverksamhet bör tagas i anspråk i största möjliga utsträckning. Friare arbetsformer, såsom elevföredrag, individuella uppgifter med anlitande av bibliotek, diskussioner, laborationer, museibesök, studieutfärder, föreläsningar med efterföljande samtal och dylikt, böra därför begagnas såsom medel vid seminariearbetet. Till underlättande av studiearbetets koncentration kunna särskilda arbetsordningar uppgöras för olika perioder av läsåret. Så långt det är möjligt bör undervisningen erhålla en individualiserad och efter elevernas utvecklingsståndpunkt avpassad läggning. Vid undervisningen i de olika ämnena bör hänsyn tagas dels till vad som är av särskild betydelse för elevernas framtida lärarverksamhet i folkskolan, dels till det praktiska livet och dess behov, dock under beaktande av att studiemålet icke alltför snävt begränsas och att levande och aktivt studieintresse väckes och underhålles hos de blivande lärarna.

Ett led i strävandena att åstadkomma ett mera individualiserat och självständigt studiearbete är *det enskilda arbetet*, som är obligatoriskt inom studentlinjen och de båda högsta klasserna av den fyraåriga linjen. Det kan förekomma inom vilket som helst av de i undervisningsplanen upptagna ämnena. För att erhålla ökad tid för det enskilda arbetet äro eleverna i näst högsta klassen lediga från undervisningen minst tolv dagar under läsåret. I högsta klassen anslås på arbetsordningen en sammanhängande tid av fyra timmar i veckan åt specialstudierna, varjämte ledighet från undervisningen kan lämnas högst sex dagar under läsåret.

Det har visat sig medföra betydande svårigheter att tillämpa undervisningsplanens anvisningar om koncentration i undervisningen och frihet i arbetssättet, framför allt beroende på ämnesträngseln och därav följande höga veckotimtal för den schemabundna undervisningen. Särskilt gäller detta den fyraåriga linjen, och på studentlinjen kräva kompletteringskurserna stort utrymme. De ytterligare undervisningsmoment, som tillkommit under de senare åren, t. ex. behörighetskurserna i engelska, ha ökat svårigheterna. Vid vissa seminarier pågå emellertid intressanta försök med koncentration och friare arbetssätt; självfallet praktiseras sådana friare arbetsformer som elevföredrag, diskussioner och laborationer överallt vid seminarierna.

Vid seminariet i Hälsingborg, som har enbart studentlinje med tre parallellavdelningar av varje klass, hållas sålunda i ämnena pedagogik och samhällslära under vissa lektionstimmar föreläsningar, som äro gemensamma

för klassens samtliga avdelningar, medan övriga timmar för dessa ämnen samt för engelska, teckning och slöjd användas till grupparbete, varvid eleverna själva planlägga arbetet. I pedagogik och samhällslära har arbetet fått samma karaktär som vid universitetens seminarieövningar. Anordningen har förknippats med stark koncentration av den praktiska lärarutbildningen och förutsätter tentamenssystem för kunskapernas redovisning.

Koncentration i undervisningen och större utrymme för elevernas självständiga arbete torde särskilt på den fyraåriga linjen kunna åstadkommas endast genom en betydande nedskärning av det schemabundna timtalet för de olika ämnena. Vid den fyraåriga linjen i Kalmar och båda linjerna vid seminariet för kvinnliga elever i Stockholm pågå sedan några år försök med minskat antal ämnen i varje klass och minskat antal lektioner på timplanen. Härigenom vinnes bland annat mera tid för självständiga studier, och den praktiska lärarutbildningen kan tillgodoses på bättre sätt. Det enskilda arbetet kan vid dessa seminarier även förekomma i de båda lägsta klasserna av fyraårig linje.

Enligt undervisningsplanen pågår *den praktiska lärarutbildningen* i klasserna II—IV på den fyraåriga linjen och i båda klasserna på studentlinjen. Den omfattar heldagsbesök i övningsskolan, behandling av metodiska frågor och gruppövningar samt i avgångsklasserna dessutom serieövningar och besök i andra läroanstalter. Heldagsbesöken, under vilka eleverna i viss utsträckning själva hålla lektioner, omfatta för varje elev sammanlagt 16 dagar under seminarietiden. Vid gruppövningarna äro klasserna delade i grupper om 4—6 elever, och läsåret är indelat i perioder, motsvarande antalet grupper. Grupperna undervisa växelvis i de olika övningsskolklasserna. Medan en elev undervisar, äro de övriga eleverna i gruppen åhörare. Vederbörande handledare är alltid närvarande vid gruppövningarna. Serieövningarna omfatta för varje elev två ämnen med sammanlagt 16 lektioner. Vid vissa seminarier tillämpas nu koncentration av gruppövningarna till färre och längre perioder, varvid elevernas lektioner få karaktären av kortare serier. Vid två seminarier har antalet serielektioner per elev ökats till 20—25.

I vilken utsträckning eleverna kunna få tillfälle att hålla egna lektioner i övningsskolan, beror på antalet klassavdelningar i densamma och antalet elever i seminarieklasserna. På grund av den omfattande elevintagningen under de senaste åren ha seminariernas övningsskolor måst avsevärt utökas. Då lokalförhållandena ej medgivit, att hela antalet erforderliga nya övningsskolklasser förlagts till seminariet, ha i stället ett växlande antal klasser i seminarietadens folkskolor ställts till förfogande som övningsskolor. Vederbörande folkskollärare kan därvid erhålla anställning som extra ordinarie övningsskollärare. Sju av de provisoriska seminarierna sakna för närvarande egna övningsskolor och äro alltså helt hänvisade till folkskolans klasser, en anordning som medför åtskilliga olägenheter.

Eleverna böra under utbildningstiden erhålla kännedom om arbetssättet i skolor av olika skolform. De flesta övningsskolklasserna äro av A-form. Det stora flertalet seminarier ha tillgång även till B 1-avdelningar. Däremot finns för närvarande B 2-avdelning endast vid ett seminarium. Studiebesök avläggas bland annat vid B 2- och B 3-skolor. Besöken omfatta sammanlagt omkring två veckor och kunna förläggas till endera av de båda sista seminarieklasserna eller fördelas mellan dessa. Eleverna erhålla bidrag till kostnaderna för sådana studiebesök.

Utöver nu nämnda studiebesök förekommer auskultation i större eller mindre utsträckning i andra skolor och i specialklasser, t. ex. hjälpklasser. Några seminarier ha hjälpklassavdelning inom övningsskolan. Det bör också anmärkas, att på grund av lärarbristen eleverna i de högre klasserna under de senaste åren i stor utsträckning ha tjänstgjort som korttidsvikarier i folkskolan.

Enligt de beräkningar, som lågo till grund för den nuvarande timplanen, skulle varje elev under seminarietiden komma att hålla minst 72 egna lektioner under heldagsbesök, gruppövningar och serier, av vilket antal 43 lektioner beräknades komma på gruppövningarna. Det sistnämnda antalet synes numera vid åtskilliga seminarier icke kunna uppnås, men det sammanlagda antalet elevlektioner torde på grund av den ökade tiden för studiebesök uppgå till eller överstiga det angivna och kan i medeltal uppskattas till 75.

Utbildningen avslutas med *folkskollärarexamen*. Enligt seminariestadgan omfattar denna skriftlig och muntlig prövning samt undervisningsprov. Försöksvis skall emellertid examen från och med innevarande läsår inskränkas till undervisningsprov.

Från och med innevarande läsår pågå vidare försök med flera av 1946 års skolkommision föreslagna anordningar. Morgonandakten har sålunda vid alla folkskoleseminarier utom ett helt eller delvis gjorts frivillig, och vid 16 seminarier ha höstterminsbetygen avskaffats, helt eller åtminstone i de lägre klasserna. Tentamensböcker ersätta terminsbetygen vid seminarierna i Kalmar och Hälsingborg. Vid 12 seminarier utgå betygen i uppförande och ordning ur terminsbetygen.

Småskollärarinnornas utbildning.

Utbildningen vid småskoleseminarierna regleras av stadga och undervisningsplan, utfärdade den 21 januari 1938. Antalet småskoleseminarier är för närvarande 10, varav 3 provisoriska. Dessutom finns sedan 1948 en tillfällig småskoleseminarielinje vid folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Göteborg. Småskoleseminarierna äro avsedda för kvinnliga elever.

Lärokursen är tvåårig utom vid seminariet i Haparanda, som har treårig linje vid sidan av en tillfällig tvåårig. Riksdagen beslutar varje år om elevintagningens omfattning. Innevarande läsår ha sammanlagt 32 klassavdel-

ningar intagits. Elevantalet per klassavdelning är för närvarande i regel 28. Vid en examination av 32 avdelningar med 28 elever per avdelning kunna årligen omkring 870 elever beräknas bli tillgängliga för lärartjänstgöring.

För *inträde* gälla vissa bestämmelser i fråga om ålder, hälsotillstånd m. m., varjämte fordras godkända skriftliga och muntliga inträdesprov i läroämnena samt prov i teckning, välskrivning, sång och slöjd. Skolöverstyrelsen kan medgiva, att dessutom visst prov av annan art anordnas. Beträffande läroämnena fordras för inträde i tvåårig linje ungefär realexamenskunskaper i kristendomskunskap, modersmålet, historia med samhällslära, geografi och biologi med hälsolära. I matematik fordras realskolans kunskapsmått med undantag av sista klassens kurs, och i fysik och kemi krävas endast folkskolekunskaper. Kunskaper i främmande språk fordras ej. Inträdesfordringarna för den treåriga linjen vid seminariet i Haparanda äro desamma utom i fråga om modersmålet och biologi med hälsolära, i vilka ämnen fordringarna äro något lägre.

Även vid småskoleseminarierna ha inträdessökande med realexamen eller motsvarande kunskaper ständigt ökat i antal och utgöra nu till och med flertalet. Det år 1947 medgivna nya intagningsförfarandet tillämpas med vissa modifikationer även vid småskoleseminarierna. Nyssnämnda inträdessökande prövas sålunda endast i de läroämnena, i vilka de ej ha godkända vitsord, och särskilda lämplighetsprov tillämpas försöksvis.

Undervisningen omfattar enligt timplanerna samma ämnen som vid folkskoleseminariernas fyraårskurser med undantag av engelska och biblioteksskötsel. Frivillig undervisning utom timplanen meddelas emellertid bland annat i engelska. Vid seminariet i Haparanda anordnas frivillig undervisning i finska.

Riksdagen har under senare år anvisat medel till *föreläsningar i skolhygieniska spörsmål och kurser i tal- och röstvård*. Dessutom förekomma *särskilda kurser och föreläsningar* av olika slag, bland annat i film- och radioundervisning, skolmognadsprov, sjukvård m. m.

Stadgan och undervisningsplanen för småskoleseminarierna lämna anvisningar för *arbetsättet* av samma innehåll som de vid folkskoleseminarierna gällande. Koncentration i undervisningen samt individuellt och självständigt studiearbete böra sålunda eftersträvas. Vid småskoleseminarierna är *enskilt arbete* obligatoriskt i båda klasserna av den tvååriga linjen och i de båda högsta klasserna av den treåriga.

Ämnesträngseln och det höga veckotimtalet för den schemabundna undervisningen medföra emellertid även för småskoleseminarierna betydande svårigheter att efterkomma anvisningarna om koncentration i undervisningen och ett friare arbetsätt. Självfallet tillämpas dock vid samtliga seminarier vissa friare arbetsformer, såsom elevföredrag, diskussioner, laborationer, och vid några seminarier koncentreras undervisningen i matematik, geografi samt fysik och kemi till första klassen, medan ämnet biologi med

hälsolära förlägges till andra. Vid ett par seminarier ha läxförhören ersatts med tentamina under vissa perioder av läsåret, varigenom lektionstimarna kunna användas till demonstrationer, översiktlig genomgång föredragsvis, diskussioner och elevföredrag.

Enligt undervisningsplanen omfattar *den praktiska lärarutbildningen* heldagsbesök i övningsskolan, behandling av metodiska frågor och gruppövningar samt i avgångsklasserna dessutom serieövningar och besök i andra läroanstalter. Heldagsbesöken omfatta vanligen sammanlagt minst 14 dagar. Vid gruppövningarna äro klasserna delade i grupper om 3—5 elever. Serieövningarna omfatta i regel för varje elev två ämnen med sammanlagt 6 lektioner.

Antalet klassavdelningar i övningsskolan i förhållande till antalet elever i seminarieklasserna är avgörande för möjligheterna att bereda eleverna tillfälle att hålla egna lektioner i övningsskolan. På grund av den omfattande elevintagningen under de senare åren har antalet övningsskolklasser utökats betydligt. Dessutom utnyttjas folkskolorna på seminarieorterna. De tre provisoriska seminarierna ha icke egna övningsskolor, utan vid dessa har ett antal klassavdelningar i folkskolan ställts till förfogande som övningsklasser. Lärarna i dessa klasser ha förordnats som extra ordinarie övningskollärare. Besök i andra skolor och specialklasser av olika slag anordnas i växlande omfattning, men för ändamålet utgå ej några anslag vare sig till handledararvoden eller för elevernas kostnader i samband med studiebesöken. Det bör anmärkas, att på grund av lärarbristen eleverna under de senaste åren i stor utsträckning kunnat beredas tillfälle att under kortare tid tjänstgöra som vikarier.

Ökningen av antalet klasser i övningsskolan synes ej ha varit tillräckligt stor, varför dessa klasser vid vissa seminarier bli alltför hårt belastade med övningslektioner, om seminarieeleverna erhålla lektionspraktik i avsedd omfattning. Enligt de beräkningar, som lågo till grund för den nuvarande timplanen, skulle varje elev under seminarietiden i regel få tillfälle att under heldagsbesök, gruppövningar och serier hålla omkring 41 egna lektioner. Detta antal synes vid vissa seminarier endast med svårighet kunna uppnås, medan det vid andra seminarier har överskridits.

Enligt seminariestadgan skall *småskollärarexamen* omfatta skriftlig och muntlig prövning samt undervisningsprov. Liksom vid folkskoleseminarierna skall emellertid examen från och med innevarande läsår försöksvis omfatta enbart undervisningsprov.

Även andra försök pågå vid småskoleseminarierna. Sålunda anordnas morgonandakten såsom helt eller delvis frivillig vid sex seminarier. Vid sex seminarier ha höstterminsbetygen avskaffats, vid fyra av dem dock endast i första klassen. Vid tre seminarier utgå betygen i uppförande och ordning ur terminsbetygen, medan ett seminarium behåller betyget i ordning men avstår från uppförandebetyget.

3. Allmänna synpunkter på lärarutbildningen.

a. Skolkommissionen och lärarutbildningen.

Skolkommissionen säger på ett ställe, att en av skolans viktigaste uppgifter är att skapa arbetsglädje. Läraren måste kunna omärkligt förbättra lärjungarnas kontakt med arbetsuppgifterna, så att det, som annars skulle gå långsamt och trögt, går lätt och livligt. Det bör finnas något i hans sätt och väsen, som gör det lättare för de uppväxande att personligt tillägna sig det stycke kulturliv, som tillbjudes dem. Vari den ytterst består, denna personlighetens värme, är icke så lätt att säga, men barnen känna den instinktivt. Sannolikt hör det till de personliga egenskaper, som icke kunna i någon högre grad påverkas genom lärarutbildningen. Men utbildningen har kanske ändå inte varit förgäves, om den lärt varje blivande lärare att klart inse, att »grogrunden för all undervisning är kärlek och lyckokänsla».

Andra sidor av lärarpersonligheten kunna odlas och uppövas och alltså även direkt påverkas under lärarutbildningen.

»Hit hör först vissa allmänna egenskaper», säger skolkommissionen, »ett visst mått av självförtroende och säkerhet i uppträdandet, anpassningsförmåga, förmåga av initiativ, vilja till objektivitet, socialt ansvar. Hit hör vidare vissa speciellt för en lärare nyttiga egenskaper såsom förmåga att uttrycka sig klart och redigt, känsla för rättvisa och förmåga att hålla disciplin». (S. 356.)

Synnerligen viktigt är även, att läraren har en positiv och progressiv inställning till sitt yrke och har vilja att forma sin undervisning så, att den syftar mot ett bestämt pedagogiskt mål bortom läxuppgiften för dagen. Här är ännu en punkt, där lärarutbildningen kan gripa in. En förutsättning är, att den institution, där den blivande läraren får sin egentliga yrkesutbildning, utformas enligt de principer, som böra prägla hela den framtida skolan; det inre arbetet vid lärarutbildningsanstalterna måste gestaltas så, att även den blivande läraren kan känna arbetsglädje under sin utbildning.

Det är gott, om den unge läraren går till sitt värv med den vidsynthet, som bäst utvecklas på en grund av allmänna kulturella intressen, och den känsla för lärjungarnas personliga förhållanden, som förutsätter en viss kännedom om det moderna samhället och dess skiftande miljöer. En alltför långt gången intellektuell ensidighet hos en lärare kan tyvärr i skolans vardag betyda en hänsynslöst fordrande ämnesspecialist. Icke desto mindre måste man tveklöst hålla på att varje lärare skall äga grundlig insikt i läroämnena. Man kan icke nöja sig med nätt och jämnt så mycket kunskaper, som behöves för undervisningen på ett visst stadium, fastslår skolkommissionen.

»Frågan om hur mycken tid inom utbildningens ram som skall ägnas åt inhämtandet av ämneskunskaper, blir till sist en fråga om avvägning. Å ena sidan får icke utbildningstiden i onödan förlängas, å andra sidan måste utbildningen inrymma så mycket av kunskaper i de ämnen, i vilka den blivande läraren skall undervisa, att han redan vid början av sin lärargärning känner sig stå på fast mark. Kommissionen har vid utformandet av sina förslag till utbildning för skilda lärarkategorier strikt fasthållit vid denna grundsats. Enligt kommissionens mening bör utbildningen för de särskilda lärarkategorierna icke gestaltas så, att den ens ger sken av att den blivande läraren vid avslutningen av sin utbildning är f ä r d i g i den bemärkelsen, att han ser som sin livsuppgift att enligt de metoder han lärt sig, utportionera det kunskapsförråd han under utbildningen inhämtat. En lärare blir aldrig färdig i denna bemärkelse. Hela livet bör för honom vara en oavbrutet fortsatt utbildning, avseende såväl ämneskunskaper som yrkets teknik och metoder. Vad lärarutbildningen bör ge i fråga om ämneskunskaper är en god start, en gedigen grund att stå på, en fond av kunskaper, som från början ger läraren ett visst självförtroende i undervisningsarbetet. Men den bör också medvetet läggas upp så, att läraren får klart för sig, att han själv måste arbeta vidare på sin utbildning, och han bör få anvisning om vägar och medel vid en sådan fortsatt utbildning.» (S. 357.)

Vid sin översyn av nuvarande förhållanden har kommissionen funnit, att utbildningstiden för lärarna på skolans lägsta stadium är för knappt tillmätt, medan utbildningstiden för läroverkslärare synts kommissionen onormalt lång.

Läraren måste vidare känna den psykiska utvecklingens normala gång hos de unga människor, som hans undervisning skall tjäna.

»Läraren bör äga en icke bara på allmänna antaganden och egna erfarenheter utan även på psykologiska studier grundad insikt om hur barnets känsloliv och estetiska uppfattning av omvärlden förändras, hur barnets handlingsliv och moral utvecklas och förändras, hur minnet och intellektet fungerar. Han måste ha klart för sig, att undervisning inte bara består i att läraren i lagom stora portioner serverar väl tillrättalagda kunskaper, utan att undervisningen genom själva sin form skall sporra till handling, att dess innehåll skall ha mål och mening för barnet. Tonvikten inom undervisningen skall ligga på handledning av det individuella barnet, dess intressen, behov och gradvisa utveckling. Läraren skall se som sin förnämsta uppgift att för barnet undanröja hinder för kunskapstillägnet. Han skall undervisa barnet, ej blott undervisa i sitt ämne.» (S. 354.)

En viss kunskap erfordras också om de vanligaste avvikelserna från den normala utvecklingen.

»Lågstadiet och mellanstadiet lärare behöver särskild undervisning i metoder att behandla barn med beteenderubbningar och med läs- och skrivsvårigheter samt hjälpklassbarn. Härvid bör undervisningen inriktas på och ständigt anknyta till 'barnet i den konkreta situationen'. Målet bör vara att ge en undervisning, som är av direkt betydelse för läraryrket, ej en systematisk översikt över skilda psykologiska skolors läromeningar.

Läraren bör ha förvärvat en viss färdighet i att diagnostisera orsakerna till skolefterblivenhet i individuella fall samt också ha deltagit i rådgivande

och behandlande verksamhet, när det gäller sådana barn, som t. ex. har läs- och skrivsvårigheter. Han skall själv kunna komma till rätta med lindrigare sådana fall. I svårare fall är han givetvis hänvisad till att samråda med skolpsykolog och medicinsk expertis.

Utbildningen i barn- och ungdomspsykologi för de högre stadiernas lärare bör, utan att helhetssynen försummas, vara speciellt inriktad på de faser av den barn- och ungdomspsykologiska utvecklingen, som avser pubertetsförloppet och den tidiga ungdomsperioden. Läraren bör genom sin psykologisk-pedagogiska utbildning ha förvärvat en sådan orientering och insikt, att han lärt sig känna igen de vanligaste formerna av beteenderubbningar under pubertetsåldern i vidaste mening. Då avvikelser från den normala pubertetsutvecklingen kan misstänkas föreligga, är läraren hänvisad till skolpsykologen och den barnpsykiatriska expertisen.» (S. 359.)

Den psykologiska vetenskapen har icke blott skapat en på experimentella och statistiska metoder grundad forskningsteknik, som kan te sig besvärlig nog för menige man inom lärarkårerna, utan även utexperimenterat metoder, som i sinom tid kunna få vidsträckt tillämpning i skolarbetet. I framtidens skola kunna lärarna icke umbära elementär kännedom om begåvningsprövningens metodik och andra slag av testning, de måste ha träning i att använda standardiserade prov, kunskap om grunderna för rättvis bedömning av undervisningens faktiska resultat samt övning i pedagogisk journalföring, framhåller skolkommissionen.

En modern lärarutbildning måste således ha utrymme för en icke alltför obetydlig kurs i barn- och ungdomspsykologi samt i de delar av den allmänna psykologien, som ha särskild betydelse för undervisningsarbete och uppfostran. Vissa delar av kursen kunna vara gemensamma för alla lärarkategorier, andra måste, såsom nyss exemplifierats, väsentligt fördjupas för lärare på det stadium, där de berörda frågorna oftast möta.

Tyngdpunkten i den egentliga yrkesutbildningen måste dock liksom hittills ligga i konsten att undervisa.

»Ett utomordentligt viktigt moment i den egentliga yrkesutbildningen är att lära sig konkretisera stoffet och på rätt sätt utnyttja det för undervisning på skilda åldersstadier. I den egentliga yrkesutbildningen måste därför åtskillig tid ägnas åt en pedagogisk och metodisk genomarbetning av de ämnen, i vilka läraren skall bedriva undervisning. Den torde företrädesvis böra ske i form av diskussioner mellan handledare och läraraspiranter om skilda spörsmål i de olika ämnena: källkritik, vetenskaplig uppfattning, åsiktsbrytningar inom de olika vetenskaperna, nya rön, anvisningar på hjälpmedel till fortsatt kunskapsinhämtande m. m., allt i seminarieövningens form. Denna uppläggning av utbildningen innebär, att läraraspiranten under den egentliga yrkesutbildningen på nytt genomgår stora delar av det kunskapsmaterial, han tidigare har inhämtat, men nu från övervägande pedagogiska och metodiska synpunkter.

Den förändrade målsättningen för undervisningen på skolans olika stadier kräver grundlig insikt i såväl allmän som speciell metodik och undervisningsteknik. Det ligger i sakens natur, att en dylik undervisning inte får

inskränka sig till en blott formell träning. Läraren måste göra sig förtrogen med de nya metoder, som utexperimenterats, med grupparbetets och den individuella undervisningens teknik. Han måste själv ha bildat sig en uppfattning om lärostoffets lämpliga uppdelning och fördelning, annars faller han lätt offer för mekaniskt uppgjorda kursplaner. Det är betydelsefullt, att allt, som hör samman med metodik, studeras ej blott fristående utan framför allt i sin praktiska tillämpning och med särskild hänsyn till möjligheterna att omsätta metoderna på den enskilde lärarens arbetsfält. Även här måste det bli rätt stark specialisering inom lärarkategorierna.» (S. 358.)

Skolkommissionen ger ytterligare exempel på olika arbetsuppgifter för lärarutbildningen men betonar, att den egentliga yrkesutbildningens innehåll icke kan eller bör vara alltför fixerat; det bör vara föränderligt som skolan själv, och de enskilda momenten få icke utvecklas till självändamål. Målet att dana lärarpersonligheten måste alltid hållas i sikte och de olika delarna av utbildningen sammangjutas till en enhetlig utbildning.

Av väsentlig betydelse för lärarutbildningens organisatoriska anordning är slutligen sättet för ämnesstudiernas samordning med den egentliga yrkesutbildningen. Seminarieutbildningen har av gammalt karakteriserats av att den i tiden sammanför ämnesstudierna och den praktiska utbildningen, läroverkslärarnas utbildning åter av att dessa moment i största möjliga utsträckning hållas åtskilda.

För 1936 års lärarutbildningssakkunniga framstod det som angeläget, att praktiska utbildningsmoment inläggas i utbildningen på ett så tidigt stadium, att de unga studenterna, innan de definitivt bestämma sig, få klart för sig de krav undervisningen ställer på lärarna och i någon mån även kunna pröva sin lämplighet för lärarkallet. I direktiven för utredningen hade det betecknats som en av provårssystemets mera fundamentala brister, att läraraspiranternas teoretiska och praktiska utbildning försigginge utan något sammanhang vare sig i tiden eller i avseende på utbildningens innehåll. De sakkunniga föreslog, att en förberedande praktisk lärarkurs skulle inläggas under tiden för de akademiska studierna.

I fråga om folkskollärarutbildningen, har den rakt motsatta tendensen med växande styrka gjort sig gällande. *Folkundervisningskommittén* redogjorde redan 1911 för ett förslag att begränsa seminariernas uppgift till den egentliga fackbildningen. Folkskollärarens allmänna bildning borde enligt förslagsställarnas mening icke vara någon annan eller ringare än den allmänna medborgerliga, för vars meddelande sådana läroanstalter som de allmänna läroverken och de högre flickskolorna vore till. Kommittén fann tankegången äga ett visst mått av berättigande. »I gemensamheten med andra, som komma av andra samhällsklasser och arbeta med andra mål för ögonen, ligger något uppfostrande, som man genom utbildningens förläggande till en särskild läroanstalt går miste om», medgav kommittén. »Även ur social synpunkt vore det för folkskolan och dess lärarkår en vinst, om

folkskollärarens bildningsväg icke så tidigt och så fullständigt skilde sig från den, som lett upp till de högsta bildningsanstalterna.» För kommittén framstod det icke som osannolikt, att seminariernas framtida utveckling skulle göra dem allt mera till fackbildnings- och allt mindre till allmänbildningsanstalter, och man borde med tillfredsställelse kunna motse en sådan utvecklings resultat. Kommittén fann det emellertid för det dåvarande omöjligt att uppställa studentexamen eller ens realskolexamen som villkor för inträde i seminarium. Det skulle minska tillgången på lärarkraft för folkskolorna, medan tvärtom en betydande och städse stegrad ökning vore erforderlig, och det skulle i hög grad försvåra tillträdet till folkskollärarbanan för unga män och kvinnor ur de bredare samhällslagren.

Redan några få år senare — år 1916 — togs det första steget till den motsedda utvecklingen, då ettåriga utbildningslinjer för studenter anordnades vid några seminarier.

Skolkommissionen väger nu från andra utgångspunkter skälen för och emot en boskillnad mellan ämnesstudierna och den pedagogiska fackbildningen.

»Ur strikt pedagogisk synpunkt kan det vara en fördel att under hela studietiden ha ett bestämt mål för kunskapsinhämtandet och att vid inläsandet av kursen i ett ämne ständigt ha i sikte de problem, som sammanhänger med frågan, hur kunskapsstoffet skall utnyttjas i den framtida undervisningen. Å andra sidan kan detta sätt att inhämta kunskaper medföra den risken, att den studerande blir ett offer för den förenkling av frågeställningar och problem, som är en naturlig sak vid kunskapsstoffets framläggande för barn. Det är *en* sak att söka tränga in i frågorna, förvärva kunskap och insikt i problemställningarna, och det är en helt annan sak att sedan lära sig, hur detta kunskapsmaterial bör disponeras och tillrättaläggas för presentation i skolan.» (S. 367.)

För sin del tvekar kommissionen icke att förorda, att ämnesstudierna skiljas från den egentliga yrkesutbildningen.

Det är kanske icke så lätt att åstadkomma en lärarkår, sådan som skolkommissionen vill ha den. *Skolöverstyrelsen* har intet av vikt att erinra mot kommissionens allmänna synpunkter och ansluter sig obetingat till förslaget att skilja ämnesstudierna från den pedagogiska fackutbildningen. Men kommissionens bild av läraren i framtidens skola har enligt överstyrelsens mening mera karaktären av en över verkligheten svävande idealbild än av en reell varelse i en ofullkomlig värld. Det torde under expansionstiden icke bli lätt att i önskvärd omfattning förvärva verkligt goda lärarkrafter. »Det kan i själva verket befaras, att lärarstandarden såväl i fråga om allmän begåvning som speciell fallenhet för lärarkallet åtminstone under övergångstiden kommer att sjunka under den nuvarande nivån.»

I nuvarande situation torde mången ge skolöverstyrelsen rätt i att den idealbild av läraren, som kommissionen tecknar, likt en hägring svävar över

jorden. Det kan under sådana förhållanden vara av intresse att även andraga några ord ur *skolutredningens* skildring av lärarens ställning och uppgift:

»En lärare kan fullgöra sin uppgift — och väl fullgöra den — på mer än ett sätt. Det finns lärare, vilkas styrka ligger i ett noggrant och fordrande detaljarbete, och andra, som företrädesvis söka ge de stora sammanhangen och en översikt av företeelserna inom ämnesområdet. Båda kunna ur uppfostrans och undervisningens synpunkt vara värdefulla lärarpersonligheter. En lärare kan vara mera allvarlig, sluten, kanske rent av inbunden till sin natur, en annan däremot glättig, öppen, meddelsam. Båda kunna under eljest gynnsamma omständigheter vinna sina lärjungars tillgivenhet och respekt och utöva ett gott fostrande inflytande på dem.» (VI s. 42.)

b. Departementschefen.

Det är blott som sig bör, att man inför en stundande reform av lärarutbildningen söker klargöra, vilka egenskaper det är, som göra en god lärare. Listan blir lång, den kommer att upptaga flertalet goda mänskliga egenskaper, och de skola alla vara förenade i en person.

I framtidens svenska skola måste dock helt vanliga lärare undervisa helt vanliga barn. Det blir inte i överskådlig tid något överflöd på lärarkraft; ett urval bör ske bland aspiranterna, men man kan icke nöja sig med att taga emot de bästa, snarare måste man inskränka sig till att utesluta de klart olämpliga.

Lärarutbildningen kan dock göra något för att hjälpa till rätta även dem, som icke av naturen särskilt utrustats för lärarkallet. Den kan lära en ännu formbar ung människa, huru hon skall komma förbi sina svaga punkter, den kan uppmuntra den försagde och lära honom göra det bästa möjliga av sina personliga tillgångar, och den kan visa den själv gode, huru stort arbetsfältet är och vilket arbete det kräver, om man skall komma till ett resultat. En erfaren handledare minns säkert från sin praktik unga lärare, som kämpat med mycket stora nybörjarsvärigheter, men likväl, sedan de lärt sig att uppbära sin roll, blivit ganska goda lärare.

Det kan emellertid icke råda mycken tvekan om att den första förutsättningen för att läraren skall lyckas är, att han väl och på ett personligt sätt behärskar sitt stoff. »Det gives flera metoder att föredraga vad man rätt vet, men det gives i sanning ingen rätt att föredraga vad man vet illa eller till hälften», säger Tegnér i ett av sina skoltal. Erfarenheterna från 1800-talets folkskollärarutbildning visa klart och tydligt, vart det bär hän, om kunskapsbasen göres för smal och undervisningstekniken alltför mycket sättes i centrum. En lärare måste ha gått så långt i studierna, att han kan taxera en kunskapsdetalj efter dess faktiska värde för de uppväxandes utbildning, och han måste ha den vidsynhet, som kräves för att mönstra ut det som blivit föråldrat, även om det råkar vara någon av hans käraste käpphästar. Han måste också ha kunskaper nog för att gå vidare och förnya sitt

kunskapsförråd. Ingen institution för lärarnas utbildning kan ge sina lärjungar *allt* de behöva för arbetet i skolan; lärarutbildningen bör ge den unge läraren en god start, men det kommer an på honom själv att fullfölja verket.

Självfallet måste lärarutbildningens innehåll städse avpassas efter skolans föränderliga behov. Ganska mycket nytt pockar på sin plats i lärarutbildningen, kommissionens inventering av behoven har givit ett blott alltför rikt resultat. Det är väl ingen överraskning att finna, att kommissionen särskilt har framhållit behovet av en förbättrad psykologisk orientering. Har man en gång godtagit tesen, att barnet självt skall vara riktpunkten för lärarens arbete, kan kravet på en god utvecklingspsykologisk skolning för de blivande lärarna icke avvisas. Även i övrigt har den psykologiska forskningen framställt hjälpmedel och lett till resultat, som icke böra vara obekanta för aktiva lärare. Jag är ense med kommissionen om att det psykologisk-pedagogiska inslaget måste tillmätas ett utrymme i lärarutbildningen, som fullt motsvarar dess betydelse för den moderna skolan.

För organisationen av de blivande lärarutbildningsanstalterna är det främst nödvändigt att taga ställning till det gamla spörsmålet, huruvida ämnesstudier och praktisk utbildning skola gå parallellt eller anordnas som på varandra följande led i lärarutbildningen. Jag har nyss erinrat om den diskussion i frågan, som fördes redan under det första årtiondet av detta sekel. De skäl, som av folkundervisningskommittén på sin tid anfördes till förmån för en förberedande utbildning inom de allmänna skolstudiernas ram och en därpå byggande fackbildning ha behållit sin friskhet, motskälerna ha successivt försvagats, i mån som nya högre skolor ha upprättats och allt ivrigare utnyttjats av bildningsintresserad ungdom från alla samhällslager. Medan fordorn många av de blivande folkskollärarna voro mogna män, innan de bestämde sig för sitt yrke, har det nu blivit allt vanligare, att allmänbildande studier påbörjas i mycket unga år utan alltför preciserade yrkesplaner och att yrkesvalet sker senare på lämplig punkt av studiegången. Det är tydligen önskvärt, att specialiseringen på lärarbanan icke sker vid en tidpunkt, då den studerande ännu är ur stånd att bedöma sin fallenhet och sitt intresse för lärarkallet. Beaktas detta, skulle planläggningen av de blivande klasslärares utbildning i princip närma sig till den studiegång, som länge praktiserats för läroverkslärarna. I likhet med skolkommissionen och skolöverstyrelsen anser jag, att icke blott den nuvarande utbildningsgången för läroverkslärarna bör i sina stora drag bibehållas med dess uppdelning i akademiska ämnesstudier och en därefter följande egentlig yrkesutbildning utan även en liknande väg sökas för klasslärarna; den komme att kännetecknas av en första allmänbildande etapp av gymnasial karaktär och en därpå följande yrkesutbildning vid en fackutbildningsanstalt av högskolekaraktär. Till de jämkningar i detta program, som bliva en följd av under den närmaste framtiden rådande förhållanden, återkommer jag i det följande.

4. Läraraspiranternas ämnesstudier.

På grund av den ståndpunkt, jag nyss deklarerat i fråga om lärarutbildningens allmänna planläggning, faller det sig för mig liksom för skolkommisionen naturligt att först skärskåda planläggningen av de blivande lärarnas ämnesstudier. Jag kommer därvid icke att taga ställning till de många detaljerna. I fråga om de blivande läroverkslärarnas akademiska studier har nyligen ett omfattande utredningsarbete avslutats i och med *universitetsberedningens* betänkande rörande examina och undervisning (SOU 1949:54), men remisstiden för detta betänkande är ännu icke tilländalupen. Frågan om de blivande klasslärarnas ämnesstudier kan åter icke i enskildheterna bedömas, förrän fullständig utredning föreligger beträffande gymnasiets organisation m. m. Detta utesluter givetvis icke, att det material, som redan nu föreligger, kan ge en ganska god orientering rörande de aktuella frågorna och även möjliggöra vissa slutsatser av allmän natur.

a. Den akademiska utbildningen för ämneslärare.

Filosophisk ämbetsexamen.

Det kan icke råda mycken tvekan om att den nuvarande ämbetsexamen förmått hävda sig som en i stort sett ändamålsenlig form för läroverkslärarnas teoretiska utbildning i sina ämnen. *Universitetsberedningen* påpekar, att under tiden 1831—1907 medellivslängden för en akademisk examensordning endast obetydligt översteg 15 år, medan den nuvarande ämbetsexamen redan, i stort sett oförändrad, har bestått i mer än 40. Det är emellertid uppenbart, säger beredningen, att en examen, som ursprungligen väl fyllde sin uppgift, småningom kan bli mindre lämpad för sitt syfte, allteftersom ändrade förhållanden inträda. Vissa reformer av ämbetsexamen måste nu övervägas, men det står klart, att den kritik, som har framförts mot själva examens konstruktion, icke varit principiellt mera genomgripande, än att man kan bygga reformarbetet på den nuvarande ämbetsexamens grund.

Oomtvistad är sålunda ämbetsexamens dubbla uppgift att giva de studerande en fast vetenskaplig grund och att förbereda dem för verksamhet i skolans tjänst. »Ämbetsexamen bör vara en lärarexamen», skriver *skolkommisionen*, »men den bör också kunna utgöra den naturliga språngbrädan för fortsatt vetenskapligt arbete.»

Diskussionen om ämbetsexamen har delvis gällt avvägningen mellan dessa båda uppgifter, erinrar *universitetsberedningen*. »Från skolhåll har särskilt understrukits, att ämbetsexamen borde innehålla sådana — kanske om möjligt alla sådana — teoretiska fackkunskaper som den blivande ämnesläraren behövde för att kunna utöva sitt yrke; från universitetshåll har

mera framhållits, att examen ej kunde ge läraren alla de kunskaper han behövde för sitt yrke och att det i själva verket vore genom en allmänt vetenskaplig skolning, ej direkt inriktad på skolans behov, som läraren bleve bäst rustad att fylla sin uppgift.»

På skolmannahåll torde vanligen medgivas, att den teoretiska förberedelsen vid universiteten icke kan omfatta alla de detaljer, som kunna förekomma i skolarbetet, och att en lärare alltid måste vara beredd att genom självstudier utvidga sitt kunskapsförråd, men många lärare upptäcka under det praktiska arbetet luckor i kunskaperna, som de finna betänkligt stora, och fråga sig, om det icke hade varit möjligt att på sådana områden ge dem en bättre grund med uteslutande av annat stoff, som man sällan eller aldrig har beröring med i skolarbetet. Formuleras kritiken på detta sätt, kan det icke vara omöjligt att beakta den vid fastställandet av kunskapsfordringarna i de särskilda universitetsämnena, därom synes enighet råda inom de utredningar, som varit verksamma på området. *Universitetsberedningen* framhåller visserligen, att universitetsutbildningen måste ge den grundläggande skolningen i vetenskapligt betraktelsesätt, redan emedan denna i regel icke kan efteråt inhämtas genom självstudier parallellt med yrkesverksamheten, men tillägger omedelbart:

»Å andra sidan finnas vissa områden, som i skolundervisningen äro centrala och där universitetsutbildningen måste ge mera än för närvarande, även om härigenom moment, som äro av betydelse ur den vetenskapliga utbildningens synpunkt, måste något inskränkas. Som exempel för att belysa det sagda kan tagas de moderna språken. Det språkhistoriska studiet och bekantskapen med äldre tiders språk äro av stor betydelse för den vetenskapliga skolningen; men en lärare måste även väl behärska det moderna språket i tal och skrift för att kunna meddela en tillfredsställande undervisning. Det är för lärarutbildningen oundgängligt, att universitetsstudierna uppöva den praktiska språkbehärsknigen; man kan ej begära, att en lärare här helt skall behöva lita till egna studier och språkträning på egen hand. Beredningen har därför sett sig tvungen att rekommendera, att de språkhistoriska partierna i studiet av moderna språk för ämbetsexamen något inskränkas till förmån för den praktiska utbildningen i det moderna språket. Motsvarande exempel finnas från andra ämnen.» (V s. 54.)

Den ständiga anpassningen av kursernas innehåll efter skolans behov önskliggör ett samarbete mellan akademiska myndigheter och skolmyndigheter. Skolkommissionen och universitetsberedningen ha samrått i denna fråga och även hänvänt sig till läroverkens ämnesföreningar för att efterhöra deras synpunkter på frågan. Samtliga ämnesföreningar framhöllo därvid angelägenheten av en omläggning av kurserna under ökat hänsynstagande till skolans behov.

Universitetsberedningen finner det ofrånkomligt, att skolöverstyrelsen beredes ett visst inflytande vid utformandet av universitetskurserna för ämbetsexamen. Den kritik, som riktats mot studieplanerna för bristande an-

passning efter skolans krav, torde delvis vara berättigad men delvis överdriven och felaktig.

»Om det med hänsyn till den berättigade kritiken är önskvärt, att skolöverstyrelsen beredes medinflytande vid utformandet av studieplanerna, är detta förhållandet icke mindre med tanke på den oberättigade. Om skolans representanter beredas tillfälle att framföra sina synpunkter på varje förändring i fråga om studieplanerna, om dessa synpunkter avvägas och jämföras med universitetens och om sålunda eventuellt oberättigade krav i varje särskilt fall kunna bemötas och ett klargörande av den lämpligaste utformningen av studiekurserna kommer till stånd, torde grunden för den missriktade och obefogade kritiken komma att undanryckas, något som endast kan bli till fromma för universiteten.» (V s. 330.)

Samarbetet mellan universitet och skola måste emellertid vara reciprokt, framhåller beredningen. Universiteten och de olika högskolorna böra sålunda beredas tillfälle att yttra sig över skolornas studieplaner, innan dessa fastställas. »En sådan anordning skulle kunna bidra till att skolornas lärostoff ständigt moderniserades och den allmänna inriktningen av skolstudierna anpassades efter den nu så snabba utvecklingen inom de olika ämnesområdena.»

I fråga om formerna för sistnämnda samarbete framlägger beredningen intet förslag. Däremot föreslår den, att universitetskanslern före fastställandet av fakulteternas förslag till studieplaner för de universitetsämnena, som svara mot skolämnena, bereder skolöverstyrelsen tillfälle att avgiva yttrande över förslagen. Den föreslår vidare, att ämneskonferenser anordnas i de särskilda universitetsämnena med representanter för de akademiska lärarna och studenterna vid vart och ett av de berörda lärosätena samt — i fall det gäller skolämne — även en representant för skolöverstyrelsen. Representanter för läroverkslärarnas ämnessammanslutningar skulle vid behov kunna adjungeras. Konferenserna skulle återkomma med regelbundna mellanrum, enligt beredningens mening i regel vart fjärde år.

Universitetsstudiernas anpassning efter skolans behov skulle vidare främjas genom anställande av universitetslektorer, vilkas undervisning särskilt skulle inriktas på att förbereda lärarverksamheten. Lektorat av detta slag eller däremot svarande anordningar finnas redan i svenska språket, och universitetsberedningen har i ett tidigare betänkande föreslagit liknande befattningar i tyska, engelska och franska. *Skolkommissionen* föreslår, att universitetslektorat inrättas i betydligt större utsträckning.

»Kommissionen kan icke i detta sammanhang framlägga detaljerade förslag men vill dock uttala, att det enligt kommissionens mening skulle vara till mycket stort gagn för lärarutbildningen om universitetslektorat inrättades i flertalet skolämnena. Dessa lektors huvuduppgift skulle vara att biträda professorn i ämnet vid planerandet av den akademiska undervisningen för filosofisk ämbetsexamen och att själva meddela undervisning i sådana

moment, som är av särskild betydelse för lärarutbildningen, och som icke kan tillgodoses i övriga akademiska lärares undervisning. Enligt kommissionens mening bör de pedagogiska universitetslektoraten icke vara heltids-tjänster utan innehas av vetenskapligt och pedagogiskt välmeriterade lärare med bibehållen högst halv tjänstgöring vid sin läroanstalt och med bibehållna löneförmåner i lärarbefattningen jämte visst tillägg.» (S. 411—412.)

I några uttalanden från universitetshåll invändes emellertid, att frågan om de pedagogiska lektoraten kommit i nytt läge genom det framlagda förslaget om lärarhögskolor. Sålunda skriver *humanistiska sektionen i Lund*:

»Det synes bliva nödvändigt att för den pedagogiska utbildningen av läroverkslärare inrätta tjänster vid lärarhögskolorna av väsentligen samma karaktär som de föreslagna universitetslektoraten, och det torde inte möta några större hinder att åt dessa tjänsters innehavare anförtro den av kommissionen i främsta rummet nämnda uppgiften, biträdandet vid planläggningen av den akademiska undervisningen för ämbetsexamen. Härtill kommer, att det torde vara direkt omöjligt att enligt skolkommissionens förslag justera kursfordringarna i ämbetsexamen nedåt och samtidigt enligt kommissionens kraftiga framhållande (s. 387) se till, att studierna för ämbetsexamen icke förlora sin vetenskapliga halt, om de akademiska studierna i varje skolämne på samma gång skola utökas med en relativt rikligt tilltagen lektorsundervisning med sikte på lärarutbildningen. Denna anordning innebär ett klart avsteg från principen att göra boskillnad mellan den akademiska och den pedagogiska utbildningen, och sektionen vill därför framställa till allvarligt övervägande huruvida icke de pedagogiska lektoraten böra helt överföras till lärarhögskolorna.»

Huvudkritiken mot ämbetsexamen gäller emellertid icke stoffurvalet utan *studietidens längd*. Gång efter annan har i framställningar från berörda parter och i offentliga utredningar fastslagits, att den faktiska studietiden alltför mycket kommit att överstiga den beräknade. Denna uttänjning av de akademiska studierna återverkar på flera områden och har framkallat livliga yrkanden på snara och effektiva motåtgärder.

Jag har redan i ett föregående avsnitt anfört siffror, som belysa studietidens förlängning. I den anförda statistiken hade tidsförlust på grund av studiehinder av olika slag frändragits. Insamlar man uppgifter rörande bruttostudietiden — utan alla avdrag — kommer man till ännu högre siffror, som i vissa sammanhang kunna vara av intresse. *Skolkommissionen* meddelar en statistik av detta slag, utförd år 1946 på uppdrag av Uppsalaavdelningen av Sveriges yngre läroverkslärares förening och Sveriges yngre naturvetares förening. Den avser genomsnittlig studietid för filosofisk ämbetsexamen vid Uppsala universitet inom de matematisk-naturvetenskapliga ämnesgrupperna. Utvecklingen för tiden 1930—44 framgår av följande tabell; bruttostudietiderna närma sig enligt denna statistik dubbla normaltiden.

Å r	Antal examina	Medel- ålder år	Antal studie- terminer	Betygs- summa	Terminer per betyg	Terminer per 7 betyg
1930—34	111	26,0	12,1	7,58	1,60	11,2
1935—39	103	26,2	13,2	7,81	1,70	11,9
1940—44	68	27,3	14,5	7,55	1,92	13,3

Även om den anförda statistiken har rätt begränsad räckvidd, vittnar den dock obestriddigen om en utveckling, som måste framkalla allvarliga bekymmer.

»Framför allt utgör den ett socialt problem», skriver *universitetsberedningen*. »Även om många åtgärder vidtagits och ytterligare kunna väntas vidtagas för att ekonomiskt underlätta universitets- och högskolestudier, komma dylika studier alltid att innebära en ekonomisk belastning. Stipendier och andra stödåtgärder kunna ej helt — åtminstone ej för flertalet studerande — täcka utgifterna under studieåren. Det sena inträdet i förvärvslivet medför även sociala olägenheter av skilda slag. Ej heller ur arbetsmarknadens synpunkt är en lång studietid önskvärd. Särskilt gäller detta i det aktuella läget med dess starka efterfrågan på akademiskt utbildad arbetskraft; dels undandrages arbetsmarknaden de akademiskt utbildades produktiva insats under en följd av år, dels kunna studenterna på grund av den långa studietiden avskräckas från att ägna sig åt universitets- och högskolestudier.» (V s. 24.)

Beredningen erinrar i detta sammanhang om att tillströmningen till universiteten och de fria högskolorna i procent av antalet examinerade studenter sedan ganska lång tid befunnit sig i avtagande.

Skolkommissionen jämför åter olika akademiska utbildningsvägar:

»Enligt 1945 års akademikerutredning utgör nettostudietiden (medianvärde) för årgång 1935 för teologie kandidatexamen 5,3 år, för juris kandidatexamen 4,3 år och för civilingenjörsexamen 3,8 år. Skillnaden mellan studietiden för dessa examina och den cirka sexåriga studietiden för ämbetsexamen är icke oväsentlig, och starka ekonomiska skäl talar för en utjämning av studietiderna. Den nuvarande onormalt långa studietiden för ämbetsexamen äventyrar med nuvarande lönesättning rekryteringen till lärarbanan. Man synes ha två utvägar att välja mellan, antingen en avsevärd höjning av lönerna eller en förkortning av studietiden. Så snart det statsfinansiella läget medger, torde den förra utvägen böra prövas, men för närvarande synes man inte kunna undgå att tillgripa även den senare.» (S. 386.)

Om minimifordringarna i examen nedskrivs från 7 till 6 betygsheter och den obligatoriska pedagogikkursen överflyttas till den egentliga yrkesutbildningen, bör det enligt kommissionens mening icke vara omöjligt att genom rationalisering av studierna och bättre anpassning av kurserna till skolans behov åter nedbringa studietiden till en normalt tid av sju eller högst åtta terminer.

I en utredning angående lärarbristen, som den 15 april 1948 överlämnades till Kungl. Maj:t, citerar även *skolöverstyrelsen* den sist anförda sta-

tistiken och förordar en reduktion av den effektiva studietiden till det ursprungligen avsedda. Detta skulle medföra en betydande engångsvinst i lärarkraft.

»Sannolikt skulle de indirekta verkningarna dock bli av större betydelse. Rekryteringen av lärarbanan skulle stimuleras. Många studenter ryga nu av naturliga skäl tillbaka för de ekonomiska påfrestningarna under den långa studietiden och se sig i första hand om efter banor, som snabbare giva en dräglig inkomst. I belysningen av de siffror, som överstyrelsen i det föregående framlagt, framstår därför beskärningen av utbildningstiden som ett oeftergivligt led i åtgärder för en nödortfåg täckning av lärarbehovet. Och det är lika uppenbart att det som skall göras måste ske mycket snart. Inför de snabbt växande behoven är det icke lätt att försvara ett uppskov.»

I cirkulärskrivelse den 22 augusti 1941 till de filosofiska fakulteterna har *universitetskanslern* uttalat önskvärdheten av att den faktiska studietiden bringas till bättre överensstämmelse med examensstadgans bestämmelser. Åtskilliga enskilda ämnesrepresentanter torde i överensstämmelse härmed ha vidtagit åtgärder för att beskära kurserna, men skolkommissionen anser icke, att frågan i dess helhet därigenom har förts fram till en rationell lösning. Strävandena att begränsa studietiden få den avsedda effekten, endast om de uppbäras av ledande universitetskretsar, betonar *skolöverstyrelsen* och fortsätter:

»I det enskilda fallet beror ofantligt mycket av fackrepresentantens förmåga och vilja att beakta även de utomakademiska förhållanden, som i så hög grad påverkas av de akademiska lärarnas ställningstagande. I den allmänna diskussionen har emellanåt framförts tanken, att den teoretiska lärarutbildningen borde helt eller delvis skiljas från universiteten och förläggas till särskilda lärarhögskolor. Vilken spridning dylika tankegångar i framtiden komma att få, torde i hög grad bero av universitetens förmåga att reformera kunskapskraven, så att de icke bli till hinder för tillfredsställandet av obestridda samhällsbehov. För sin del finner överstyrelsen värdet av de fria universitetsstudierna så uppenbart, att överstyrelsen med största beklagande skulle se en utveckling, som kunde leda till att universitetens förmåga att sörja för utbildningen av ett tillräckligt antal lärare måste sättas i fråga.»

I utlåtandena över skolkommissionens betänkande beröres studietidens längd från olika utgångspunkter. I ett par av de akademiska kollegiernas utlåtanden invändes, att lärarbristen är ett komplicerat fenomen och att även studietidens förlängning beror av flera samverkande omständigheter. Sålunda yttrar *matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Lund*:

»Den ansvällning av kurserna för ämbetsexamen, som ägt rum, har till stor del sin grund i universitetets dubbla uppgift att tjäna både forskning och undervisning. Studenterna, som börja sina studier, kunna ej bedöma om de bättre lämna sig som lärare eller forskare och böra därför ej tvingas att välja studieriktning förrän de kommit in i studierna, och universitetets strävan går ut på att så länge som möjligt lämna dem valet fritt mellan de

båda banorna. Att detta är till fördel för studenterna kan ingen förneka. Den grundläggande utbildningen måste dock med oförändrad avgränsning av ämnena svälla genom ämnenas tillväxt genom nya forskningsrön. När det gäller att försöka utreda orsakerna till den otillräckliga lärarrekruteringen i vissa ämnen får betydelsen av studietidens längd dock icke överdrivas. En viktig orsak är, att inom alla skolämnen de elementära övningskurserna äro överfyllda och studenter varje år måste avvisas. Enda bote-medlet häremot är ökade resurser för universitetet i form av större institutionsutrymmen. Detta gäller i första hand laborationsämnena. Läraryrket måste göras mera lockande. På grund av dess ansträngande karaktär måste antalet lektionstimmar minskas. Vidare måste den ekonomiska ställningen förbättras. De otillfredsställande ekonomiska villkoren för lärarna göra även, att tillströmningen till denna bana är starkt beroende av konjunkturer på arbetsmarknaden.»

Lärrådet vid Göteborgs högskola har redan för tio år sedan föreslagit vissa undervisningstekniska åtgärder i syfte att nedbringa studietiden men erinrar nu om att studietidens längd endast till en del är beroende av studiedkurser och undervisningsmetoder:

»Den bestämmes på ett avgörande sätt av studenterna själva och står i direkt förhållande till deras förutsättningar för akademiska studier. Den allt mer ökade normaltiden för ämbetsexamen kan lärrådet icke underlåta att sätta i samband dels med en viss kvalitetssänkning hos studentmaterialet, vilken länge gjort sig gällande och måhända i framtiden kan bli mer märkbar, dels med en allt mer tilltagande tendens hos studenterna att kombinera studierna med förvärvsarbete.»

Allmänt äro dock de akademiska kollegierna beredda att acceptera en sänkning av betygsfordringarna i ämbetsexamen från 7 till 6 enheter och givetvis även överflyttningen av pedagogikkursen till lärarhögskolorna.

Kommissionens uppfattning finner stöd även på skolmannahåll. Ganska väl torde den allmänna meningen i kollegierna uttryckas genom följande uttalande av *Allmänna adjunktssöreningen*:

»Beträffande de akademiska studierna för gymnasie- och realskollärare vill adjunktssöreningen med instämmande understryka kommissionens förslag om att ämbetsexamen, utan att studierna förlorar sin vetenskapliga halt, blir en examen direkt inriktad på läraryrket, samt att studieplanernas innehåll fastställas efter överläggningar mellan representanter för universitet och skola. Att en minskning av studietiden för såväl ämbetsexamen som licentiatexamen är nödvändig, torde vara odisputabelt. Av vikt är endast, att denna minskning åstadkommes genom en rationalisering av studierna, och att den inte får till följd en sänkning av nivån.»

En och annan betänksam röst gör sig likväl hörd. Sålunda yttrar en konferens av *rektorer från handelsgymnasierna*:

»Vi finna det betänkligt att skolkommissionen föreslår en minskning i kravet på ämnesbetyg i fil. mag. examen, innebärande en sänkning av fordringarna på de blivande lärarnas kunskaper. Vi finna det rimligare att bi-

behålla fordran på kvalitet i examen, men att betalning av statsmedel får utgå under den del av utbildningstiden, som användes för studier vid lärarhögskola och aspiranttjänstgöring.»

På andra håll hoppas man, att en förbättrad anpassning av universitetskurserna efter skolans behov skall göra det möjligt att bibehålla nuvarande krav på 7 betyg utan att normaltiden 7 terminer överskrides.

Skolkommissionen tänker sig den akademiska utbildningen för en blivande realskollärare som en utbildning i två huvudämnen jämte ett eller flera biämnena, med en betydande frihet för den studerande att själv kombinera olika skolämnena.

»Med hänsyn till vikten av att den studerande fördjupar studierna åtminstone i något ämne, torde det få betraktas som önskvärt, att den studerande i allmänhet söker förvärva högsta betyget i något av de i examen ingående ämnena. Direkt föreskrift torde böra utfärdas, att tentamen i minst två universitetsämnen bör avläggas för betyget Med beröm godkänd. En minimiexamen skulle enligt detta förslag sålunda innefatta betygsgraderna 3 + 2 + 1 eller 2 + 2 + 2 eller 2 + 2 + 1 + 1. Enligt kommissionens mening torde det ur flera synpunkter komma att visa sig värdefullt, att blivande lärare på detta sätt breddar sin examen genom tentamina för 1 betyg i ett eller flera biämnena. En lärare med en bred ämbetsexamen kan i egenskap av klassföreståndare ta hand om sina lärjungar i flera ämnen, än som nu är vanligt. Detta är, såsom kommissionen redan tidigare framhållit, i och för sig en önskvärd utveckling, och det blir vid de många, jämförelsevis små centralskolor, som kommissionen förutsätter såsom en följd av den föreslagna skolreformen, helt enkelt nödvändigt.» (S. 387.)

Kommissionen förutsätter, att i framtiden tjänst som realskollärare i regel kommer att ledigförklaras i två skolämnena men att för dylik tjänst i allmänhet skall fordras kompetens för undervisning i ytterligare minst ett ämne.

De nuvarande ettbetygskurserna äro, framhåller kommissionen, endast något förkortade tvåbetygskurser och avsedda för samma kompetensområde som dessa. För framtiden böra de särskilt tillrättaläggas för undervisningen på realskolestadiet. Kommissionen är beredd på att det kan vålla universitetens ämnesrepresentanter åtskilliga svårigheter att giva ettbetygskurserna denna läggning men hoppas att dessa skola kunna övervinnas genom samarbete mellan universitetens och skolans representanter.

Det har i allmänhet varit lättare för remissinstanserna att acceptera en minskning av ämbetsexamens bredd än en kvalitativ försvagning av denna examen.

Lektorernas förening vänder sig sålunda med bestämdhet mot skolkommissionens förslag att två ettbetygsämnen skola kunna ingå i en ämbetsexamen med endast sex betyg.

»En sådan ämbetsexamen innebär en avsevärd standardsänkning i jämförelse med nuvarande förhållanden, och det är svårt att se, huru detta rimmar med SK:s uttalande (s. 387 f.), att 'det är nödvändigt, att lärarna

i realskolan i så stor utsträckning, som det är möjligt, behärska stoffet, ha gedigna kunskaper och ha tillägnat sig en kritisk-vetenskaplig syn på problemen'. Mot bakgrund av de praktiska förslag, som avgivits, ter sig SK:s sålunda formulerade krav helt enkelt som tomma ord.»

Allmänna adjunktsföreningen kan däremot icke generellt underkänna förslaget. Ettbetygsämnen förefalla bli nödvändiga med hänsyn till de små realskolornas behov, i synnerhet sedan de nuvarande ämneslärarinorna ha försvunnit ur kollegierna.

Kollegiet vid folkskoleseminariet i Kristianstad accepterar av samma skäl ettbetygskurserna men anser, att examensbestämmelserna i varje fall icke böra lägga hinder i vägen för dem, som vilja koncentrera sig på ett mindre antal ämnen.

»Kollegiet finner icke den föreslagna sänkningen av minimikravet för ämbetsexamens godkännande från 7 till 6 betygsenheter behöva innebära någon avsevärd kvalitetssänkning. Önskvärt är dock, att betygskombinationen $2 + 2 + 1 + 1$ ej får för stort utrymme, då ettbetygskursen nog får sägas utgöra minimum av det kunskapsmått, som en lärare måste äga för undervisning i realskolan. Kombinationen $3 + 3$ bör också erkännas som tillräcklig för ämbetsexamen, särskilt som den torde kunna bilda ett gott teoretiskt underlag för blivande gymnasielärare.»

Vid 1948 års allmänna läroverksläromöte framfördes av rektorn vid tekniska läroverket i Stockholm Axel Nordhult ett förslag, att fordringarna i ämbetsexamen måtte begränsas till fem betygsenheter. Enligt mötesredogörelsen uppdrog förslagsställaren en parallell med ingenjörsutbildningen. Efter blott fyra års utbildning ha civilingenjörerna fått det grundläggande tekniska och teoretiska underlaget för en verksamhet, som för många består i att bemästra problem vid den gräns, vartill vår tekniska vetenskap nått, och näringslivets representanter motsätta sig likväl med hänsyn till ingenjörsyrkets rekrytering varje ökning av utbildningstiden utöver de fyra åren. I motsats härtill ha realskollärarna att meddela de mest elementära grunderna i sina ämnen.

I remissyttrandena synes detta förslag icke ha nämnvärt uppmärksamhetsvärdhet.

Skolöverstyrelsen förklarar sig icke beredd att ta definitiv ställning till de av skolkommissionen framlagda förslagen om den teoretiska utbildningen av realskolans och gymnasiet lärare, särskilt som universitetsberedningen vid remisstidens utgång ännu icke framlagt sina förslag. Ämbetsverket finner det emellertid oundgängligen nödvändigt med en betydande reduktion av studietiden för filosofisk ämbetsexamen. Frågan blir blott, huru man under sådana omständigheter skall konstruera examen, för att den skall bli lämplig för realskolans behov.

»Vid diskussion av kompetensen för lärare på både realskole- och gymnasietadierna måste man klart hålla isär två saker: för det första den minimikompetens i de särskilda ämnena, som anses erforderlig för undervisning

på respektive stadier, och för det andra kompetenskravet i det hela på de lärare, som skola handha undervisningen på stadiet i fråga. Det synes icke vara möjligt att av en lärare kräva lika kompetens i samtliga ämnen, i vilka han undervisar. Sedan gammalt har man därför ställt lägre krav på det tredje ämnet, som ingår i en treämnesadjunktur, respektive på det andra ämnet, som ingår i ett två-ämneslektorat. Med minimikompetens avses här den nämnda lägre kompetensen. När det gäller realskolstadiet, har minimikompetensen fixerats till 1 betygsenhet i det ifrågavarande ämnet i filosofisk ämbetsexamen. Huruvida detta är lämpligt avvägt, beror naturligtvis huvudsakligen på hur kursfordringarna äro beskaffade. Överstyrelsen är medveten om att de nuvarande 1-betygskurserna ingalunda alltid äro väl avvägda och finner det angeläget, att en undersökning verkställas rörande möjligheterna att avpassa kursfordringarna efter realskolans behov, så att 1 betyg kan medföra minimikompetens för undervisning i åtminstone flertalet ämnen. Överstyrelsen vill här understryka vikten av att kurserna för såväl lägre som högre betyg i filosofisk ämbetsexamen fastställas efter samråd med överstyrelsen. Såsom nyss nämndes, måste man emellertid bestämt skilja mellan minimikompetensen och den s. a. s. normala kompetensen för undervisning i ett ämne på realskolstadiet, och för denna senare bör liksom hittills krävas 2 betyg i ämbetsexamen.

Beträffande ämbetsexamens konstruktion kan överstyrelsen i detta sammanhang icke fatta definitivt ståndpunkt. Här bör universitetsberedningens förslag avvaktas. Överstyrelsen nöjer sig därför med att nu framhålla, att det synes vara lämpligt, att bestämmelserna inrymma möjlighet för två typer av examen. Den ena bör omfatta tre undervisningsämnen, vilket lämpar sig för lärare vid en realskola utan gymnasium. Den andra bör omfatta endast tvenne undervisningsämnen men med högre betyg i dessa, vilket i många fall synes lämpa sig väl för lärare, som eftersträva anställning vid skolenhet omfattande gymnasium och realskola.» (S. 112—113.)

Universitetsberedningen finner det ytterst angeläget, att en effektiv förkortning av den ämnestoretiska lärarutbildningen kommer till stånd. Beredningen har med tillfredsställelse kunnat konstatera, att vid förhandlingar med de akademiska lärarna dessa i allmänhet intagit en positiv inställning till strävandena att nedbringa studietiden för ämbetsexamen. En sådan förkortning är enligt beredningens mening nödvändig alldeles oberoende av den för tillfället rådande lärarbristen.

Beredningen diskuterar först den ifrågasatta minskningen av betygssumman i en minimiexamen från 7 till 6 betyg. Då sänkningen bestämt förordats från skolhåll, torde inga betänkligheter med hänsyn till läraryrkets krav kunna anföras mot att gränsen drages vid 6 betygsenheter. Icke heller med hänsyn till ämbetsexamens karaktär av vetenskaplig preliminärexamen torde något vara att erinra mot sänkningen. I den nuvarande filosofie kandidatexamen, vilken även tjänar som grund för fortsatta vetenskapliga studier, fordras endast 6 betygsenheter, och detta har i praktiken allmänt ansetts vara tillfyllest.

Däremot tager beredningen bestämt avstånd från förslaget om ytterligare nedskrivning av fordringarna. »En så stark begränsning som till 5

betygsenheter torde varken vara befogad med hänsyn till vetenskapsområdenas tillväxt eller med hänsyn till andra faktorer. Från ansvarigt skolkåll har ej framförts så långtgående förslag, och en sådan examen skulle näppeligen vara tillräcklig kvalifikation för lärarverksamheten. Basen för fortsatta vetenskapliga studier skulle även kunna bli för smal.»

Kursen i psykologi samt pedagogikens teori och historia är till syfte och art sådan, att den bör ingå i den praktiska lärarutbildningen och ej i de teoretiska fackstudierna. Beredningen är ense med skolkommissionen om att kursen kan utgå ur fordringarna för ämbetsexamen.

Normaltiden för ämbetsexamen skall enligt beredningens förslag icke i någon ämneskombination få överstiga 40 effektiva studiemånader. Räkna man med 5 effektiva studiemånader per termin, blir sålunda normalstudietiden i de mest krävande ämneskombinationerna 8 terminer. Då den effektiva studietiden per termin för närvarande torde ligga vid 4 månader eller möjligen något därutöver, förutsätter detta dock en viss intensifiering av studiearbetet för ämbetsexamen.

Huruvida fordringarna i varje särskilt ämne äro nöjaktigt anpassade efter den fastställda normaltiden, kan endast avgöras genom studiestatistik. Normaltidsbestämmelsen anses uppfylld, om minst hälften av de studerande underskrida en nettostudietid överensstämmande med den i stadgan fastställda normaltiden; om detta ej är fallet, har normaltidsbestämmelsen överskridits, och man bör genom olika åtgärder söka åstadkomma, att överensstämmelse mellan stadgad normaltids och verklig studietid i fortsättningen bli rådande. Vederbörande ämnesrepresentanter, undervisningsnämnden, fakulteten och i sista hand kanslern böra i sådana fall söka komma fram till en rimlig avvägning mellan de olika ämnenas krav.

En ämbetsexamen skall enligt beredningens förslag omfatta minst tre ämnen, däraf två huvudämnen, tillhörande samma sektion och valda så, att de motsvara var sitt skolämne. I huvudämnena skulle minst två betyg fordras; i vissa fall, där ett skolämne motsvaras av två universitetsämnen, skall även det andra av dessa ämnen ingå i examen, låt vara endast med en ettbetygskurs. De betygsenheter, som fylla ut examen, kunna väljas på olika sätt: examinandens kan taga högre betyg i huvudämnena eller bygga ut studierna med något bi- eller stödämne. Många gånger kan det vara lämpligt att som biämne välja ett tredje skolämne, men föreskrift därom bör icke meddelas; det bör stå examinandens fritt att som tredje ämne välja vilket ämne han vill bland filosofiska fakultetens examensämnen.

Beredningen citerar skolöverstyrelsens rekommendation för två skilda examenstyper, varav den ena skulle omfatta tre skolämnena, den andra endast två men med högre betyg i dessa, och fortsätter:

»Beredningens förslag torde väl tillgodose dessa synpunkter. Ämbetsexamen kan avläggas t. ex. med betygskombinationen 3 + 2 + 1, varvid 3- och 2-betygen erhållits i huvudämnena och 1-betyget i ett stödämne;

denna examen ger undervisningskompetens i två skolämnen och bör lämpa sig väl för gymnasieadjunkter. Ämbetsexamen kan även avläggas med betygskombinationen 2 + 2 + 1 + 1, varvid 2-betygsämnena äro huvudämnen och 1-betygsämnena biämnen; denna examenstyp ger således undervisningskompetens i fyra skolämnen för realskolestadiet. Mellan dessa båda ytterlighetstyper kunna olika variationer tänkas.» (V s. 98.)

Remissbehandlingen av universitetsberedningens förslag är, som jag nyss nämnde, ännu icke avslutad.

De högre filosofiska studierna och lektorskompetensen.

Genom bestämmelsen att lektor skall ha avlagt licentiatexamen och disputationssprov har man velat sörja för god kontakt mellan den vetenskapliga utvecklingen och gymnasieundervisningen. Den vetenskapliga forskningen ger ständigt nya fakta och synpunkter. Gymnasieundervisningen måste följa med i loppet, om den icke skall bli ett utvecklingshinder. Detta nödvändiggör en ständig nybearbetning av lärostoffet inom gymnasiets alla ämnen; det är en krävande anpassningsprocess, som förutsätter mottaglighet för nya tankar och redobogenhet att mönstra ut det som är dödt, även sådant som kanske har sitt affektionsvärde för en äldre generation. De som skola leda och utföra ett sådant arbete böra helst själva ha erfarenhet av vetenskapliga metoder och problemställningar. Med rätta har man räknat det som en stor tillgång för vårt svenska gymnasium, att det även kunnat räkna vetenskapsmän i lärarnas led. »Somliga menar, att denna höga kompetens bör fordras av varje lärare på gymnasiet,» skriver *skolkommisionen*, »andra hålla före, att man åtminstone bör fordra, att varje läroämne på gymnasiets timplan företrädes av en lärare, som disputerat i detta ämne.»

Skolkommisionen redovisar rätt utförligt skäl och motskäl. Det är icke svårt att argumentera för de nuvarande behörighetskraven:

»Man hänvisar till, att de arbetsformer och det studiesätt, som numera allmänt anses böra tillämpas på gymnasiet, särskilt i dess högsta ringar, ställer än större krav än tidigare på lärarnas vetenskapliga utbildning. Vidare brukar man framhålla betydelsen för universiteten och den vetenskapliga forskningen av att avhandlingen bibehålles såsom kompetenskrav. Kravet på disputation för behörighet till lektorstjänst har utan tvivel haft till följd, att ett mycket större antal unga akademiker, än eljest skulle ha varit fallet, efter ämbetsexamen fortsätter sina studier fram till doktorsgraden. Det är utan vidare klart, att detta haft stor betydelse i ett litet land som vårt för framstegen på den vetenskapliga forskningens områden och för rekryteringen till akademiska lärarbefattningar. Det har över huvud ökat antalet av dem, som bedriver vetenskapligt arbete. Lektorstjänsterna har betraktats som värdefulla reträttposter för dem, som av en eller annan anledning icke kunnat beredas stadigvarande anställning som akademisk lärare. Man framhåller, att det skulle rimma illa med den nu pågående vetenskapliga upprustningen att vidtaga åtgärder, som skulle minska an-

talet doktorander och disputationer. Slutligen har i detta sammanhang ofta påpekats, hur viktigt det är för det allmänna kulturlivet, att gymnasie-lärarnas vetenskapliga utbildning är så grundlig som möjligt.» (S. 395.)

Å andra sidan är naturligtvis vetenskaplig utbildning icke i och för sig någon garanti för pedagogisk duglighet. Det är icke mindre lätt att samla argument för en uppluckring av de gällande behörighetskraven:

»Man hänvisar till erfarenheten, att gymnasietjänstgöring och huvud-lärarskap kan bestridas väl av lärare, som icke har högre kompetens än ämbetsexamen. Man menar, att betydelsen av vetenskaplig skolning överbetonats, och hävdar, att förmåga av självständigt vetenskapligt arbete kan ådagaläggas på annat sätt än genom avläggande av licentiatexamen och disputationsprov. Man bestrider ingalunda gymnasiet behov av vetenskapligt väl kvalificerade lärare, men man anser det stå i strid med skolans intressen att knyta behörigheten för lektorstjänst vid kravet på licentiatexamen och disputation. Man menar därför, att lektorstjänst bör stå öppen för varje lärare med behörighet att söka och inneha läroverkslärartjänst, och att konkurrensen i varje enskilt fall bör få avgöra, vem som skall utnämnas till tjänsten. Det anses ligga något orimligt i att en lärare, som i årtal på ett förtjänstfullt sätt bestritt allt till en lektorstjänst hörande arbete, på grund av stadgans bestämmelser skall vara inkompetent att söka och inneha sådan tjänst. Påståendet, att ett slopande av kravet på disputation skulle få ödesdigra följder för den vetenskapliga forskningen, anses innebära en betydande överdrift. Detta argument hade, framhåller man, en viss tyngd vid en tidpunkt, då antalet tjänster, som kräver disputation, var jämförelsevis lågt. Om bestämmelserna för erhållande av lektorstjänst utformas så, att en god doktorsavhandling under alla förhållanden kommer att utgöra en tungt vägande merit, blir den vetenskapliga forskningen intressen väl tillgodosedda. En läraraspirant med vetenskapliga intressen kommer då icke av hänsyn till karriären att avhålla sig från att fullfölja studierna fram till doktorsgraden, och det är sådana doktorander, som universiteten framför allt har intresse av, icke doktorander vilkas avhandlingar framtvings på grund av gällande kompetenskrav.» (S. 395—396.)

Enligt kommissionens åsikt måste frågan om lektorskompetensen i första hand ses ur skolans synpunkt. Varje ämne på gymnasiet bör om möjligt vara företrätt av en lektor och huvudlärare. Denne bör vara skyldig att följa med den vetenskapliga, pedagogiska och metodologiska utvecklingen i sitt ämne för att kunna göra nya rön fruktbarande för skolans arbete; han måste därför besitta höga vetenskapliga och pedagogiska meriter.

Vilka examenskrav som med hänsyn härtill böra uppehållas för lektorstjänst, beror främst av de arbetsmetoder, som inövas under studierna för de olika akademiska examina. Enbart en ämbetsexamen vore enligt kommissionens mening för svagt underlag.

»Studierna för filosofisk ämbetsexamen, i synnerhet de som avser högsta betyget, har visserligen vetenskaplig karaktär. De innebär dock i allmänhet inte en sådan grad av fördjupning, att den studerande kan sägas bedriva självständigt vetenskapligt arbete. Den egentliga vetenskapliga skolningen i vårt land ges vid licentiatseminarierna. Det är den grundliga, över flera

år utsträckta skolningen i vetenskaplig metod, som är licentiatexamens väsentliga värde. Även om förtrogenhet med och förmåga av vetenskapligt arbete kan vinnas på andra sätt, är det obestridligt, att sådan förtrogenhet och förmåga normalt förvärfvas under studierna för licentiatexamen. Det är därför rimligt att som normalväg till lektorskompetens fordra avläggande av denna examen. En översyn av fordringarna för licentiatexamen torde dock böra företagas, för att den skall bli mer ändamålsenlig med hänsyn till blivande gymnasielärares behov.» (S. 396.)

Att kräva disputation vore däremot enligt kommissionens mening att gå för långt.

»Inom den svenska statsförvaltningen finns ingen motsvarighet till de höga fordringar på teoretisk och vetenskaplig kompetens, som gäller för lektoraten vid de allmänna läroverken. Vid de tekniska gymnasier, handelsgymnasier och seminarierna samt de kommunala och privata gymnasier uppställs ej krav på disputation för erhållande av lektorstjänst. Över huvud taget finns det utom för lektorstjänst vid högre allmänt läroverk icke någon annan tjänst i riket, för vilken disputation uppställs som kompetenskrav. En läkare, en jurist eller en präst kan nå de högsta postererna inom sina verksamhetsområden utan att ha avlagt disputationsprov. Inte ens för kompetens till professor föreskrives disputation, fastän av naturliga skäl de flesta professorer har disputerat.

I intet annat land i världen ställs krav på disputation för någon lärartjänst i det allmänna skolväsendet.» (S. 397.)

Om god tillgång funnes på lärare med den högsta möjliga vetenskapliga utbildningen, kunde måhända likväl skäl anföras för att upprätthålla nuvarande kompetenskrav. Så är dock ingalunda fallet. Det har i årtionden rått brist på kompetenta sökande till lektorstjänster, påpekar kommissionen. Endast i ett jämförelsevis litet antal skolämnen har tillgången på sökande motsvarat efterfrågan.

Kommissionen lämnar en tabellarisk sammanställning rörande de under perioden 1930—1946 ledigförklarade lektorstjänsterna. Därvid ha sökande, som anmält sig till mer än en tjänst, endast räknats en gång.

Ä m n e s g r u p p	Antal tjänster	Antal sökande	
		totalt	utom transportsökande
Humanistisk	423	432	360
Naturvetenskaplig	199	196	159

Sammanställningen torde visa, att bristen på lektorskompetenta icke är en tillfällig krisföreteelse, säger kommissionen. I genomsnitt ha under tiden 1936—46 ett femtiotal personer per år disputerat i ämnen, som ge lektorsbehörighet. Det är emellertid en rad yrken, som tävla om dessa personer, alldeles bortsett från att icke enbart de allmänna läroverken utan även seminarierna, de tekniska läroverken, privatläroverken och andra under-

visningsanstalter draga till sig filosofie doktorer. Antalet disputerande svarar icke på långt när behovet, och kommissionen anser det föga sannolikt, att de av 1946 års riksdag beslutade licentiand- och doktorandstipendierna under överskådlig tid skulle kunna avhjälpa lektorsbristen, ens om antalet lektorstjänster hölles konstant. »Under perioden 1950—1970 har vi att motse en mycket hård konkurrens om arbetskraften på alla områden, och den kommer att starkt påverka rekryteringen till de lärda banorna. Detta är ett tungt vägande skäl för att skära ned studietiden, så långt detta är möjligt med hänsyn till de krav på kvalitet, som måste upprätthållas. Även om kravet på disputation bortfaller, kommer studietiden för vinnande av lektorskompetens att vara längre än normaltiden för avläggande av medicine licentiatexamen».

Enligt kommissionens mening behöva fordringarna på licentiatbetyget icke sättas högre än som kräves för examens godkännande. Ingår i lektorstjänsten även ett biämne, bör däri fordras lägst betyget Med beröm godkänd i ämbetsexamen.

Kommissionen har emellertid ingalunda avsett att från lektorsbehörighet obevekligt utestänga de lärare, som icke avlagt licentiatexamen. I likhet med 1936 års lärarutbildningssakkunniga anser kommissionen det vara i skolans intresse, att lärare, som i sin undervisning på gymnasiestadiet ådagalagt en framstående skicklighet, erhålla sådan kompetens, under förutsättning att deras förtrogenhet med och förmåga av vetenskapligt arbete är tillförlitligt styrkt.

Det har uttalats farhågor för att borttagandet av disputationskravet skulle minska antalet disputationer och medföra en sänkning av den kulturella standarden. Kommissionen vill på grund härav mycket kraftigt understryka vikten av att den vetenskapliga skickligheten även i framtiden vid tillsättning av lektorat jämställas med pedagogisk skicklighet som befordringsgrund och anser sig under sådana förhållanden kunna räkna med ett betydande inslag av filosofie och teologie doktorer i lektorskåren.

Under remissgången har licentiatexamen föga uppmärksammats, men disputationskravet så mycket mera.

Vid universiteten håller man i allmänhet på disputationen. Sålunda anför *humanistiska sektionen i Lund*:

»I den så ofta dryftade frågan om lektorskompetens kan sektionen trots alla av kommissionen anförda skäl icke frångå sin tidigare uppfattning, att doktorsgraden i princip bör bibehållas som förutsättning för lektorskompetens. Med tanke på lektorns tilltänkta ställning inom det blivande gymnasiet innebär en doktorsgrad för ingen del någon överkvalificering. Den utöver licentiatexamen vidgade och fördjupade utbildning, som förvärvandet av doktorsgrad medför, torde även i fortsättningen visa sig vara en så stor tillgång för våra gymnasier, att den är väl värd att bevara, låt vara att det redan praktiserade dispensförfarandet tidvis kan komma att i viss

utsträckning behövas anlitas. Sektionen vill föreslå, att åtgärder för reglering av lektorskompetensen uppskjutas, tills erfarenheter vunnits av verkningarna av de nya licentiand- och doktorandstipendierna och av de starkt höjda bidragen till täckande av tryckningskostnader i samband med disputation. Konjunkturfluktuationer kunna aldrig undvikas, och de senaste åren har den höga sysselsättningen icke kunnat undgå att påverka tillströmningen till universiteten, särskilt till de högre studierna. Skulle försämrade konjunkturer inträda, vänta universiteten ökad lärjungefrekvens på alla stadier.»

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen vid samma universitet anser, att kommissionen gått mycket för långt, när den till och med vill ge lektorsbehörighet på ett cum laude i licentiatexamen. »Två betyg i licentiatexamen betyder . . . i de flesta ämnen, där tre betyg är normalbetyg, en dålig licentiatavhandling och utgör således ett minimum av vetenskaplig prestation, som knappast kvalificerar sin man att i den relativa isoleringen vid ett landsortsgymnasium fortsätta vetenskaplig forskning.»

Vad som bestämmes om lektorskompetensen har återverkningar även utanför skolan. *Humanistiska sektionen i Uppsala* erinrar om att disputationskrav icke ställes i övriga nordiska länder. »Det visar sig också där gång på gång vanskligt att på tillfredsställande sätt återbesätta den högre forskningen och undervisningens poster», säger sektionen. Disputationskravet bör enligt sektionens mening bibehållas för lektorer i betydelsen av huvudlärare på gymnasiet, och sektionen »vill icke motsätta sig», att filosofie licentiatexamen fastställes såsom kompetensvillkor för övriga ordinarie gymnasielärare.

Sistnämnda förslag utsätter sektionen för professor *Lönnroths* kritik. Hur tilltalande kravet på licentiatexamen för alla gymnasielärare än kan synas i teorien, ter det sig dock groteskt i verklighetens ljus. Även om nuvarande gymnasieorganisation hölles konstant, skulle en fyrdubblad produktion av licentiatier bliva erforderlig under en period av 15 år, om planen skulle genomföras.

»Förslaget att bibehålla disputationskravet för lektorer är vida rimligare, men man måste likväl taga hänsyn till att redan nu en akut brist råder på kompetenta sökande till lektorat i matematik, fysik, kemi och moderna språk. Skolkommissionen torde ha rätt, då den uttalar, att det icke finns grundad anledning tro, att antalet doktorer under överskådlig tid kommer att täcka bristen på sökande till lektorstjänster, även om man räknar med *oförändrat* antal sådana tjänster. Det är icke heller för gymnasiernas arbete tillfredsställande, att mindre åtrådade lektorat skola reserveras för ofta pedagogiskt föga framstående doktorer med släta avhandlingar. Det bör framhållas, att 1945 års universitetsberedning gjorde sitt av kommitterade åberopade uttalande om önskvärdheten av att fasthålla disputationskravet, innan den konfronterats med de uppgifter rörande bristen på kompetenta sökande till lektorat, som skolkommissionen framlagt.

Det förhållandet, att skolkommissionen själv ej i tillbörlig utsträckning tagit hänsyn till den beräknade lärarbristen, berättigar ej sektionen att

göra samma misstag i än grövre form. — — — Principen att kräva högsta möjliga vetenskapliga utbildning av den högre skolans lärare motarbetas på längre sikt vida mer än den främjas av att kompetensnormerna sättas så högt, att ett ohämmat dispenserande från dessa kompetensnormer blir följden. Därigenom kommer man i praktiken att hamna långt under den minimikompetens, som annars kunde fastställas, och därigenom skulle väg beredas för krav på radikala nedskärningar av de vetenskapliga kompetensnormerna för lärare.»

Lärarrådet vid Göteborgs högskola deklarerar sin bestämda uppfattning, att det ligger i både skolans och det svenska kulturlivets intresse, att gymnasiet äger vetenskapligt väl kvalificerade lärare. Det vore ett steg mot kulturell nedrustning att stryka kravet på disputation för lektorerna. Men yttre omständigheter kunna likväl framtvinga ett sådant steg:

»Den enda bärkraftiga motivering, som kan anföras därför, är den sedan länge kännbara bristen på kompetenta sökande till lektorat. Det är knappast att förvänta, att denna brist skall avhjälpas; förhållandet mellan lektorernas reallön och de andra lärarkategoriernas är alltför ogynnsamt för att locka ett tillräckligt antal läraraspiranter att underkasta sig de uppoffringar, som förvärvandet av doktorsgrad innebär. Lärarrådet finner denna omständighet så avgörande, att det icke kan motsätta sig kommissionens förslag att kravet på doktorsavhandling och disputation bortfaller som kompetensvillkor för erhållande av lektorstjänst. En oeftergivlig förutsättning härvid är emellertid, att vetenskapliga meriter, ådagalagda genom disputationsprov och vetenskapliga skrifter, tillmätas största betydelse vid tillsättningen av huvudlärarbefattningar på gymnasiet och även i övrigt på alla skolans stadier, samt att klara föreskrifter i detta avseende införas i läroverksstadgan.»

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna erinrar om att överstyrelsen vid ett tidigare tillfälle uttalat sig för att teknologie doktorsgrad i matematik, fysik och kemi borde medföra samma kompetens som filosofie doktorsgrad. »Om nu disputationskravet i enlighet med kommissionens förslag kommer att borttagas, så synes även teknisk licentiatexamen i här berörda ämnen böra anses innefatta tillräcklig kompetens för lektorat», framhåller överstyrelsen.

Även de högre skolornas kollegier uttala sig i rätt stor utsträckning om lektorskompetensen. *Skolöverstyrelsen* ger följande översikt över de av kollegierna föreslagna behörighetsvillkoren:

	H. allm. läroverk	Övriga h. skolor	Summa
Antal yttranden	41	8	49
Disputation	11	—	11
Licentiatexamen	28	7	35
Ämbetsexamen	1	—	1
Särskilda synpunkter	1	1	2

Lektorernas förening anser, att den för tillfället rådande lektorsbristen icke bör tillmätas ett alltför dominerande inflytande på utformningen av den framtida lektorskompetensen.

»För närvarande möter man personalbrist inom snart sagt alla yrken, utan att därför exempelvis läkare, apotekare eller ingenjörer söka lösa sina rekryteringsproblem genom nivå-sänkande åtgärder. Den naturliga vägen ur svårigheterna är givetvis att genom intensifierad och rationaliserad utbildning samt ekonomiskt understöd söka stimulera återväxten inom yrket. — — — Med hänsyn till rådande brist på kompetenta sökande kan emellertid i vissa fall dispens vara berättigad och tjäna skolans intressen. Dock är det nödvändigt, att de lärare, som erhålla sådan dispens, klart och tydligt måste kunna uppvisa meriter, som på något sätt uppväga avsaknaden av disputationer. Denna princip bör icke släppas under några förhållanden, således ej heller, när det inom vissa ämnesgrupper visar sig svårt att erhålla kompetenta sökande till lektorstjänster.»

Allmänna adjunkt-föreningen finner det åter inkonsekvent, att licentiat-examen kräves av huvudlärare på gymnasiet, när inga särskilda kompetenskrav uppställas för huvudlärarskap på andra skolstadier.

»Mest logiskt hade det enligt adjunkt-föreningens mening varit, att för huvudlärartjänst på gymnasiet tillämpats motsvarande kompetenskrav som för övriga huvudlärartjänster, och att alltså varje lärare, som är behörig att söka och inneha gymnasielärartjänst, även vore behörig till huvudlärartjänst på gymnasiet (lektorstjänst).

Om i enlighet med skolkommissionens förslag licentiatexamen fastställs som kompetenskrav för lektorstjänst, måste — såsom kommissionen också påpekar — en översyn av fordringarna för denna examen företagas för att den skall bli mer ändamålsenlig för blivande gymnasielärares behov. Vidare bör vid tillämpningen av de bestämmelser om dispens från vissa examensprov, som kommissionen föreslår, vid sidan av vetenskapligt arbete även pedagogiskt författarskap samt genom gymnasieundervisning ådagalagd förmåga att på ett tillfredsställande sätt fullgöra en lektors åligganden tillmätas avgörande betydelse.»

Sveriges yngre läroverkslärares förening ansluter sig till uppfattningen, att licentiatexamen eller likvärdig meritering bör utgöra kompetensvillkor för erhållande av lektorstjänst vid gymnasium. Både med tanke på universitetens och skolans behov bör emellertid enligt föreningens mening doktorsgrad åsättas ett så högt meritvärde, att antalet doktorsdisputationer ej behöver befaras sjunka.

Beträffande diskussionen i denna fråga inom kollegierna hänvisas till skolöverstyrelsens sammanfattning (s. 349—352).

Skolöverstyrelsen anger i sin utredning rörande lärarbristen på följande sätt lektorstjänsternas uppgift:

»Lektorstjänsterna äro att uppfatta som huvudlärarbefattningar, vilkas innehavare det åligger att på grundval av större och bredare insikter i ifrågavarande ämne ge impulser åt undervisningen och att verka som rådgivare, i vad det gäller läroämnets mera vetenskapligt betonade sida. Därför

böra huvudlärartjänster förbehållas dem, som förvärvat högre vetenskaplig kompetens. — — — Vad som främst behöves för en lektors- eller huvudlärarbefattning vid ett högre allmänt läroverk utöver vad den lägre examen kan skänka, är således vidare vyer, större beläsenhet, förmåga av självständigt vetenskapligt tänkande, för språklärare även inlevelse i respektive länders samhälls- och kulturförhållanden samt fördjupning och utvidgning av de språkliga insikterna och för lärare i naturvetenskapliga ämnen vidgad experimentell erfarenhet. Man har av gammalt ansett dessa krav uppfyllda genom licentiatstudier och doktorsdisputation.»

I sitt utlåtande över skolkommissionens betänkande nödgas emellertid överstyrelsen konstatera, att de hittills gällande behörighetskraven icke längre kunna upprätthållas. Överstyrelsen beklagar detta och framhåller, att en god doktorsavhandling under alla omständigheter måste tillmätas mycket stor betydelse som merit vid konkurrens om lektorstjänst, men såsom en nödfallsutväg torde man få nöja sig med att fordra licentiatexamen och till och med godtaga en slät sådan.

»Överstyrelsen är emellertid klart medveten om de stora risker för en kvalitetssänkning, som här förefinnas, och är därför angelägen, att allt göres för att kravet på kvalitet i görligaste mån upprätthålles. Överstyrelsen vill därför livligt tillstyrka SK:s förslag att i de fall, då licentiatavhandling icke publiceras, denna ändock får karaktären av offentlig handling, som i maskinskrivet eller stencilerat exemplar hålles tillgänglig på de fyra universitetsbiblioteken. Därigenom skapas vissa garantier för en jämnare kvalitet hos licentiatavhandlingarna.» (S. 115.)

Slutligen må nämnas, att *statskontoret* förklarar sig intet ha att erinra mot att disputationsskrevet slopas och därvid förutsätter, att nu stadgad reduktion av tjänstgöringstiden vid undervisning å gymnasiestadiet skall bortfalla.

Universitetsberedningen går i sitt betänkande angående vissa akademiska examina icke in på lektorsbehörigheten men ägnar ett kapitel åt licentiatexamen.

Beredningen konstaterar först, att studietiden för högre akademiska examina är mycket skiftande. På beredningens uppdrag har en statistik upprättats över bruttostudietiden för 52 filosofie licentiat, tillhörande 1930 års studentårgång. Det befanns att 3 av dessa hade avlagt licentiatexamen på 6 år eller kortare tid och 11 på 7—9 år, medan examen för de återstående 38 tagit 10 år eller mera. »Någon normalt tid kan omöjligen fastställas för denna examen», säger beredningen, »bland annat emedan däri ingår författandet av en vetenskaplig avhandling, vars avfattningstid väsentligen bestämmes av avhandlingens ämne.»

Beredningen har vidare statistiskt konstaterat, att olika examinatorer tillämpa mycket skiftande normer vid betygssättningen. Inga radikala ingrepp i examens konstruktion torde vara påkallade, men särskilt om licentiatbetyget i överensstämmelse med skolkommissionens förslag blir den avgörande akademiska meriten vid lektorstillsättningarna, är det angeläget,

att betygsgraderna brukas på sådant sätt, att de verkligen återspegla proportionen mellan antalet passabla och antalet utmärkta prestationer för denna examen. Detta aktualiserar i sin tur frågan om arten av och kontrollen över examensarbetet.

Licentiatavhandlingen bör icke längre vara en handling, som endast examinator får se. I bedömningen bör enligt beredningens mening deltaga en av fakulteten eller sektionen utsedd medbedömare, helst från ett annat lärosäte. Denne skulle ha att avgiva ett kort skriftligt utlåtande över avhandlingen, vilket skulle bifogas examensprotokollet. Liksom hittills skulle ämnesrepresentanten ensam sätta betyg, men med hänsynstagande till medbedömarens värdesättning av avhandlingen.

Beredningen har övervägt möjligheten att göra licentiatavhandlingarna obligatoriskt tillgängliga för offentlig granskning, t. ex. genom att de skulle tillhandahållas på landets fyra vetenskapliga bibliotek. Emellertid skulle detta i alltför hög grad hindra utarbetandet av dem till gradualavhandlingar. Beredningen nöjer sig därför med att föreslå, att licentiatavhandlingarna under en tid av tre veckor under termin hållas tillgängliga på kansliet för de akademiska lärarna inom vederbörande fakultet eller sektion. Med författarens medgivande, men ej i annat fall, skall vidare avhandlingen hållas tillgänglig för allmänheten på de fyra stora vetenskapliga biblioteken.

Kristendomslära rnas utbildning.

Ända sedan 1907 ha läroverksstadgans bestämmelser angående behörighetsvillkoren för adjunktstjänst, vari kristendoms-kunskap ingår, varit satta ur kraft genom övergångsbestämmelser, som tid efter annan givits förlängd giltighet. Tillgången på aspiranter till lärartjänsterna i kristendoms-kunskap har aldrig gjort det möjligt att med full stränghet upprätthålla de rigorösa kunskapskrav, som på papperet uppställts. Läger man samman studietiden för teologie kandidatexamen, för särskild prövning i ett eller flera humanistiska ämnen och för den obligatoriska pedagogik-kursen, kan man med *universitetsberedningen* konstatera, att de blivande kristendomsadjunkternas studietid vid universiteten snarare torde överskrida än underskrida 14 terminer. Det har i årtionden utan resultat diskuterats, huru denna studiebörd skall kunna nedbringas.

En minskning av studietiden är tydligen omöjlig, om teologie kandidat-examen skall ingå som led i studierna. Länge har denna examen på inflytelsesrikt teologiskt håll betecknats som oeftergivlig för kristendoms-lärarna. »Det torde vara svårt att peka på något enda moment i den nuvarande teologie kandidatexamen, som icke en blivande lärare skulle ha direkt nytta av för sin kommande pedagogiska gärning», skrev *teologiska fakulteten i Uppsala* år 1939, då den avstyrkte 1936 års lärarutbildningssak-kunnigas förslag om en ny examen för kristendoms-lärare med något minskat inslag av teologiska studier.

Skolkommissionen tvekar dock icke om att beskrifningen är utförbar och nödvändig. »Teologie kandidatexamen, som enligt nu gällande bestämmelser utgör grunden för den teologiska delen av kristendomsläraryrket, är i första hand avsedd för blivande präster och alltså i ännu mindre grad än filosofisk ämbetsexamen inriktad på läraryrket», skriver kommissionen. »Den innefattar på grund härav flera moment, som kan anses umbärliga för blivande kristendomslärare.»

I denna tes kan kommissionen stödja sig på ett i frågans nuvarande läge viktigt uttalande av *teologiska fakulteten i Lund*, avgivet till universitetsberedningen den 31 maj 1947. Fakulteten anför däri bland annat följande:

»Kristendomsundervisningen bör ge en objektiv framställning av vad kristendom är. Den bör a) ge en skildring av kristendomens ursprungliga innebörd, sådan denna möter oss i de bibliska skrifterna, men vidare också b) visa, huru den ingått förbindelse med skilda tankeströmningar och samhällsförhållanden och huru den framträder i kyrkans och skilda riktningars nuvarande liv, samt slutligen c) lämna en allmän överblick över religionens värld. Om undervisningen sålunda koncentreras på det väsentliga, blir följden, att också läraryrket kan koncentreras. Det synes fakulteten möjligt, att det som här oundgängligen skulle behöva medtagas, skulle kunna inhämtas på fyra terminer. Stoffet skulle lämpligen kunna fördelas för följande ämnen: bibelkunskap, kyrkohistoria och kristen samhällskunskap, kristen idéhistoria samt en allmän överblick över religionens värld. Avlagda prov i dessa fyra teologiska ämnen kunna sammanfattas till ett gemensamt betyg i ämnet 'kristendomskunskap' och tillsammans med inom filosofisk fakultet erhållna betyg i ett skolämne kunna bilda en ämbetsexamen, förslagsvis kallad teologisk-filosofisk ämbetsexamen.»

Detta uttalande bör enligt *skolkommissionen* bli utgångspunkten för den fortsatta utredningen om en examen för kristendomslärare. Ehuru kommissionen inser vanskligheten av att på ett tidigt stadium närmare uttala sig i frågan, anser sig kommissionen kunna åtminstone skissera, huru en sådan examen kan tänkas uppbyggd. Kommissionen utgår från att en realskollärare helst bör ha kompetens för tre skolämnena, varvid det tredje ämnet kan betraktas som biämne.

»Enligt kommissionens mening vore det därför lämpligt att organisera den här föreslagna examen på så sätt, att kristendomskunskap räknades som huvudämne, vartill skulle komma ytterligare ett huvudämne, i vilket tentamen bör avläggas för lägst betyget Med beröm godkänd, samt ett biämne, i vilket tentamen bör avläggas för lägst betyget Godkänd. För de akademiska studierna i kristendomsämnena har teologiska fakulteten föreslagit en normaltids av fyra terminer. För vinnande av sammanlagt 3 betyg i två ämnen inom filosofiska fakulteten torde likaledes böra räknas en normaltids av tre å fyra terminer. Studietiden för denna beräknade examen skulle sålunda komma i paritet med den för filosofisk ämbetsexamen beräknade normaltiden. En sådan examen bör ge adjunktskompetens.» (S. 393.)

I övrigt framhåller kommissionen önskvärdheten av att utbildningen får sådan utformning, att den, samtidigt som den ger en i sig avrundad och avslutad utbildning för kristendomslärare på realskolestadiet, därjämte kan genom komplettering vidgas till en teologie kandidatexamen och sålunda även fullföljas med högre teologiska studier.

Då kommissionen förutsatt fortsatt utredning, ingå endast ett fåtal yttranden på utbildningen av kristendomslärare. En lösning efter de av fakulteten i Lund uppdragna riktlinjerna förordas exempelvis av domkapitlen i Stockholm och Linköping och av Sveriges kyrkliga studieförbund.

Teologiska fakulteten i Lund är alltjämt ense med kommissionen i själva utgångspunkten.

»Även om det givetvis ligger i fakultetens intresse, att den teologiska utbildningen av blivande kristendomslärare blir så grundlig som möjligt, synes det fakulteten å andra sidan vara angeläget, att kompetenskraven icke uppskrivas så, att de komma att väsentligen överskrida kompetensfordringarna för andra motsvarande tjänster och därigenom avskräcka studenterna med håg och fallenhet för teologiska studier att utbilda sig till kristendomslärare. Fakulteten kan icke underlåta att påpeka, att fastän tillströmningen till de teologiska studierna särskilt under 1920-talet och 1930-talets förra hälft var synnerligen riklig, dock tillgången på kompetenta lärare i kristendomskunskap varit relativt ringa — tydligen sammanhängande med de starkt uppskruvade kompetensfordringarna.»

När fakulteten framlade sitt förslag, utgick den emellertid från att ämnet kristendomskunskap liksom i det nuvarande läroverket borde betraktas som ett enhetligt ämne på realskole- och gymnasialstadiet och att lärarna i stor utsträckning skulle undervisa på båda stadierna. Den föreslagna examen finge anses ge en utbildning, som vore fullt jämbördig med utbildningen i övriga skolämnen, blott med den skillnaden att utbildningen för kristendomslärartjänst med hänsyn till den större differentieringen inom de teologiska studierna måste uppdelas på ett större antal ämnen. Man kan emellertid mycket väl tänka sig, att utbildningskraven något höjas för de mera fordrande undervisningsuppgifterna och sänkas för de mest elementära. Särskilt med hänsyn till den av kommissionen understrukna önskvärdheten att lägga kursen så, att den lätt kan utbyggas till en fullständig teologie kandidatexamen, vill fakulteten gärna modifiera sitt tidigare förslag såtillvida, att tiden för den teologiska utbildningen förlänges till *fem* terminer, varigenom plats kan beredas för fördjupade studier främst i Nya testamentets exegetik, även innefattande studiet av vissa nytestamentliga skrifter på grundspråket. För ett mera elementärt stadium kan åter de nödvändiga studierna rymmas inom *tre* terminer. Den så begränsade kursen kunde anses motsvara ett i ämbetsexamen ingående ämne eller utgöra komplettering till folkskolläraryxamen. Medan femterminersutbildningen givetvis icke obligatoriskt bör kombineras med utbildning i mera än ett

humanistiskt ämne, vore däremot detta lämpligt beträffande den mindre tidskrävande treterminersutbildningen.

I fråga om lektorsutbildningen finner fakulteten det ofrånkomligt, att kravet på disputationsprov fasthållas.

En beskrifning av de teologiska studierna till fyra terminer eller mindre förutsätter uppenbarligen, att man avstår från att kräva studier i bibeltexterna på originalspråken. Att detta kan väcka betänkligheter är begripligt, och i synnerhet anses uppgivandet av grekiskan undanrycka grunden för studierna av vissa sidor av Nya testamentets exegetik. Därom skriver *domkapitlet i Strängnäs*:

»Studietiden tänkes uppgå till fyra terminer. Det skulle vara tänkbart att denna tid kunde vara tillräcklig, försåvitt man avstode från att ställa några krav på kunskap i Nya Testamentets grundspråk. Detta synes emellertid knappast kunna vara tillräddligt — det skulle innebära att studierna i bibelkunskap komme att förlora sin vetenskapliga grundval. Om under sådana förhållanden en utvidgning av studietiden för ämnet kristendoms kunskap synes helt oundviklig, kunde man tänka sig att ifrågavarande examen skulle kunna få avläggas i endast två ämnen: kristendoms kunskap samt ett ämne inom filosofiska fakulteten med kvalificerat betyg. En utbildning av detta slag skulle säkerligen fullt motsvara den utbildning som skulle krävas för andra likartade läraretjänster. Om alltså fordringarna i kristendoms kunskap synes böra något skärpas för lärarebefattningar av detta slag, torde å andra sidan fordringarna för lektorskompetens i ämnet kristendoms kunskap kunna i någon mån inskränkas. Kompetensen torde vara tillräckligt garanterad, om det jämte kvalificerad teologie kandidatexamen fordras kvalificerat licentiatbetyg i ett av den teologiska fakultetens ämnen.»

Teologiska fakulteten i Uppsala har i ett yttrande till universitetsberedningen funnit sig böra vidhålla kraven på studier i såväl grekiska som hebreiska och kan således icke acceptera systerfakultetens förslag.

Icke heller *universitetsberedningen* är hågad att utan vidare acceptera skolkommissionens förslag, men dess kritik utgår från att kravet på sammanlagt tre betyg i två humanistiska ämnen innebär en skärpning av nuvarande kompetensfordringar. Kommissionens förslag tar enligt universitetsberedningens mening icke tillbörlig hänsyn till de nu mycket vanliga kombinationerna kristendoms kunskap och modersmålet samt kristendoms kunskap och historia med samhällslära.

Däremot är beredningen ense med kommissionen om att det är nödvändigt att skapa en förkortad och för skolan mera avpassad utbildning för blivande kristendoms lärare. Hälften av våra examensberättigade gymnasier och folkskoleseminarier stå utan lektor i kristendoms kunskap. Inom en snar framtid kommer måhända de adjunktskompetenta teologerna endast att räcka till för gymnasieskolorna. Det behövs en nyrekrytering från hittills icke anlitade grupper. Beredningen föreslår,

att teologie licentiatexamen skall kunna avläggas i ett ämne mot för närvarande i minst två,

att en teologisk-filosofisk ämbetsexamen inrättas, för vilken det beräknas en normal studietid av åtta terminer, därav fem terminer för teologiska studier och tre för filosofiska, samt

att kristendoms-kunskap med en normal studietid av tre terminer skall kunna ingå som ett av tre skolämnen i en filosofisk ämbetsexamen, omfattande huvudsakligen humanistiska ämnen.

De teologiska studierna för *teologisk-filosofisk ämbetsexamen* skulle uppdelas på fyra ämnen i stället för teologie kandidatexamens sju. Följande normaltider beräknas för betyget Godkänd i de olika ämnena:

Religionshistoria	1/2 termin
Exegetik	2 »
Kyrkohistoria och kyrkokunskap	1 1/2 »
Kristen idéhistoria	1 »
Summa 5	terminer

Examen förutsätter godkända studentkunskaper i latin och grekiska. I ämnet exegetik skall ingå läsning av nytestamentliga texter på grundspråket. För betyget Med beröm godkänd i samma ämne skall fordras jämväl läsning av gammaltestamentliga texter på grundspråket. Examen är avsedd att vara behörighetsvillkor för adjunktstjänster, som utom kristendoms-kunskap endast omfatta ett skolämne.

De teologiska studierna för *filosofisk ämbetsexamen med kristendoms-kunskap* skulle uppdelas i två huvuddelar med åtföljande tentamina. Den ena delen bör omfatta religionshistoria och exegetik, den andra kyrkohistoria, kyrkokunskap och kristen idéhistoria. För vardera delen förutsättes en studietid av i normala fall högst 1 1/2 termin. Kunskaper i latin och grekiska skulle icke ställas som villkor för detta studium, då sådana villkor säkerligen allvarligt skulle försvåra för folkskollärare att förvärva den föreslagna kompetensen.

b. Klasslärarnas ämnesstudier.

Skolkommissionen betonar starkt, att småskolans och mellanskolans lärare böra få en likvärdig och lika lång pedagogisk fackutbildning, och skulle helst se, att denna utbildning för båda grupperna kunde byggas på den allmänbildningsgrund, som en fullständig gymnasieutbildning ger. Därigenom kunde det definitiva yrkesvalet uppskjutas till efter gymnasiets slutexamen, studierna vid universitet och högskolor bleve tillgängliga för alla lärarkategorier, och det bleve lättare att ordna undervisningen vid lärarhögskolorna. Kommissionen kan dock icke undgå att konstatera, att lärarna på mellanskolestadiet behöva något mer av ämneskunskaper än lärarna på lågstadiet. I nuvarande situation är detta av vikt. Tidsomstän-

digheterna framtvinga ett ytterst noggrant övervägande av varje förslag till förlängning av utbildningstiden, medan varje åtgärd, som kan bidra till dess förkortande, snarast möjligt bör vidtagas.

Om den blivande mellanskollärarytbildningen skall grundas på gymnasiestudier, kan enligt kommissionens övertygelse endast en fullständig gymnasieutbildning, avslutad med dimissionsexamen, ifrågakomma.

»Redan den nuvarande folkskollärarytbildningen bygger i stor utsträckning på studentexamen. Folkskoleseminarierna innehåller för närvarande ungefär lika många tvååriga linjer, byggande på studentexamen, som fyraåriga linjer, byggande på kunskaper, ungefärligen motsvarande realexamens nivå. Det skulle därför te sig egendomligt att fastställa en lägre kunskapsgrund för fackutbildningen än den, som för närvarande fordras av omkring hälften av de blivande folkskollärarna. Härtill kommer, att kommissionen föreslår olika kombinationer av mellanskollärarytbildning och realskollärarytbildning, för vilka fordras dimissionsexamen.» (S. 383.)

Vissa speciella föreskrifter torde bli behövliga beträffande ämnena gymnastik, teckning, musik och slöjd. Möjligheter böra beredas de studerande, som under gymnasietiden icke inhämtat erforderliga färdigheter i dessa ämnen, att under sommarkurser före inträdet i lärarhögskolan förkovra sig däri. Då kommissionen tänkt sig, att i lärarnas yrkesutbildning skulle ingå ett praktikår med halv tjänstgöring, väntar kommissionen vidare, att läraraspiranterna under utbildningstiden skola kunna ägna avsevärd tid åt att förbättra sina färdigheter i övningsämnena.

Även om den normala vägen till lärarhögskolan sålunda för de blivande mellanskollärarna skulle gå över dimissionsexamen, bör dock inträde kunna beredas även personer med ett något mindre kunskapsmått, i synnerhet om de äro något äldre. Kommissionen föreslår en lämplighetsprövning före inträdet i lärarhögskolan, vilken väntas ge goda möjligheter till realprövning av varje inträdessökandes kvalifikationer för yrket.

Beträffande småskollärarytbildningen finner skolkommissionen det möjligt att sätta förbildningskraven något lägre.

»Emellertid talar mycket starka skäl för att som allmänbildningsgrund för den pedagogiska fackutbildningen av småskollärare fastställa studentexamen (efter 11:e skolåret). För att denna kategori av läraraspiranter skall kunna tillgodogöra sig den undervisning, som ges vid lärarhögskolan, torde man böra förutsätta den kunskapsgrund, som studierna till denna examen avser att bibringa, såväl i allmänhet som speciellt beträffande ämnet psykologi, vilket föreslås inträda i gymnasiets tredje ring. Det torde vidare inte vara lyckligt, om alltför stor skillnad i fråga om allmänbildningsgrunden förefunnes mellan de olika kategorier av läraraspiranter, som vid lärarhögskolan får i viss utsträckning gemensam utbildning. Kommissionen föreslår alltså, att som grund för den pedagogiska fackutbildningen av småskolans lärare fastställas godkänt avgångsbetyg från 11:e skolåret (studentexamen) eller därmed jämförliga kunskaper.» (S. 380.)

I övningsämnen föreslår kommissionen liknande anordningar som för de blivande mellanskollärarna.

Enligt kommissionens uppfattning är det även ur rekryteringssynpunkt önskvärt, att kraven på förkunskaper icke ställas onödigt högt. Om dimissionsexamen fordrades, skulle man riskera att från lärarutbildningen utesluta en viss, kanske inte så liten kategori människor, som utan att ha håg och fallenhet för ingående, mera specialiserade teoretiska studier ändå skulle vara synnerligen lämpliga att ha hand om barnen på skolans lägsta stadium.

Kommissionen understryker emellertid samtidigt betydelsen av att ett ej alltför litet antal småskollärare ha avlagt dimissionsexamen, så att de bli i stånd att vid universitet och högskolor bedriva vetenskapliga studier, speciellt i psykologi och pedagogik.

Den demografiska utvecklingen lägger emellertid för åtskilliga år framåt hinder i vägen för ett fullständigt genomförande av kommissionens lärarutbildningsprogram. Årsproduktionen av studenter har under 1940-talet föga överstigit 4 000. Det är utan ringaste tvivel omöjligt att av ett så begränsat antal kunna disponera så stor del, att all lärarutbildning för mellanskolestadiet tillgodoses, framhåller skolkommissionen. Men säkerligen finnes det många ungdomar utan gymnasiestudier, som ha goda förutsättningar för läraryrket. Dessa reserver måste mobiliseras.

»Skolkommissionens förslag om fristående gymnasier för vuxna synes kunna få en stor uppgift att fylla för att tillvarataga dessa studiebegåvningar. Det torde emellertid bli nödvändigt, att under en övergångstid de fyraåriga seminarielinjerna bibehålles. De torde i så fall bära omorganiseras så, att de två första åren ger den för den pedagogiska fackutbildningen oundgängligen nödvändiga grunden i fråga om allmänbildning och ämneskunskaper, medan utbildningen under de båda sista åren får en sådan utformning, att den så mycket som möjligt närmar sig, vad den föreslagna lärarhögskolan avser att ge.» (S. 384.)

När examinationsbehovet minskas i slutet av 1950-talet, ökas successivt möjligheterna att genomföra omorganisationen. Tidpunkten för den fullständiga övergången till det nya utbildningssystemet kan först senare fastställas.

Under den närmaste framtiden skulle icke heller det av kommissionen förordade kravet på småskollärarnas grundutbildning kunna upprätthållas, ens om den organisatoriska förutsättningen skapades genom en gymnasieorganisation med horisontell klyvning. Antalet småskollärare måste ofrånkomligen höjas i takt med lärjungeantalets ökning på lågstadiet. Först sedan kulmen nåtts läsåret 1952—53 kan en första påbyggnad av förbildningen företagas.

Kommissionen föreslår, att från och med höstterminen 1953 utbildningen vid småskoleseminarierna förstärkes med en ettårig kurs, avsedd att

sörja för de grundläggande ämneskunskaper, som äro erforderliga utöver realexamen. Inträdesfordran till denna kurs bör vara realexamen eller därmed jämförliga kunskaper. Från och med höstterminen 1954 skulle den pedagogiska fackutbildningen baseras på denna grund. Personer, som avlagt studentexamen eller ha därmed jämförliga kunskaper, skulle vara befriade från den ettåriga förberedande kursen.

Det bör vidare övervägas, huruvida icke åtminstone vid några småskoleseminarier även bör inrättas en tvåårig förberedande kurs för dem, som inte ha kunskaper motsvarande realexamen, fortsätter kommissionen. Under den närmaste övergångstiden, då skilda skolformer förekomma sida vid sida, bör man vid intagning till yrkesutbildningen bygga mera på individuell bedömning av den enskilda inträdessökanden än på formella bestämmelser.

Förslaget att basera mellanskollärarnas utbildning på dimissionsexamen tillstyrkes genomgående och utan väsentliga reservationer av de kollegier och lärarsammanslutningar, som yttrat sig i frågan, liksom ock av Psykologisk-pedagogiska institutet.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund har livligt åstundat en lösning av utbildningsfrågan efter kommissionens huvudlinjer:

»Oavsett skolreformen har — — — folkskolans lärare sedan lång tid tillbaka krävt en förbättrad och moderniserad utbildning. Kommissionens förslag tillmötesgår i många avseenden dessa krav. Förbundet vill således uttala sin tillfredsställelse över att kommissionen vid sin utformning av lärarutbildningen följt principen att särskilja inhämtandet av erforderlig allmänbildning och den pedagogiska fackutbildningen. Att dimissionsexamen eller likvärdiga kunskaper skall vara inträdesfordran till lärarhögskolan för den som önskar utbilda sig till lärare för enhetsskolans mellanstadium är också i överensstämmelse med förbundets tidigare framförda önskemål.

Förbundet vill i detta sammanhang ge sin anslutning till kommissionens förslag angående gymnasium för vuxna. Folkskoleseminarierna har i viss mån erbjudit bildningshungrande och studiebegåvade vuxna en möjlighet att erhålla en högre teoretisk skolbildning. Förbundet vill liksom kommissionen betyga, att många värdefulla krafter på denna väg tillförts folkskolan. Tillgången till en för vuxna avpassad gymnasiekurs skulle emellertid ge detta elevklientel en vidare ram för yrkesvalet.»

I samma riktning uttalar sig *Seminariernas elevförbund*.

Styrelsen för *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* vill starkt understryka skolkommissionens motivering för att dimissionsexamen skall läggas som grund för utbildningen av mellanskolans lärare. Ett dispensförfarande bör givetvis kunna ifrågakomma i enstaka fall, men det bör få karaktären av undantag. Rigorösa krav på viss ämneskombination i dimissionsexamen böra emellertid icke uppställas.

»Även om dimissionsexamen på den allmänna linjen synes särskilt lämplig som grund för klasslärarutbildningen, torde dimissionsexamen på real-

linjen vara i det närmaste lika lämplig och dimissionsexamen på latinlinjen också fullt godtagbar. Det synes värdefullt att bland klasslärarna finns kategorier med större naturvetenskaplig eller större språklig-humanistisk grundutbildning och intresseinriktning.»

Kollegiet vid *folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Göteborg* håller det åter för synnerligen önskvärt, att den nuvarande fyraåriga seminarie-linjen i modifierad form bibehålles, även sedan lärarhögskolorna upprättats, och på lämpligt sätt inbygges i dessa. »Dels visar erfarenheten, att denna utbildningslinje är mycket värdefull och tillför lärarkåren goda krafter, dels torde den bli nödvändig under många år framåt, om det stora behovet av lärare skall kunna fyllas.»

Domkapitlet i Göteborg går ett steg längre. Den tvååriga utbildningen vid lärarhögskola efter avlagd dimissionsexamen bör kompletteras med en icke blott tillfälligt anordnad seminarieutbildning i huvudsaklig överens-stämmelse med den nuvarande.

»Domkapitlet anser det nämligen vara av stor betydelse att den nuvarande seminarieutbildningen, som enligt förslaget tills vidare skall bi-behållas med hänsyn till svårigheten att på annat sätt få tillräckligt stort antal lärare, ges stadigvarande karaktär såsom alternativ till den föreslagna utbildningen vid lärarhögskola. Folkskolan behöver även i fortsättningen tillgång till dessa lärarelever, som visat sig i ett stort antal fall utgöra det allra bästa materialet för lärarbanan.»

Jämväl *skolöverstyrelsen* framhåller, att den fyraåriga linjen har tillfört och tillför folkskolan många för lärarbanan synnerligen lämpliga personer, vilka av olika anledningar ej kunna gå vägen över gymnasiet och student-examen. Överstyrelsen ansluter sig visserligen till förslaget att i en framtid bygga mellanskollärarnas utbildning på fullständig gymnasiekurs men be-tonar att åtgärder måste vidtagas för att även under de ändrade förutsätt-ningarna tillvarataga de värdefulla elevgrupper, som hittills funnit vägen till lärarbanan genom de fyraåriga seminarierna. Under en övergångstid av obestämd längd måste fyraåriga linjer bibehållas, och man får stanna med den provisoriska seminariereform, som av överstyrelsen i annat samman-hang tillstyrkts.

Skolkommissionens förslag rörande småskollärarytbildningen har bragt i dagen mera djupgående meningsskiljaktigheter. Från somliga håll kräver man, att allmänbildningsgrunden skall förstärkas genom att fullständig gymnasieutbildning, krönt med dimissionsexamen, lägges till grund för den egentliga lärarutbildningen, från andra håll att den nuvarande småskol-lärrarinneutbildningen i princip skall bibehållas, kanske något förstärkt men utan att bindas fast vid vare sig fullständiga eller partiella gymnasie-studier.

Sveriges småskollärrinneförbund hör till den grupp, som bestämt hävdar, att småskollärarytbildningen skall baseras på dimissionsexamen. Lågstadiet

har hittills alltför mycket bedömts mot en historisk bakgrund, som icke motsvarar modern uppfattning om dess uppgifter. Förbundet förbiser icke, att kommissionens förslag att grunda utbildningen på 11:e klassens kurs innebär en förstärkning av den nuvarande utbildningen. Men det är dock en eftergift åt ett betraktelsesätt, som är grundat på en föråldrad uppfattning om lågstadiets uppgifter.

»Läraren på lågstadiet har att bibringa barnen tekniken för senare kunskapstillägnelse — grundfärdigheterna i modersmål och matematik. Effektivt ämnesstudier på andra skolstadier blir starkt försvårade, om inte grunden är riktigt lagd och om inte barnens svårigheter i tid har uppmärksamats och avhjälpes. Därtill kommer att läraren på lågstadiet handhar barnen under ett synnerligen ömtåligt utvecklingsskede och därför behöver betydligt mera djupgående studier i barnpsykologi än andra lärare. Det är dessutom minst lika viktigt för lågstadiets lärare som för övriga lärare att kunna läsa litteratur på originalspråk och att t. ex. kunna taga del av den utländska facklitteratur som behandlar läsningens psykologi och fysiologi och redogörelser över pedagogiska försök.»

Skolkommissionen har vidare enligt förbundets mening alltför mycket låtit påverka sig av övergående svårigheter vid lärarrekruteringen.

»1946 års Skolkommission har haft att lägga fram förslag om lärarutbildning för framtiden. Om Skolkommissionens förslag om en reformering av det svenska skolväsendet då kommer att förverkligas — med minst en fullständig enhetsskola i varje kommun, nya reformerade gymnasier, radio- och korrespondensundervisning och framför allt utökade stipendiemöjligheter — så blir inte genomgång av ett fullständigt gymnasium någon omöjlighet för den svenska ungdom som har intellektuella förutsättningar därför. Att för denna framtid göra gällande att de människor som inte har håg eller fallenhet för ingående mera specialiserade teoretiska studier, skulle lämpa sig att bli lärare på lågstadiet, är en undervärdering av lågstadiets uppgift, varemot Sveriges småskolläraryrkesförbund inlägger en allvarlig gensaga.»

Kommissionens alldeles riktiga uppfattning, att mellanstadiets och lågstadiets lärare böra få en likvärdig och lika lång pedagogisk fackutbildning, kan icke realiserats, om skillnaden i allmänbildningsgrunden göres för stor. Särskilt bleve grunden för psykologistudierna vid lärarhögskolan allför ojämn.

En motivering för att lågstadiets lärare böra äga de förutsättningar och egenskaper, som dimissionsexamen avser att säkerställa, ligger slutligen i bygdeskolornas uppgift att vara kulturhärda, påpekar förbundet.

»I mycket stor utsträckning blir det lågstadiets lärare som skall tjänstgöra vid dessa skolor. De bör där kunna leda studiearbete och delta i frivilligt bildningsarbete. Det bör vara ett rimligt krav att landsbygden för dessa uppgifter har tillgång till lika välutbildade lärare som städer och tätorter.»

Psykologisk-pedagogiska institutet håller likaledes före, att lågstadiets lärare ha placerats i en egendomlig undantagsställning, då skolkommissio-

nen för dem ensamt föreslår den efter genomgång av klass 11 avlagda studentexamen, medan övrig lärarutbildning skall bygga på dimissions-examen.

»Det torde vara ofrånkomligt, att den utstakade utbildningsvägen för lågstadiets lärarkår skulle innebära en mindre gynnsam utveckling med avseende på dess intellektuella status jämfört med övriga lärarkategoriers. För inträde i studentklassen ställes nämligen enligt förslaget vissa fordringar, såsom studiebegåvning och studieintresse, självständighet och mognad samt dessutom ett genomsnittsbetyg av Ba i ämneskunskaperna. Skolkommissionen är väl medveten om att klass 12 kommer att utgöra ett urval av de i stort sett dugligaste ungdomarna. Fordras icke dimmissionsexamen för lågstadiets lärare, har man all anledning förmoda, att en stor del av det utgallrade materialet söker sig till lärarhögskolorna för att erhålla utbildning som småskollärare.»

Professor *Herman Siegvald* trycker på önskvärdheten av att jämväl lågstadiets lärare få tillfälle till akademiska studier. Även de måste i rätt stor omfattning skaffa sig kompetens att undervisa i något eller några ämnen på realskolestadiet, om behovet av lärarkrafter på realskolestadiet skall kunna fyllas vid landsbygdens centralskolor. Dimmissionsexamen är vidare högeligen önskvärd ur den synpunkten, att småskollärarna då också få möjlighet att följa den akademiska undervisningen i de för dem särskilt viktiga ämnena psykologi och pedagogik samt att skaffa sig skolpsykolog-utbildning.

Bland de remissinstanser, som förorda dimmissionsexamen såsom inträdesvillkor även för de blivande småskollärarna, må ytterligare nämnas *mate-matisk-naturvetenskapliga sektionen i Uppsala, domkapitlet i Visby, Sveriges kyrkliga studieförbund, Fredrika-Bremer-Förbundet, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överläraresförbund, Sveriges folkskolläraryneförbund* och *Seminariernas elevförbund*. Ytterligare några, t. ex. *domkapitlet i Luleå och Uppsala, Kvinnliga akademikers förening* och *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* framhålla, att allmänbildningsgrunden bör vara densamma för båda grupperna av klasslärare.

Domkapitlet i Västerås ställer sig mycket tveksamt till förslaget att bygga småskolläraryneföreningarnas utbildning på klass 11. Anledningen är dock icke, att grunden därigenom bleve för svag, utan fastmer farhågorna för en försämrad rekrytering.

»Erfarenheten torde ge vid handen, att de egenskaper, som konstituerar den goda barnaläraren, äro god allmän begåvning, ett levande intresse för uppgiften och kärlek till barnen. Hittills ha i stor utsträckning väl begåvade flickor sökt sig till småskoleseminarierna, mången gång med svag teoretisk underbyggnad. Men trots detta och trots den korta utbildningstiden ha dessa ofta hunnit fatt och gått förbi kamrater med vida bättre underbyggnad vid inträdet i seminariet, liksom de också sedermera i utövningen av sitt kall tillhört de yppersta. Det är fara värt, att denna elit ej längre kommer att stå till förfogande för småskolläraryneföreningens utbildning, om SK:s

förslag förverkligas. I varje fall ger en rekrytering från ett skikt av medelmåttor ingen garanti för ett gott urval.

Men även i ett annat hänseende inger förslaget farhågor. Skall småskolläraryrket byggas på studentexamen, är det sannolikt, att landsbygdens intressen bli tillbakasatta. Även om studiehjälp mera frikostigt lämnas, blir det nog alltför så, att gymnasier komma att rekryteras företrädesvis från städerna, och de verkligt studiebegåvade flickorna från landet, som fortsätta på gymnasium, nöja sig ej med den lägre studentexamen utan fortsätta i gymnasietets högsta ring, klass 12. Det är enligt domkapitlets mening en mycket betydelsefull sak, att landsbygden liksom hittills skett får möjlighet att lämna sin tribut till läraryrket. Den, som har sina rötter i landsbygdens jord, har större förutsättningar än stadsbon att finna sig tillrätta i den ofta avsidens belägna byskolan och att leva med i folkets liv i en miljö, som redan från barnsben är välbekant.

Av båda de nämnda skälen anser domkapitlet, att småskolläraryrket bör grundas på avslutad realskola, en skolform, som enligt förslaget kommer att finnas i varje kommun.

Vad så själva fackutbildningen av småskollärarinnor beträffar, synes det böra tagas under överbägande, huruvida ej denna lämpligen bör förläggas till seminarium, då ju realskolan utgör en för svag underbyggnad för studier vid lärarhögskolan. Men seminarieutbildningen bör självfallet förstärkas och utbildningstiden utsträckas från nuvarande två till tre eller måhända fyra år.»

Domkapitlet i Göteborg förmodar, att avgångsbetyg från klass 11 ej skall kunna läggas till grund för småskolläraryrket, om gymnasiet icke organiseras med horisontell klyvning.

»Med hänsyn härtill men även med hänsyn till att någon mera allvarlig kritik ej kunnat riktas mot den nuvarande utbildningen av lärare för småskolans stadium vill domkapitlet ifrågasätta, huruvida någon förändring eller förlängning av denna utbildning över huvud taget bör genomföras. De småskollärarinnor, vilka önska vidare utbilda sig för lärarekompetens å mellanskolestadiet, torde kunna ernå detta inom folkskoleseminariernas organisation.

Statskontoret kan icke finna den nuvarande småskolläraryrket utbildningen otillräcklig.

»Ämbetsverket hyser för sin del starka betänkligheter mot den föreslagna förlängningen av studietiden för denna grupp. Såvitt statskontoret kunnat finna torde en utbildning av i huvudsak samma omfattning som den hittillsvarande göra småskollärarna fullt skickade för sina arbetsuppgifter, även om dessa efter skolreformens genomförande skulle erhålla något vidgad omfattning.

I detta sammanhang må jämväl uppmärksammas de ekonomiska konsekvenserna av en så väsentligt utökad utbildning, som i förslaget förutsättes. Krav på betydligt högre lönegradsplacering av småskollärartjänsterna lära nämligen icke komma att utebli och kunna för övrigt svårligen avvisas. Kostnadsökningen kan redan vid nuvarande lärarkader och skolorganisation beräknas till omkring 2,5 miljoner kronor per lönegrad, vilket ger en föreställning om frågans ekonomiska storleksordning.»

Folkskolinspektören i Tornedalens inspektionsområde tar mycket bestämt avstånd från kravet på avslutad gymnasiekurs för småskollärare.

»Det från småskollärrarinnehåll med särskild skärpa framförda kravet på dimissionsexamen även för blivande småskollärrinnor är icke förestavat av hänsyn till småskolans behov utan måste betraktas som en kårfråga och icke som en skolangelägenhet. Avlagd dimissionsexamen torde icke med rätta anses vara nödvändig för småskollärrarinneutbildningen.»

Enligt *skolöverstyrelsens* sammanfattning har emellertid den högre förbildningen med få undantag förordats av de remissinstanser, som gått in på frågan. Vid de 10 småskoleseminarierna ha 7 kollegier och 1 rektor yrkat på det högre kompetenskravet. Samma ståndpunkt omfattas av 9 folkskoleseminarier, 32 statliga folkskolinspektörer och 18 folkskolestyrelser. För egen del anför överstyrelsen följande.

»Enligt överstyrelsens mening är det mycket som talar för att även småskollärarytbildningen bör bygga på fullständig gymnasiekurs (dimissionsexamen). Emellertid förhåller det sig onekligen så, som SK framhåller (s. 380), att detta icke kan ske under en överskådlig framtid. Antalet elever, som genomgå hela gymnasiet, kommer icke att räcka till för att rekrytera såväl småskolläraryt- som mellanskollärarytbanan. Under många år blir det icke ens möjligt att helt bygga mellanskollärarytutbildningen på denna förutbildning. På grund härav finner sig överstyrelsen icke nu kunna föreslå, att utbildningen av småskollärare skall grundas på dimissionsexamen.

Med hänsyn till den ståndpunkt, som överstyrelsen i det föregående intagit till frågan om gymnasiets framtida organisation, anser sig överstyrelsen icke heller för närvarande kunna taga definitiv ställning till SK:s förslag att bygga småskollärarytutbildningen på en avgångsetapp ett år före dimissionsexamen. Ställningstagandet måste bli beroende av de erfarenheter, man under den av överstyrelsen föreslagna provisorietiden i fråga om gymnasiorganisationen kan erhålla beträffande lämpligheten av en dylik avgångsetapp, och av huruvida gymnasiets kurser, särskilt inom den föreslagna allmänna gymnasielinjen, kunna utformas så, att en avgångsexamen efter 11:e skolåret kommer att utgöra den lämpliga utgångspunkten för en därpå byggande småskollärarytutbildning.» (S. 109—110.)

Däremot delar överstyrelsen kommissionens uppfattning, att den nuvarande småskollärarytutbildningen behöver avsevärt förstärkas. Mot förslaget att tills vidare grunda den av kommissionen föreslagna egentliga lärarytutbildningen på en ettårig överbyggnad till realexamen har överstyrelsen intet att erinra. Ämbetsverket vill blott anmärka, att det icke nu kan med säkerhet avgöras, huruvida denna omläggning kan börja genomföras redan från och med höstterminen 1953.

Jämväl enligt överstyrelsens uppfattning kan det komma att visa sig önskvärt, att vid ett eller annat småskoleseminarium tvåårig förberedande kurs inrättas för elever, som vid intagningen icke ha realexamenskunskaper.

c. Departementschefen.

Om någon viss kvalifikation för lärarkallet särskilt framhäves i remissyttrandena, är det otvivelaktigt kunnigheten, den säkra behärskningen av kunskapsstoffet, den personliga kulturkontakten. Ej sällan betecknas en viss utbildningsnivå som oeftergivlig, men blott i enstaka yttranden utdrages den yttersta konsekvensen av denna ståndpunkt: att åtminstone vid de högre skolorna nya klassavdelningar icke upprättas i större utsträckning än tillgången på lärare med den en gång fastslagna kompetensen medgiver.

Går man i stället ut från det faktiska behovet av utbildning inom den uppväxande generationen, blir problemställningen en annan. Det gäller då att med den tillgång av lärarkraft, som finnes eller med lämpliga stödåtgärder kan åstadkommas, så väl sig göra låter tillgodose dessa behov. Är tillgången på lärarkraft riklig, kan måhända en mera krävande och mera givande bildningsgång föreskrivas; är den knapp, tvingas man att undersöka, huruvida uppställda utbildningskrav äro oundgängligen nödvändiga, för att undervisningen skall bevara sin effektivitet. Ur ren undervisnings-synpunkt välmotiverade krav på en hög utbildningsstandard måste då i praktiken ställas mot nödvändigheten att begränsa utbildningstiden, så att dess längd icke blir ett hinder för lärargruppens rekrytering. Skolkommissionen har för sin del funnit det möjligt att föreslå en höjning av småskolläroverkursens standard, ehuru väl icke i den omfattning, som många remissinstanser anse önskvärd, och den har beträffande mellanskolläraernas utbildning ansett sig åtminstone kunna tillstyrka, att den redan pågående och tämligen långt drivna utvecklingen fram mot en på fullständig gymnasiekurs grundad läroverkurs fullföljes. Men beträffande läroverksläroverkursens utbildning har kommissionen av olika skäl nödgats tillägga studietids-synpunkterna avgörande betydelse.

Universitetsungdomen kan i våra dagar icke låta åren gå och skulderna växa i förvissning om att balansen en gång automatiskt skall återställas genom höga inkomster under den blivande yrkesverksamheten. För lärarexamina har studietiden på ett oroväckande sätt förlängts, och bilden blir ungefär densamma, vare sig man tar i betraktande bruttostudietiden, som inbegriper tidsförluster till följd av förvärvsarbete eller andra studie-hinder, eller nettostudietiden, som mäter antalet faktiska arbetsmånader för examen. Många tecken tyda på att de kortare utbildningsvägarna med tiden, relativt sett, fått ökad dragningskraft. Den otillräckliga rekryteringen av de högre skolornas lärarkårer är redan en skranka för dessa skolors utveckling och därmed även ett hinder för genomförandet av den planerade skolreformen.

Man kan visserligen hänvisa till de stipendier av olika slag, som tillfalla de studerande vid universitet och högskolor, och till de särskilda student-sociala stödåtgärder, som redan träffats eller nu äro föremål för riksdagens

övervägande, och man kan tänka sig olika förbättringar i lärarnas villkor i syfte att öka trivseln på lärarbanan. Det är åtgärder, som gå i rätt riktning, och jag är fullt på det klara med att på dessa områden ett fortsatt målmedvetet arbete är påkallat. Det kan emellertid ifrågasättas, huruvida åtgärder av denna art kunna föra till målet, om studietiden tillåtes att samtidigt gå i höjden. I likhet med skolkommissionen, skolöverstyrelsen och universitetsberedningen har jag kommit till den bestämda uppfattningen, att det är oundgängligen nödvändigt att icke blott bättre normalisera studietiden för den grundläggande lärarexamen utan även återföra de faktiska studietiderna till riktigare mått. Jag kan visserligen icke nu precisera de steg, som för detta ändamål måste tagas—innan så sker, måste bland annat yttrandena över universitetsberedningens förslag sammanställas och bearbetas—men det synes mig, som om de slutliga övervägandena mindre behöva gälla frågan, huruvida en minskning av studietiden bör ske, än sättet för dess ändamålsenliga genomförande.

Kommissionens förslag att grunda mellanskollärarnas egentliga yrkesutbildning på genomgången fullständig gymnasiekurs har allmänt accepterats i remissvaren. I själva verket utexamineras redan nu halva antalet folkskollärare från studentlinjerna. Jag finner det naturligt, att en ytterligare förskjutning i denna riktning successivt genomföres i syfte att slutligen grunda mellanskollärarytbildningen i dess helhet på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs. I några yttranden ha yppats farhågor för att lärarbanan därigenom skulle gå miste om det värdefulla inslag av ursprungliga begåvningar, som av olika skäl icke kunna reflektera på gymnasiestudier utan hittills funnit vägen till katedern genom de fyraåriga seminarielinjerna. Jag vill visserligen hålla före, att upprättandet av nya gymnasier och i synnerhet de av mig föreslagna gymnasierna för vuxna i förening med tillgången till statsstipendier bör kunna skapa farbara vägar även för denna ungdom, men jag anser det likväl fullt i sin ordning, att en mera genomgripande omorganisation genomföres först i mån av vunna erfarenheter och under noggrant aktgivande på att begåvningurvalet i det hela hålles uppe och att landsbygdsungdomen icke genom förhastad indragning av de fyraåriga linjerna kommer i försämrat läge.

Det är betydligt vanskligare att beträffande småskollärarytbildningen uppställa ett liknande framtidsmål och uppdraga riktlinjerna för en där emot svarande utveckling. Skolkommissionen har tänkt sig, att småskollärarytbildningen i sinom tid skulle anknytas till genomgången klass 11 i ett gymnasium med horisontell klyvning, men målsättningen komme därigenom att bindas till en organisatorisk förutsättning, som icke torde kunna allmänt realiseras, förrän enhetsskolan i stort sett är genomförd. Jag ser mig icke heller i stånd att föreslå en på fullständig gymnasiekurs grundad småskollärarytbildning. Studentproduktionen är för närvarande otillräcklig för de många banor, som ha oavvisligt behov av arbetskraft med gym-

nasial utbildning, och jag vågar icke påräkna en ändring härutinnan under den framtid, vi nu något så när överskåda. Jag finner det visserligen önskvärt, att även lågstadiets lärarkår får sitt inslag av studenter och gärna också ett tillskott av lärare, som förberett sin verksamhet med akademiska studier, men i stort sett måste enligt min uppfattning de studenter, som reflektera på lärarbanan, tills vidare disponeras för undervisningens hög- och mellanstadier.

Under sådana omständigheter torde man en avsevärd tid framåt få åtnöjas med en förbättring av småskoleseminariernas arbetsgrund i blygsammare skala. En första etapp synes böra bli en höjning av inträdesfordringarna ungefär till realexamensnivån — redan nu ha flertalet av de i småskoleseminarierna intagna avlagt realexamen eller förvärvat normal-skolekompetens. Därpå bör en på realexamen byggande ettårig kurs anordnas vid småskoleseminarierna och den egentliga yrkesutbildningen därtill anslutas. Det är mycket möjligt, att utvecklingen även därefter kommer att fortsätta i den inslagna riktningen, men det kan knappast vara rådligt att redan nu söka binda den vid ett fixerat organisatoriskt mål, därtill synes den mig vara alltför beroende av erfarenheter, som komma att göras under övergångstiden, icke minst vid de första lärarhögskolorna.

Med hänsyn till övergångsvis rådande förhållanden torde tills vidare särskilda anordningar i viss utsträckning bliva erforderliga för sökande till småskoleseminarierna, vilka icke ha tillgång till undervisning i realskola av nuvarande typ eller i enhetsskola; bland annat torde vid sidan av de blivande ettåriga förberedande kurserna tvååriga sådana kunna finnas önskvärda vid ett eller annat småskoleseminarium.

5. Den egentliga yrkesutbildningen.

En reform av den praktiska lärarutbildningen är en naturlig — man kunde nästan säga självfallen — konsekvens av vårt skolsystems utveckling till en enhetsskola. Enhetsskolan skall bli den gemensamma arbetsplatsen för klasslärare och ämneslärare. Isoleringen mellan de nu så starkt åtskilda lärargrupperna kommer därigenom att brytas och ersättas med en kontinuerlig samverkan. Det är önskvärt, att aspiranterna icke blott få en gedigen utbildning för de klasser, där de skola undervisa, utan även redan under utbildningstiden få en konkret uppfattning av enhetsskolan i dess helhet och av det gemensamma i all lärargärning.

Utbildningen bör i princip organiseras så, att den icke försvårar utan tvärtom på allt sätt underlättar lärarnas vidare utbildning för tjänstgöring på annat stadium.

Det nuvarande systemet för den praktiska utbildningen — seminarium för klasslärarna och provår för ämneslärarna — har utbildat två skilda lärarkategorier, som just genom sin artskilda utbildning kommit att stå främmande för varandra, framhåller *skolkommissionen*.

»De olika lärarkategorierna utbildas vid helt olika institutioner, de får under sin utbildning för liten kännedom om andra skolformer än den, för vilken de utbildas, och de tjänstgör sedan sällan inom andra skolformer än den, som deras utbildning inriktats på. Vidareutbildning för tjänstgöring på annat skolstadium möter med den nuvarande organisationen icke obetydliga svårigheter. Allt detta gör, att lärarna i allmänhet har ringa kunskap om andra lärarkategoriernas utbildning, villkor och arbetsförhållanden och föga förståelse för deras problem. Denna inbördes obekantskap, ytterligare accentuerad därigenom, att de olika lärarkategorierna har sina egna slutna föreningar, har ofta föranlett missförstånd och splittring mellan lärare tillhörande olika skolformer.» (S. 362.)

Den nya lärarutbildning, som nu skall skapas, bör så långt möjligt förena de uppenbart goda sidorna hos de hittills prövade utbildningssystemen och sammansmälta dem med det nya, som man behöver foga till, fortsätter kommissionen.

Utformningen av den nya organisationen måste vidare oundvikligen i hög grad präglas av att det förestår en massutbildning av ämneslärare, som hittills icke haft något motstycke i vårt land. Den nuvarande provårsinstitutionens kapacitet, omkring 150 lärare per år, är redan otillräcklig. Enligt skolkommissionens beräkningar skulle även utan någon skolreform årsbehovet under det närmare årtiondet överstiga 370 nya ämneslärare; skall därtill nioårig skolplikt genomföras, stiger behovet ytterligare. Det kan ifrågasättas, huruvida en motsvarande ökning av antalet provårskurser är genomförbar utan en skadlig kvalitetssänkning. »Den utspridning av lärar-

utbildningen på ett antal nyinrättade provårsläroverk, som bleve nödvändig, skulle otvivelaktigt medföra ett betydande slöseri med arbetskraft. Vi ha intet öfverflöd av lärare, kvalificerade för att utbilda andra lärare.»

Enligt kommissionens mening bör under sådana omständigheter lösningen sökas i en centralisering av utbildningen till ett begränsat antal lärarhögskolor. Den blir dock möjlig, endast om en del av undervisningspraktiken kan utspridas över hela landet. Kommissionen föreslår, att ett aspirantår skall ingå i lärarutbildningen. Under detta år skall läraraspiranten praktisera vid någon lämplig skola.

a. Lärarhögskolornas storlek och förläggning.

En stark centralisering av lärarutbildningen är icke ovanlig i utlandet, påpekar *skolkommissionen*.

»I Amerika förekommer ofta mycket stora Teachers' Colleges, där man har en stor och starkt specialiserad stab av undervisare samt praktiserar en långt driven uppdelning av aspiranterna. I Skottland, där förhållandena är mer lika våra, är lärarutbildningen förlagd till fyra stora institutioner. Fackskolan i Edinburgh, Moray House, har omkring 1 100 studerande och motsvarande institution i Glasgow ännu flera.» (S. 405.)

Efter att ha tagit del av erfarenheterna från sådana utbildningscentraler kommer kommissionen till den uppfattningen, att en institution för lärarutbildning icke gärna bör ha över 600 och icke under 200 à 250 studerande. Mot en alltför långt gående centralisering tala såväl ideella som praktiska skäl. Det finnes ingen anledning att slå sönder den tradition, som vuxit fram på de nuvarande seminarierna. Det kan också bli svårt att få till stånd lokaler för mycket stora lärarhögskolor och framför allt att under nu rådande förhållanden bereda husrum för de väldiga skarorna av studerande. Oöverstigligen svårigheter skulle slutligen uppstå för den samverkan mellan lärarhögskolan och skolväsendet, som enligt kommissionens uppfattning är nödvändig.

Skälen för centralisering äro otvivelaktigt starkast, när det gäller lärarna på skolans högre stadier.

»De allra flesta blivande realskollärare och alla gymnasielärare erhåller akademisk utbildning i universitetsstäderna. Det är förmånligt, att den pedagogiska utbildningen anknyter direkt till de akademiska studierna. För den här ifrågasvarande pedagogiska utbildningen krävs en synnerligen mångsidig stab av högt kvalificerade lärarkrafter, av vilka åtskilliga kan anställas vid lärarhögskolan endast för viss begränsad tjänstgöring. Man kan nämligen icke komma ifrån, att det för utbildning av högstadiets ämneslärare behövs specialister på ett större antal ämnesområden, än vad man behöver för utbildning av klasslärare. Det är otvivelaktigt lättare att rekrytera dessa lärarkrafter, om utbildningen förläggs till universitetsstäderna. En sådan förläggning möjliggör också det önskvärda intima samarbetet

mellan universitet och lärarhögskola, alldeles särskilt viktigt, när det gäller utbildningen av högstadiets lärare i de särskilda ämnenas metodik.

Ekonomiska synpunkter torde också tala för en centralisering av utbildningen för högstadiets lärare. Det måste observeras, att det här rör sig om en i jämförelse med antalet klasslärare relativt liten numerär. Kommissionen beräknar, såsom förut angivits, det årliga examinationsbehovet under 1950-talets första hälft till 300 à 400. Att sprida ut dessa läraraspiranter över ett stort antal institutioner skulle medföra en mångfald dubblingar av både lokaler, bibliotek, institutioner, undervisningsmateriel, lärarkrafter och personal för organisationen.» (S. 407.)

I de fyra universitetsstäderna böra enligt kommissionens mening fullständiga lärarhögskolor organiseras, avsedda för utbildning av alla slag av lärare. Vissa ideella och principiella skäl kunna motivera, att fullständiga lärarhögskolor även förläggas till någon stad i Norrland och till ytterligare någon stad i södra eller mellersta Sverige. Vissa andra, huvudsakligen ekonomiska och organisatoriska skäl tala emellertid närmast mot en sådan anordning, och kommissionen lämnar för sin del frågan öppen.

Övriga lärarhögskolor måste anordnas huvudsakligen för utbildning av klasslärare samt i förekommande fall för pedagogisk utbildning av vissa speciallärare. Samtliga lärarhögskolor skulle därjämte anordna kurser för vidareutbildning. Alla skulle de stå öppna för både män och kvinnor.

Då vissa delar av lärokursen skola vara gemensamma för alla lärarkategorier, har kommissionen övervägt, huruvida icke aspiranterna för de högre skolstadierna kunde fördelas på samtliga lärarhögskolor för att där inhämta de gemensamma kurspartierna och först sedan centraliseras till de lärarhögskolor, som äro inriktade på utbildning för realskola och gymnasium. Alla högskolor skulle sålunda åtminstone under en del av läsåret utbilda lärare för skolans alla stadier. Det har emellertid visat sig, att kursmomenten i fråga icke kunna läggas i ett sammanhang utan måste komma vid olika tidpunkter under utbildningens gång. Även vissa skäl av allmän natur göra det önskvärt, att varje aspirant får hela sin praktiska lärarutbildning vid samma lärarhögskola.

Övergången till systemet med lärarhögskolor bör ske successivt under loppet av något årtionde. Fullständiga lärarhögskolor skulle enligt kommissionens mening träda i verksamhet höstterminen 1950 i Stockholm och Göteborg, där under alla förhållanden nybyggnad för seminarier måste äga rum. Programmet för dessa högskolor bör redan från början upptaga jämväl vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på realskolestadiet. Så snart antalet lärarkandidater med akademisk utbildning tillräckligt ökats, böra fullständiga lärarhögskolor upprättas även i Uppsala och Lund samt eventuellt på ytterligare några orter.

Parallellt med dessa lärarhögskolor böra tills vidare seminarierna och provårsläroverken fortsätta sin verksamhet, där de ej uppgå i de nämnda lärarhögskolorna. Provårsläroverkens uppgift blir under denna tid att av-

verka den kö av redan tjänstgörande unga lärare, som icke kunnat beredas plats vid provårskurserna.

Så snart examinationsbehovet minskar i avsevärd grad, alltså vid slutet av 1950-talet, bör den slutliga omorganisationen genomföras, vilket bland annat innebär, att ett antal seminarier ombildas till lärarhögskolor och därefter mottaga elever såväl för småskolläraryrket som för mellanskolläraryrket. Skulle det visa sig, att redan tidigare enstaka seminarier kunna mottaga båda slagen av läraraspiranter, bör detta enligt kommissionens mening ske.

b. Lärarhögskolornas organisation.

Varje lärarhögskola bör stå under ledning av en högt kvalificerad person med vid överblick över arbetsfältet och sådana personliga egenskaper i övrigt, att han kan sätta sin prägel på institutionen. Cheferna för lärarhögskolorna i universitetsstäderna böra ha professors tjänsteställning.

Lärarhögskolorna böra stå i fortlöpande samverkan med de psykologiska universitetsinstitutionerna. Deras utbildningsverksamhet är helt beroende av att forskningen vid de vetenskapliga primärinstituten erhåller den materiella och personella utrustning, som är nödvändig för en intensifierad allmän utveckling på området och speciellt för rekryteringen av lärarhögskolornas kollegier. För universitetens och högskolornas pedagogiska institutioner kommer det å andra sidan att vara av värde att hålla kontakt med lärarhögskolorna för att bland dessas lärjungar söka ut dem, som äga håg och fallenhet för vetenskapliga studier i psykologi och pedagogik, och intressera dem för vidgade studieuppgifter. I en eller annan form böra lärarhögskolorna i universitetsstäderna direkt anknytas till universiteten, men även övriga lärarhögskolor böra gruppvis anslutas till något universitet eller någon högskola.

Stommen i lärarhögskolornas första läraruppsättning kommer att hämtas från den nuvarande uppsättningen av seminarielärare och provårshandledare, förmodar kommissionen. Övervägas bör, huruvida icke vissa lärarbefattningar böra göras rörliga och innehavas endast under viss tid, exempelvis fem år. Därjämte bör till lärarhögskolan knytas lärare, som samtidigt fortsätta meddela undervisning inom den skolform, där de äro anställda, bland annat akademiska lärare.

»Detta är av särskilt stor vikt, när det gäller undervisningen i psykologi och allmän pedagogik, men även när det gäller specialkurser av olika slag, torde det med det begränsade antal specialister, som står till förfogande i vårt land, bli nödvändigt för lärarhögskolorna att repliera på universiteten. Även om lärarhögskolorna mot kommissionens bestämda mening icke skulle komma att anknytas till universiteten, torde man böra räkna med att samtliga lärarhögskolor i icke obetydlig utsträckning behöver medverka i undervisningen från universiteten.» (S. 410.)

Om i överensstämmelse med kommissionens förslag universitetslektorat upprättas i skolämnena, kan det slutligen tänkas, att en viss del av universitetslektorernas undervisning lämpligen bör förläggas till lärarhögskolan, där den egentliga pedagogiska genomarbetningen av ämneskurserna skall försiggå.

För lärartjänsterna vid lärarhögskolorna böra mycket höga krav på pedagogisk skicklighet upprätthållas, men därjämte bör vetenskaplig skicklighet tillmätas ett betydande meritvärde.

»Kommissionen anser det vara av stor vikt, att lönesättningen för den personal, som i olika befattningar knyts till lärarhögskola som lärare, blir sådan, att lärarhögskolan kan dra till sig de bästa krafterna. Av icke mindre vikt är, att arbetsbördan för lärarhögskolans lärare ej blir för stor, och att dessa lärare ej blir för överhopade med rutingöromål. — Genom stipendier bör lärarhögskolornas lärare beredas tillfälle att samlas till pedagogiska konferenser och att genom studieresor taga del av erfarenheter rörande lärarutbildningen i in- och utlandet.» (S. 410.)

Den teoretiska undervisningen i ämnen som pedagogik och psykologi bör i sin helhet vara inriktad på att göra de studerande mera skickade att fylla sina blivande plikter som lärare.

»En utomordentligt viktig förutsättning för en dylik inriktning av utbildningen synes vara, att lärarhögskolans lärare själva är goda undervisare, och att de vid sidan av sin lärarverksamhet vid lärarhögskolan alltjämt uppehåller sin lärarduglighet och sin kontakt med barn och ungdom genom att själva undervisa på det ena eller andra av skolans stadier. En av de obestriddiga förtjänsterna i den nuvarande provårsutbildningen är, att den praktisk-pedagogiska utbildningen ligger i händerna på lärare, som står i daglig kontakt med yrkets svårigheter, och samma omdöme torde gälla om de nuvarande seminariernas lärare. Närmast till hands ligger, att lärarhögskolans heltidsanställda lärare även undervisar i den till lärarhögskolan knutna övningskolan.» (S. 412.)

Lärarhögskolans egen övningskola bör vid de fullständiga högskolorna omfatta jämväl realskola och gymnasium. Ätminstone till några av högskolorna bör därjämte knytas en experimentskola, varest lärarkandidaterna kunna studera olika pedagogiska metoder i deras konsekventa utformning och nya metoder kunna utprövas under ledning av speciellt intresserade lärare.

Undervisningen vid lärarhögskolan förutsätter, att lärare och elever ha tillgång till ett rikhaltigt pedagogiskt bibliotek. Inom kommissionen pågår en inventering av den moderna pedagogiska litteraturen, och härvid har speciell uppmärksamhet ägnats åt lämplig litteratur för lärarhögskolornas referensbibliotek. Kommissionen betecknar det som mest rationellt att föranstalta om ett centralt engångsinköp av den utländska litteratur, som är erforderlig för upprustning av de pedagogiska biblioteken.

Särskilt under övergångstiden torde det vara lämpligt att anordna pedagogiska konferenser för lärare inom olika ämnesgrupper för överläggning om undervisningsfrågor.

»Härvid torde samarbete böra etableras med de s. k. ämnesföreningarna, vilka synes vara särskilt skickade att organisera dylika konferenser. Dessa föreningar av lärare i ett visst ämne eller en viss grupp av ämnen vid universitet, högskolor och allmänna skolväsendet, representerar inom sina områden den bästa sakkunskapen, och de har under den förhållandevis korta tid de existerat utvecklat en för hela vårt undervisningsväsen mycket värdefull pedagogisk aktivitet i avsikt att oavbrutet förbättra undervisningsmetoderna och revidera undervisningens innehåll. Den vetenskapliga och pedagogiska sakkunskap, som dessa ämnesföreningar representerar, bör komma lärarutbildningen till godo. Samarbete bör även etableras med skolornas lärarorganisationer, vilka också bedriver pedagogisk verksamhet.» (S. 410—411.)

Slutligen bör lärarhögskolan samverka med ett stort antal statliga, kommunala och privata undervisningsanstalter på högskoleorten eller i dess omgivning samt med de organisationer, som bedriva folkbildningsarbete på högskoleorten.

»På vissa orter kommer alla skolor i en tämligen vid rayon att behöva utnyttjas, och för samtliga lärarhögskolor kommer att förefinnas behov att sända vissa grupper av studerande till skolor av annan typ än A-skolor. Genom denna anordning vinnes också den fördelen, att de för lärarutbildningen lämpligaste lärarna kan utnyttjas för aspirantutbildningen, oberoende av sin placering. För anordnande av undervisningsserierna på realskole- och gymnasiestadiet vid universitetsstädernas lärarhögskolor torde i första rummet de nuvarande provårsläroverken i universitetsstäderna böra utnyttjas.» (S. 413.)

c. Utbildningen vid lärarhögskolorna.

Gemensamma drag i lärargruppernas utbildning.

Till det gemensamma, som alla lärare böra känna till, hör framför allt vissa delar av psykologien och den allmänna pedagogiken. Även en del specialundervisning kan vara gemensam, t. ex. kurser i tal- och röstvård, muntlig framställningskonst, användande av tekniska hjälpmedel, skolhygien och nykterhetsundervisning.

Så långt möjligt bör också arbetssättet för alla lärarhögskolans lärjungar präglas av den frihet och självständighet, som bör utmärka högskolestudier. Skolkommissionen ger en antydning om studiernas karaktär och anda med följande ord:

»Undervisningen vid lärarhögskolan bör helt vara lagd på *fria studier* och förutsättes anordnad i form av föreläsningar, seminarieövningar och laborationsövningar. Den schemabundna undervisningstiden bör begränsas så mycket som möjligt och antalet föreläsningar inskränkas till det nödvän-

diga och, där så är möjligt, ersättas med seminarieövningar. Det synes icke föreligga någon anledning att sammanföra de studerande i klassavdelningar. De studerande följer det för varje särskild utbildningsväg gällande programmet, och detta innefattar moment, som dels är gemensamma för alla eller för större grupper av studerande, dels mera speciella. I tentamensbok införes undan för undan vitsord om att den studerande fullgjort föreskrivna prestationer.» (S. 412.)

Ett gemensamt drag i utbildningen är slutligen aspirantåret med dess lärarpraktik. Huvuddragen av lärarpraktikens yttre organisation för ämnes- och klasslärare framgår av den redogörelse kommissionen lämnar för aspirantåret:

»Ett antal tjänster som aspirantlärare inrättas, motsvarande antalet studerande vid lärarhögskolorna, som står i tur att sändas ut till sådan tjänstgöring. — — — Tjänstefördelningen för aspirantlärarna uppgöres av vederbörande skolchef terminen före tjänstgöringens början och översändes till lärarhögskolan, som med ledning därav fördelar aspiranterna. Vid tjänstefördelningen bör tillses, att en och samma klassavdelning icke undervisas av aspirantlärare mer än under två terminer i följd. Vidare bör vid tjänstefördelningen för aspiranttjänster, avsedda för gymnasie- och realskollärare, tillses, att flertalet sådana tjänster omfattar tjänstgöring såväl på gymnasiet som inom realskolan. Emellertid kan det tänkas visa sig lämpligt, att ett mindre antal aspiranttjänster omfattar uteslutande tjänstgöring vid realskola eller flickskola. Enligt kommissionens mening bör man beträffande lärarna för småskolan och mellanskolan räkna med en sådan anordning, att två aspiranter gemensamt bestrider en och samma aspiranttjänst. Kommissionen förutsätter därvid, att de fördela undervisningen sinsemellan efter en av lärarhögskolan uppgjord plan och under hela tjänstgöringen intimt samarbetar och gemensamt planlägger undervisningen. Över huvud taget torde aspiranttjänstgöringen för den enskilda läraren böra noggrant förberedas vid lärarhögskolan och samordnas med utbildningen. Kommissionen förutsätter vidare, att aspiranterna under hela sin tjänstgöring erhåller handledning och viss övervakning av rektor eller överlärare samt huvudlärare eller särskilt utsedda handledare. För dylik handledning bör utgå ett visst arvode. Genom att aspiranttjänstgöringen organiskt infogas i lärarutbildningen, får den ett betydande värde för utbildningens effektivitet och resultat. Klasslärarna, som under aspirantåret blott har halvtidstjänst, bör få icke obetydlig tid fri för såväl teoretiska studier som förkovran i ämnena teckning, musik och slöjd.» (S. 414—415.)

Klasslärarutbildningen vid lärarhögskolorna.

För de blivande klasslärarna skall den egentliga yrkesutbildningen vara treårig. Första och tredje året förläggas till lärarhögskolan, andra året är aspirantåret, då läraraspiranterna fullgöra lärartjänst vid någon skola.

De för inträde i lärarhögskolorna föreskrivna ämneskunskaperna styrkas i regel genom betyg från genomgångna skolor. För sökande, som icke kunna förete sådana betyg ävensom för sökande, vilkas betyg är äldre än fyra år,

anordnas inträdesprövning. För intagning bör enligt kommissionens mening fordras, att sökanden uppnått en levnadsålder av 19 år (under övergångstiden 18 år) och godkänts vid läkarundersökning. Erfarenhet av praktiskt arbete bör räknas sökande till godo som merit.

Intagningen i lärarhögskolan bör föregås av en *lämplighetsprövning*. Ett sådant prov bör kunna ge aspiranten en tankeställare inför studierna och en första inblick i yrket och dess krav, och det bör kunna utestänga vissa uppenbart olämpliga sökande. Prövningen bör omfatta följande tre moment:

1. *Svensk uppsats*. Detta prov avser att i någon mån ge en bild av den inträdessökandes personlighet. Uppsatsämnena, som böra ges i så stort antal, att olika intresseriktningar bland de inträdessökande bli representerade, skola i största möjliga utsträckning vara av självbiografisk, allmänkulturell eller allmänpedagogisk karaktär.

2. *Muntlig framställning*. Varje inträdessökande skall behandla tre ämnen av olika slag, ett berättande (t. ex. ur historien), ett logiskt förklarande (t. ex. ur matematiken) och ett beskrivande (t. ex. ur biologien) samt läsa upp en dikt eller ett prosastycke efter fritt val. Proven böra anordnas så, att de ge lärarna möjlighet att bedöma sökandens allmänna mognad och lämplighet för arbetet vid lärarhögskolan ävensom visa, att sökanden i tal, uppträdande o. s. v. icke är behäftad med fel eller egenheter, som göra honom olämplig som lärare.

3. *Fri sysselsättning med en grupp barn*. Detta moment avser att utröna sökandens förmåga att handskas med och komma i kontakt med barn samt att stimulera dem till självverksamhet och kan utformas på olika sätt efter sökandens eget val: han kan leda barnen i någon lek eller något slag av arbete eller hålla en lektion. I anslutning härtill anordnas ett samtal med sökanden.

Utöver dessa tre moment böra kollegierna ha möjlighet att anordna lämplighetsprov av annan art, exempelvis någon form av psykotekniska prov, situationsprov eller prövning av intresseinriktning. Över huvud böra erfarenheterna från de lämplighetsprov, som redan försiggå vid vissa seminarier, tillgodogöras för utformningen av lärarhögskolornas lämplighetsprövningar.

Kommissionen framlägger vidare ett förslag till *allmän studieplan* för klasslärarnas yrkesutbildning. Förslaget är att anse som preliminärt. För detaljerna kan kommissionen icke binda sig på utredningens nuvarande ståndpunkt.

Utbildningen under första och tredje året.

1. *Undervisningsövningar och auskultationer.*

Observation och auskultation inom olika skolformer och på skilda stadier med koncentration på förskolan och stadiet 1—4 för blivande småskollärare och stadiet 3—6 för blivande mellanskollärare. Enstaka lektioner vid gruppövningar samt serier av lektioner i skilda ämnen. Samlad undervisning be-

handlande något intresseområde (unit). Heldagsundervisning i en klass under några dagar. Övning i planläggning och ledning av grupparbete och individuellt arbete samt i klassundervisningens teknik.

Kontakt med den frivilliga folkbildningsverksamheten.

2. *Psykologi och pedagogik.*

a. *Uppfostrans mål och principer.* Pedagogiken som vetenskap, dess relation till sociologi, psykologi och etik. Skolans målsättning.

b. *Psykologi.* Psykologiens metoder och aktuella forskningsriktningar. Känslö- och viljelivet: behov, emotioner, sentiment, karaktär. Det intellektuella livets struktur och funktion. Olika begåvnings typer. Begåvnings- och kunskapsprövningar. Psykologisk anlagsprövning. Utvecklingspsykologi, särskilt barn- och ungdomspsykologi, socialpsykologi. Arv och miljö. Tvillingforskningen. Personlighetstyper. Iakttagelseschemata för observationer av barn. Studium av psykologisk litteratur, även av skönlitterär art, särskilt barnstudier, och litteratur behandlande läraryrket. Psykologiska laborationer, experiment och testningar.

c. *Allmän metodik och pedagogik.* Inlärningsprocessen. Medövning och formell bildning. De metodiska axiomen. Skolkursen och barnens mognadsgång. Skolmognaden. Differentieringsproblemet. Ämnenas samverkan. Arbetsmetoder av olika slag. Arbetssättet i flerklassiga skolor. Skolan och personlighetsdanningen. Psykisk hälsovård. Beteenderubbningar och deras behandling. Disciplinproblemet. Examina, prov och betygssättning.

Diskussion av erfarenheter under aspirantåret. Analys av de olika uppgifter, läraren har i skolarbetet. Skolan och hemmet. Lärarpersonligheten.

d. *Skolväsendets organisation.* Vårt lands skolväsen. Studium av skolstadgor och skollagstiftning. Genomgång och diskussion av något modernt betänkande i skolfrågor. Särklasser av olika slag, särskilt hjälpklasser. Jämförelse på viktiga punkter med skolväsendet i andra länder.

e. *Pedagogikens historia.* Skolans historia i samband med den allmänna kulturutvecklingen. Bildningsidealens utformning under olika historiska betingelser. Viktigare uppfostringsteoretiska verk. Nutida pedagogiska reformsträvanden.

3. *Pedagogisk-metodisk genomarbetning av kurserna i de särskilda läroämnena.*

Kunskapsstoffet i de ämnen, som förekomma på små- och mellanskolestadiet, måste genomarbetas och kunskapsgrunden för den kommande lärargärningen läggas fast och säker. Åtskilligt nytt måste inläras, men framför allt måste i samband med fördjupade ämnesstudier intresset riktas mot konkretisering av stoffet och frågor, hur ämnet skall framställas för att motsvara intelligens- och intresseutvecklingen hos barn av olika läggning och ålder. Genom föreläsningar, diskussioner och experiment skola aspiranterna stimuleras till intresse för de metodiska problemen och bringas att inse nödvändigheten av fördjupade och fortsatta studier.

Den genomarbetning och fördjupning av gymnasiekursen, som skall ges i lärarhögskolan, får ej förväxlas med vanlig repetition, och något förhör av denna kurs, vare sig muntligt eller skriftligt, skall ej förekomma. Men lärar-aspiranterna skola genom att åhöra handledarens föreläsningar och genom att deltaga i seminarieövningar samt genom läsning av anvisad litteratur lära sig se kursen ur nya och för lärarutbildningen betydelsefulla synpunkter och uppleva ämnets bildningsvärde på ett djupare sätt, än som kunnat ske under gymnasietiden.

Som exempel på arbetsuppgifter, som kunna ingå i den speciella ämnesmetodiken, må nämnas: diskussion av de officiella undervisningsplanernas behandling av ämnet på skolstadiet, förslag till alternativa studieplaner, jämförelse och diskussion av olika läroböckers behandling av ämnet eller viktigare moment inom detsamma, förslag till lämpliga intresseområden eller undervisningsenheter (units), övning i att framställa ur studiemålets synpunkt relevanta och tekniskt lämpliga prov, behandling av särskilda inläringssvårigheter i ämnet, diskussion av individualiseringsproblemet och möjligheter att anordna grupparbete i ämnet, referat av betydelsefulla undersökningar av ämnesmetodisk art, enkla metodiska inläringsexperiment.

I omedelbar anslutning till undervisningsövningar, demonstrationslektioner och auskultationer diskuteras de metodiska frågor, som blivit aktuella under lektionerna. Önskvärt är, att handledaren i den speciella metodiken själv undervisar i skolan i ämnet.

Utöver den undervisning om »samlad undervisning» och grupparbete, som förekommer i metodiken i varje ämne, bör särskild undervisning om ämnenas samverkan eller »samlad undervisning» och om grupparbete ges under ledning av klasslärare, som själv i sin klass praktiserar sådant arbets-sätt.

4. *Samhällskunskap.*

Utvidgning av gymnasiekursen i betydelsefulla avseenden. Översikt av de viktigaste ideologierna. Allmän överblick över det svenska samhällets ekonomiskt-geografiska struktur och befolkningssituation. Teoretisk och praktisk ekonomilära. Vissa grundläggande juridiska begrepp. Socialpolitik och socialförvaltning, innefattande även sociallagstiftning beträffande barn och ungdom, skolsociala åtgärder och yrkesvägledning samt nykterhetsundervisning. Internationellt politiskt och socialt samarbete.

5. *Specialkurser i*

- a. tal- och röstvård,
- b. bibliotekskunskap,
- c. klassrummets inredning och tekniska hjälpmedel i undervisningen, materiellvård,
- d. skolhygien,
- e. behandling av läs- och skrivsvårigheter,

- f. behandling av röst- och talrubbningar,
- g. behandling av svårfostrade barn,
- h. elementär matematisk statistik,
- i. begåvningsprövningar,
- j. kunskapsprövningar,
- k. skolmognadsprov,
- l. terminologiskt latin och främmande ords betydelse och härledning,
- m. skolbokföring.

6. *Fysisk fostran, estetiska och praktiska ämnen.*

Vid lärarhögskolan måste betydande tid ägnas åt utbildning för undervisning i teckning och målning, musik och sång, gymnastik med lek och idrott, textilslöjd och hemkunskap, träslöjd samt trädgårdsskötsel. Beträffande den pedagogisk-metodiska genomarbetningen av kurserna i dessa ämnen gäller i tillämpliga delar, vad som i mom. 3 sagts om läroämnena.

7. *Allmän kulturkontakt och rekreation.*

Viss tid anslås varje vecka till litterär, dramatisk, musikalisk eller konstnärlig underhållning, varvid även de studerande i mån av förmåga böra aktivt medverka, till kulturellt värdefulla föredrag eller till samtal om allmänna frågor. Tillfälle att delta i gymnastik och idrott bör även beredas aspiranterna.

Kursen i samhällskunskap är nödvändig, säger kommissionen, emedan det nya ämnet samhällskunskap på lågstadiet och mellanstadiet inrymmer en myckenhet kunskapsstoff av växlande art, så beskaffat, att en för blivande lärare ägnad utbildning knappast torde kunna ordnas inom ramen för gymnasiestudier eller akademiska studier.

Aspiranttjänstgöringen bör organiskt infogas i lärogången. Aspiranten skall utföra sitt arbete efter en plan, som han själv gjort upp och som har godkänts av lärarhögskolan. Lärarna vid högskolan böra stå i god kontakt med aspiranten under hans tjänstgöring, och aspiranten skall efter tjänstgöringstidens slut till högskolans rektor inkomma med redogörelse för arbetet och de därunder gjorda erfarenheterna.

Under sista terminen vid lärarhögskolan bör ett *lärarprov* anordnas. Aspiranten får efter några dagars auskultering sköta en klassavdelning under minst en vecka. Hans lärarskicklighet bedömes på grundval av aspiranttjänstgöringen under andra året, undervisningsövningarna under tredje året och lärarprovet.

Ämneslärarnas utbildning vid lärarhögskolorna.

För de blivande ämneslärarna skall den egentliga yrkesutbildningen vara tvåårig. Första och tredje terminen ägnas åt studier vid lärarhögskolan, andra och fjärde terminen åt aspirantårets lärarpraktik.

Även de blivande ämneslärarna böra vid passande tidpunkt undergå en lämplighetsprövning, som administreras och ledes av lärarhögskolan. Ändamålet med prövningen bör vara att fastställa, att sökanden äger rimliga förutsättningar att ägna sig åt lärarbanan, och att visa, att han inte är behäftad med fysiska eller psykiska egenheter, som göra honom uppenbart olämplig som lärare.

Kommissionen finner det naturligtast, att aspiranten genomgår lämplighetsprövningen under första terminen av sina akademiska studier, men i princip bör prövningen kunna försiggå när som helst under studietiden, blott den sker före inskrivningen vid lärarhögskolan. Den bör föregås av auskultation i olika skolformer, och resultatet bör delges sökanden i form av ett råd inför yrkesvalet.

Ämneslärarnas aspirantår skulle, såsom jag nyss nämnde, uppdelas på två terminer, den andra och den fjärde. Kommissionen är medveten om att denna splittring kan medföra olägenheter.

»Det torde bland annat komma att invändas, att ett dylik upprepat lärarbyte bleve störande för undervisningen. Härvid får man dock komma ihåg, att lärjungarna under ifrågavarande år har kvar sina övriga lärare. Aspiranternas tjänstgöring kommer dessutom att vara väl planerad vid lärarhögskolan och stå under dess och den särskilt utsedde handledarens kontroll. Om man jämför med nuvarande förhållanden, torde systemet med fasta aspiranttjänster snarast innebära en förbättring, eftersom det nu är rätt vanligt att nytexaminerade lärare utan provår har mycket korta förordnanden och därvid oftast tjänstgör utan lärarerfarenheter och utan stöd eller handledning. En annan allvarlig invändning är, att systemet torde medföra vissa sociala olägenheter, särskilt för de aspiranter, som redan bildat familj. Kommissionen har emellertid funnit, att fördelarna för utbildningens effektivitet av en uppdelning av aspiranttjänstgöringen väger tyngre än de anförda olägenheterna.» (S. 419.)

Lika litet som i fråga om klasslärarutbildningen är kommissionen beredd att presentera en definitiv studieplan, men den vill åtminstone ge en antydning om de riktlinjer, efter vilka den tänkt sig utbildningen upplagd, och lämnar följande översikt av utbildningens gång:

Första terminen.

1. Undervisningsövningar och auskultationer.

Observationer och auskultation inom olika skolformer och på skilda stadier med koncentration till realskola och gymnasium. Besök vid speciella skolformer, t. ex. experimentskolor. Undervisningsövningar: enstaka lektioner och undervisningsserier.

2. Psykologi.

Psykologiens metoder och aktuella forskningsriktningar. Känslö- och viljelivet. Intelligensens och minnets struktur och funktion. Utvecklingspsykologi, särskilt barn- och ungdomspsykologi. Beteenderubbningar och deras behandling.

3. *Allmän metodik och pedagogik.*

Pedagogiken som vetenskap, dess relation till sociologi, psykologi och etik. Uppfostrans mål och principer. Skolans målsättning. Inlärningsprocessen. Medövning och formell bildning. De metodiska axiomen. Skolkursernas anpassning efter lärjungarnas mognad. Övningar i planläggning av klassundervisning, individuell undervisning och grupparbete. Ämnenas samverkan. Arbets-skolemetoder. Arbetshämningar. Examina, prov och betygssättning.

4. *De enskilda ämnenas metodik.*

Pedagogisk-metodisk genomarbetning av skolans kurser i de särskilda ämnena. Övning i att lägga upp studieplaner och undervisningsenheter (units) för olika åldersstadier. Konkretisering av lärostoffet och dettas behandling på skilda stadier. Studium av den pedagogiska litteraturen inom det egna ämnesområdet. Anvisning på hjälpmedel för fortsatt kunskapsinhämtande.

Man torde böra räkna med att varje studerande ägnar sig åt en grupp av tre ämnen.

Som exempel på arbetsuppgifter, som kunna ingå i den speciella ämnesmetodiken för ett ämne, må nämnas: diskussion av de officiella undervisningsplanernas behandling av ämnet och förslag till alternativa studieplaner, jämförelse och diskussion av olika läroböckers behandling av ämnet eller viktigare moment inom detsamma, förslag till lämpliga intresseområden eller undervisningsenheter (units), övning i att framställa ur studiemålets synpunkt relevanta och tekniskt lämpliga prov, behandling av särskilda inlärnings-svårigheter inom ämnet, tillämpning av den allmänna metodikens lärdomar på ämnet.

5. *Kurser i samhällskunskap.*

Man torde böra räkna med en allmän kurs, avsedd för alla lärarkandidater och väsentligen lagd så, att de studerande få grundliga insikter om hjälpmedel och vägar till kunskap om samhällets funktioner. I detta sammanhang behandlas social lagstiftning beträffande barn och ungdom, skol-sociala åtgärder samt yrkesval och yrkesrådgivning.

Dessutom torde man böra räkna med en speciell kurs, avsedd för dem, som önska behörighet att undervisa i samhällskunskap i realskolan. Denna kurs kan eventuellt tänkas förlagd till ett socialpolitiskt institut, om sådant finnes på platsen.

6. *Specialkurser*, behandlande bland annat klassföreståndarskap och lärar-rutin, användande av tekniska hjälpmedel i undervisningen samt skol-hygien.

Härtill kommer varje vecka viss tid anslagen till kulturkontakt, idrott och rekreation.

Andra terminen.

Aspiranttjänstgöring.

Om aspiranttjänstgöringen gäller i tillämpliga delar detsamma som om aspiranttjänstgöringen för klasslärare. Under denna termin torde aspiranterna även böra beredas tillfälle till auskultation.

Tredje terminen.

1. *Auskultation och undervisningsserier.*

Undervisningsserierna avses förlagda dels till övningsskolan, dels till samverkande läroanstalter, varvid i första hand de nuvarande provårsläroverken böra komma i fråga.

Kännedom om och kontakt med det frivilliga folkbildningsarbetet.

2. *Psykologi.*

Fortsatt studium av barn- och ungdomspsykologi med särskild hänsyn till pubertetsutvecklingen och den tidigare delen av ungdomsperioden. Skillnader i psykologiskt hänseende mellan könen. Pubertetsförloppets individuella avvikelser psykologiskt och fysiologiskt. Intresseemognaden under puberteten. Differentieringsproblemet med särskild hänsyn till pubertetsutvecklingen. Psykologisk-pedagogiska rådgivningsmetoder och studievägledning. Begåvnings- och kunskapsprövningar med särskild hänsyn till de högre studierna. Svårfostrade barn. Disciplinproblemet. Läraryrkets psykologi. Studium av psykologisk litteratur även av skönlitterär art, särskilt barnstudier, samt litteratur behandlande läraryrket.

3. *Pedagogik och metodik.*

Uppfostrans och skolans historia i samband med den allmänna kulturutvecklingen. Bildningsidealens växling. Pedagogiska reformsträvanden. Vårt lands skolväsen. Studium av skolstadgor och skollagstiftning. Jämförelse med skolväsendet i andra länder. Diskussion av något modernt betänkande i skolfrågor.

Diskussion av erfarenheter, vunna under aspiranttjänstgöringen, samt av aktuella pedagogiska frågor. I samband härmed handledning i de enskilda ämnenas metodik. Under denna termin sker för varje studerande individuellt den slutliga planläggningen av det skriftliga examensarbetet.

4. *Specialkurser*, behandlande bland annat tal- och röstvård, svenska språket, muntlig framställningskonst, elementär matematisk statistik, begåvnings- och kunskapsprövningar, bibliotekskunskap, materielvård, institutionsvård, exkursionsteknik, nykterhetsundervisning, idrott och friluftsverksamhet, simning och livräddning.

Härtill kommer varje vecka viss tid anslagen till kulturkontakt, idrott och rekreation.

Fjärde terminen.

Aspiranttjänstgöring liksom under andra terminen.

Under denna termin utarbetar aspiranten sitt *examensarbete*, en skriftlig framställning av begränsat omfång. Ämnet för denna avhandling fastställs i samråd med lärarhögskolans lärare, helst redan under loppet av första terminen vid lärarhögskolan, och det förutsättes, att den studerande lämnas största möjliga frihet att utvälja en fråga av psykologisk, pedagogisk eller undervisningsteknisk art, som står i direkt sammanhang med hans egen lärargärning eller i övrigt speciellt intresserar honom.

Under denna termin avlägger aspiranten *läraprov*.

Utbildningen tänkes i sin helhet så lagd, att nyinskrivning vid lärarhögskolan kan ske varje termin.

Mellanskollärare, som eftersträva adjunktskompetens, skulle enligt kommissionens förslag bland annat genomgå en termins kompletterande fackutbildning vid lärarhögskolan. Denna tid bör företrädesvis anslås åt pedagogisk genomarbetning av realskolans lärokurser i ifrågakommande ämnen samt övningsundervisning i realskolan.

Speciallärarnas utbildning.

I fråga om de olika speciallärargruppernas utbildning framställer skolkommissionen inga förslag. Kommissionen erinrar om att vissa utredningar pågå på området. Sålunda arbetar en i december 1945 tillsatt sakkunnigutredning med omorganisation av utbildningen av gymnastiklärare; utredningen har bland annat utarbetat utkast till en ettårig gymnastiklärarlinje för folkskollärare. Samma år påbörjades en enmansutredning rörande lärarinneutbildningen på det husliga området, vilken beräknas bliva avslutad under årets lopp. En utredning angående slöjdinstituttet på Nääs påbörjades i fjol; enligt direktiven böra de sakkunniga undersöka möjligheten att utvidga instituttets verksamhet inom ramen för den offentliga lärarutbildningen; de böra därför upptaga nära samarbete med de sakkunnigkommittéer och andra, som syssla med lärarutbildningsfrågor.

Övningslärarnas utbildning sammanhänger givetvis intimt med målsättningen för övningsämnen.

»Enligt kommissionens mening bör dessa ämnen, samtidigt med och genom att de bibringar eleverna vissa praktiska färdigheter, vara ett medel till lärjungarnas fostran och personlighetsutveckling. Härav följer, att övningslärarna behöver både en grundlig fackutbildning, som ger dem förmåga att rent yrkesmässigt behärska sina ämnen, och en grundlig psykologisk-pedagogisk utbildning, som sätter dem i stånd att förstå barn och ungdom i olika åldrar och att genom sin undervisning bidra till deras fostran och utveckling. Från lärarorganisationernas sida betonas starkt behovet av en fördjupad psykologisk-pedagogisk utbildning.

En fråga, som i detta sammanhang måste tas upp till behandling, är den, om övningslärarnas psykologisk-pedagogiska utbildning helt skall förläggas till respektive fackutbildningsanstalter, eller om den i viss utsträckning kan samordnas med övriga lärarkategoriernas utbildning. För det första alternativet talar vissa praktiska skäl, medan genom det andra alternativet den skarpa klyftan mellan ämneslärare och övningslärare i någon utsträckning skulle kunna överbryggas.» (S. 376.)

»Eftersom dessa fackutbildningsanstalter med all sannolikhet kommer att förläggas till orter med lärarhögskola, synes ett visst samarbete naturligt. I fackutbildningen torde böra inordnas allt, som sammanhänger med den speciellt fackliga inriktningen, medan den allmänna psykologisk-pedagogiska utbildningen kan ske vid lärarhögskolan.» (S. 421.)

Kommissionen avser att senare efter samråd med i gång varande utredningar framlägga förslag i dessa spörsmål. Frågan om utbildningen för kombinerade lärartjänster i läro- och övningsämnen måste tills vidare anstå, intill dess erforderliga förberedande utredningar utförts.

Lika litet kan kommissionen för närvarande binda sig i fråga om föreskollärarnas utbildning. Försök att i viss utsträckning samordna dessa lärares utbildning med andra lärargrupper böra anställas vid någon eller några av lärarhögskolorna.

Lärarhögskolorna och lärarnas fortsatta utbildning.

Lärarhögskolornas organisation medger, att speciella kurser anordnas där, utformade med hänsyn till växlande praktiska behov. Dit kunna således förläggas kurser icke blott för lärare, vilka vilja förstärka sin kompetens på det område, där de verka, utan även för lärare, vilka vilja skaffa sig kompetens för annat stadium. Mellanskollärare, som ha tagit akademiskt betyg i ett ämne, böra kunna få en viss tids metodikutbildning och någon övningsundervisning på realskolestadiet för att på så sätt göra sig beredda att övertaga undervisning på detta stadium. Kurser och prov kunna i samma syfte anordnas även för andra mellanskollärare och likaså kurser för småskollärare, vilka önska vinna kompetens för undervisning på mellanstadiet. Slutligen erinrar kommissionen om de efterprövningar av undervisningsskicklighet och lärarduglighet, som torde komma att anställas under lärarhögskolans ledning:

»En sådan efterprövning torde enligt kommissionens mening icke böra ha formen av ett i en för läraren ny miljö anordnat lärarprov utan torde böra anordnas på så sätt, att från lärarhögskolan förordnad lärare beredes tillfälle att under viss tid följa ifrågavarande lärares undervisning på hans ordinarie tjänstgöringsort.» (S. 422.)

Kommissionen är dock icke beredd att framlägga detaljerade förslag vare sig i fråga om kurserna eller efterprövningsinstitutet.

d. Yttranden rörande lärarhögskolorna och lärarnas egentliga yrkesutbildning.

L ä r a r h ö g s k o l o r n a s o r g a n i s a t i o n .

Man torde nog kunna säga, att skolkommissionens förslag om den praktiska lärarutbildningen fått ett övervägande gynnsamt mottagande, åtminstone vad huvudlinjerna beträffar. Den förstärkning av den allmänpedagogiska utbildningen, som förslaget innebär, anses oftast påkallad, vilket naturligtvis icke utesluter, att ett och annat yttrande kraftigt markerar en rakt motsatt uppfattning om pedagogikens värde. De remissinstanser, som finna utbildningstiden för lång, ifrågasätta vanligen icke en inknappning av studierna vid lärarhögskolan utan i första rummet en förkortning av aspiranttjänstgöringens längd.

Bland dem, som ge tillkänna sin anslutning till förslaget om lärarhögskolor, befinner sig exempelvis kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Kalmar*. »Det kräves med rätta», skriver kollegiet, »att läraraspiranten får en grundlig handledning i metodik och undervisningsteknik, att han lär sig behärska laborativa och aktivitetspedagogiska metoder, att han erhåller grundliga insikter i barn- och ungdomspsykologi.» Lärarhögskolornas anknytning till universiteten är enligt kollegiets mening ägnad att bli en stimulans för skolväsendet i dess helhet.

Allmänna adjunktsföreningen ansluter sig likaledes i princip till förslaget:

»Särskilt vill föreningen betona behovet av en bättre psykologisk och metodologisk utbildning. Enligt föreningens mening torde vad som är behövt icke kunna medhinnas på kortare tid än kommissionen förutsätter. Snarare synes det bli svårt att hinna med det innehållsrika programmet på den föreslagna tiden, varför en viss utgallring av sådana moment, som visserligen är önskvärda men icke oundgängligen nödvändiga, torde behöva företagas. Vissa fördelar synes vara att vinna genom att utbildningen i viss utsträckning göres gemensam för olika lärarkategorier, och föreningen kan därför acceptera förslaget, att universitetsstädernas lärarhögskolor blir gemensamma för alla slag av lärare. Även förslaget om ett års aspiranttjänstgöring tillstyrkes. Föreningen förutsätter då, att en aspirant avlönas som extra adjunkt i lägsta löneklassen.»

Från folkskolehåll kunna liknande uttalanden anföras. Sålunda skriver *Göteborgs allmänna folkskolestyrelse*:

»Förslaget att förlägga den egentliga yrkesutbildningen för samtliga lärare till lärarhögskolor, ställda i intim kontakt med landets universitet och med högskolorna i Stockholm och Göteborg, finner styrelsen vara av stort principiellt och praktiskt värde. En sådan yrkesutbildning för samtliga lärare synes garantera en framtida homogenitet i all fackmässig lärarutbildning, en kvalitativ höjning därav och en ständig anpassning av lärostoff och metoder till av vetenskaplig forskning och allmän samhällsutveckling betingade krav.»

Seminariernas elevförbund tillstyrker livligt kommissionens förslag att för alla lärarkategorier skilja på inhämtandet av allmänbildning i kunskaps- och övningsämnen och yrkesutbildning. Förbundet anser även en treårig utbildningstid för klasslärarna ofrånkomlig. »Denna tid för yrkesutbildning måste anses som ett minimum med tanke på de krav i pedagogiskt hänseende, som kommer att ställas på klasslärarna i den framtida enhetsskolan.»

Svenska seminarieläraryöreningen har vid allmänt möte i juli 1948 accepterat kommissionens förslag att successivt förändra seminarierna till lärarhögskolor. Friare undervisningsformer, såsom seminarieövningar och studiecirkelarbete, böra även enligt föreningens mening bli undervisningens huvudformer. »Angeläget är, att arbetet så anordnas, att icke blott teoretiskt vetande och praktisk undervisningsskicklighet utan även förmåga av personligt initiativ, arbetsdisciplin och ansvarskänsla utvecklas.»

Domkapitlet i Stockholm kommer åter till resultatet, att ifråga om mellanskolläraernas utbildning föga vinnes genom den föreslagna omorganisationen.

»Kommissionen utgår från det tacknämliga syftet att genomgående höja kvaliteten hos lärarna. Detta tror man sig kunna vinna utan att vidga tidsramen för utbildningen vid lärarhögskolorna. Enligt domkapitlets uppfattning är denna förhoppning verklighetsfrämmande, då grunden genom den nya gymnasieorganisationen icke lär bli bättre än nu och arbetsintensiteten under utbildningen icke utan fara torde kunna ökas. För att metodikstudiet i lärarhögskolorna icke skall sväva i luften måste lärarkandidaterna ha en god grund av aktuella kunskaper i samtliga de ämnen, i vilka utbildning skall meddelas i enhetsskolan. Särskilt svag torde grunden komma att te sig i de s. k. övningsämnena.»

Kritiken mot lärarhögskolorna i kommissionens utformning tar kanske sina skarpaste former i det utlåtande, som avgivits av *Göteborgs högskolas lärarråd*. Det heter i detta yttrande bland annat:

»Principer, som varit ledande för kommissionen vid utformandet av skolundervisningen under tolfte året, ha i mindre grad satt sin prägel på programmet för lärarhögskolan. I skolan koncentration till ett fåtal ämnen, fördjupning och självverksamhet, å lärarhögskolan splittring, småsysslande med de mest olika ting, kurser och övervakning. Hur starkt belastat programmet är, framgår icke minst därav, att 'viss tid varje vecka är anslagen till kulturkontakt, idrott och rekreation' (s. 420). Tentamensboken kommer att späckas med anteckningar om genomgångna kurser och väl även med betyg över dessa. Allt skall regleras, kontrolleras, registreras. Och dock rör det sig här om vuxna människor, vana vid fria vetenskapliga studier. Det är all anledning att befara, att förmyndarmentaliteten skall döda den eljest av kommissionen så högt värdesatta lärarpersonligheten. Lärarhögskolans utformning kommer otvivelaktigt att verka avskräckande, särskilt på individer med självständig läggning och stark personlighet. En ökad tillströmning till lärarbanan är en förutsättning för skolreformens genomförande. Kommissionen har sökt göra lärarbanan mera lockande genom

att minska kraven på vetenskaplig meritering och genom att öppna allehanda genvägar till lärarbefattningarna vid realskolor och gymnasier. Samtidigt avskräcker den genom sin utformning av lärarhögskolan just de mera fast präglade och för den högre skolan mest värdefulla personligheterna.

Lärarrådet kan icke tillstyrka det föreliggande förslaget till utformning av lärarhögskolorna utan anser, att det bör grundligt omarbetas under hänsynstagande till ovan anförda synpunkter.»

Inrättandet av lärarhögskolor har likväl tillstyrkts av de flesta akademiska kollegier, som ingått på frågan, så av *humanistiska sektionerna i Uppsala och Lund, matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Uppsala, Stockholms högskolas lärarråd och tf universitetskanslern.*

Statskontoret ryggar däremot tillbaka för de med lärarutbildningens omläggning direkt och indirekt förbundna kostnaderna. Även med nuvarande resurser borde utbildningen kunna reformeras; en dylik omläggning behöver icke nödvändigtvis medföra någon utgiftsökning för statsverket.

Skolöverstyrelsen erinrar om de förslag till centralisering av lärarutbildningen, som tidigare under årens lopp ha varit före, och om den kritik, som även från överstyrelsens sida har riktats mot dessa projekt, men finner slutligen, att den stundande massutbildningen av lärare framtingar ett nytt grepp på problemet.

Sina närmaste inhemska motsvarigheter torde kommissionens förslag ha dels i de fristående utbildningsinstitutioner, som planerades under 1930-talet och hade sin mest auktoritative förespråkare i dåvarande undervisningsrådet Hänninger, dels i det förslag till assistentår, som framlades av överstyrelsen i dess yttrande den 18 december 1939 över 1936 års lärarutbildningssakkunnigas betänkande. »Att centraliserade fristående utbildningsanstalter skulle ha avsevärda fördelar, stod fullt klart såväl för 1936 års lärarutbildningssakkunniga som för överstyrelsen vid avgivandet av nyssnämnda yttrande. Å andra sidan kunde varken de sakkunniga eller överstyrelsen förbise, att anordningen hade vissa svagheter. Bland annat framhölls, att föreståndaren för en sådan utbildningsanstalt icke kunde utöva en tillfredsställande personlig ledning av och påverkan på lärarkandidaterna, som voro fördelade på många olika skolor. Vidare invändes, att om lärarkandidaterna vore direkt knutna till en skola och i ett sammanhang finge följa livet och arbetet där, hade de större möjligheter att vinna en djupare förtrogenhet med skollivet och dess allmänt fostrande verksamhet, än om de endast skulle tillhöra en organisation av lärarkandidater utan anknytning till ett bestämt läroverk. Avgörande för 1930-talets ställningstagande beträffande de fristående lärarutbildningsanstalterna torde emellertid ha varit, dels att de ansågos bli väl kostsamma, dels att de voro förbundna med mycket stora organisatoriska svårigheter.

När frågan om centraliserade fristående lärarutbildningsanstalter nu på nytt togs upp, torde fördelar och svagheter i förhållande till ett utbyggt och på annat sätt reformerat provår få anses vara ungefär desamma som under 1930-talet. Att överstyrelsen likväl numera, i motsats till vad som var fallet 1939, är beredd att tillstyrka upprättandet av fristående lärarutbildningsanstalter, trots de stora organisatoriska svårigheterna, beror icke minst på att det starkt ökade lärarbehovet framtingar nya former

för lärarutbildning. Även om det mycket väl kan tänkas, att en reformerad provårsutbildning skulle ge minst lika gott utbildningsresultat som lärarhögskoleutbildning, synes det dock bli omöjligt att provårsvägen uppnå en tillräcklig utbildningskapacitet. Det återstår då ingenting annat än att på ena eller andra sättet söka bemästra de organisationsproblem, som fristående lärarutbildningsanstalter medföra. Flertalet av de kollegier, som uttalat sig i denna fråga, äro också positivt inställda till förslaget om lärarhögskolor.» (S. 116.)

Under remissgången ha åtskilliga av de organisationsproblem, som äro förknippade med en starkt centraliserad lärarutbildning, mer eller mindre ingående dryftats.

Anknytningen till universiteten har i synnerhet upptagits till diskussion i de akademiska utlåtandena. Professor *Herman Siegvold* hänvisar till redan gjorda erfarenheter i andra länder:

»Under mellankrigstiden upprättades på många ställen i Tyskland fristående lärarhögskolor, men dessa utvecklades i regel rätt snart till seminarier utan vare sig akademiskt studiesätt eller närmare känning med det psykologiska och pedagogiska forskningsarbetet. Helt annan karaktär hade däremot de lärarhögskolor, som exempelvis i Hamburg och Wien voro knutna till universiteten och dessas 'uppfostringsvetenskapliga institutioner'. Från kompetent håll har vitsordats, att de vid dessa uppfostringsvetenskapliga institutioner utbildade lärarna voro vida bättre orienterade inom uppfostringsvetenskaperna, mera vidsynta, uppslagsrika, initiativkraftiga och nyskapande på det pedagogiska området än de vid seminarier och fristående lärarhögskolor utbildade.»

Anknytningen blir enligt Siegvolds uppfattning fördelaktig även för universiteten, bland annat emedan den ger ökade tillfällen till vetenskapligt forskningsarbete i reala pedagogiska situationer med bistånd av välskolade praktiska pedagoger.

Humanistiska sektionen i Uppsala tänker sig, att lärarhögskolan skulle kunna infogas i universitetsorganisationen i huvudsak på samma sätt som universitetets för närvarande största institution, universitetsbiblioteket. Lärarhögskolan i en universitetsstad bör ledas av en direktor, som med avseende på kompetenskrav och tillsättningsförfarande jämställes med överbibliotekarien. *Matematisk-naturvetenskapliga sektionen* vid samma universitet betonar vikten av att lärarhögskolorna få en lektorsuppättning med icke blott utmärkta pedagogiska meriter utan dessutom även goda vetenskapliga kvalifikationer och fortlöpande kontakt med vetenskaplig forskning. Om kravet på disputation uppgives för de vanliga läroverkslektoraten, bli lektoraten vid lärarhögskolorna den viktigaste förbindelselänken mellan skolan och den aktuella forskningen. Närmast torde den nödvändiga kompetensen motsvara docentkompetens.

Tf *universitetskanslern* betecknar det som önskvärt, att de på univer-

sitetsorterna belägna lärarhögskolorna anknyttas till vederbörande universitet eller högskola. De föreslagna universitetslektoraten böra helt överföras till lärarhögskolorna.

Från utomakademiskt håll höras däremot enstaka kritiska röster. Följande invändning härrör från *domkapitlet i Stockholm*.

»Sannolikt skulle en dylik organisation göra det svårare för lärarhögskolornas ledning att vinna gehör för sina speciella önskemål. Den kontakt mellan universitet och lärarhögskola, som ur olika synpunkter kan vara önskvärd, borde kunna vinnas på ett lämpligare sätt.»

En annan framställes av kollegiet vid *folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Stockholm*:

»I organisatoriskt avseende skulle denna organisation med all sannolikhet medföra betydande olägenheter, då skolans expeditioner förmodligen i regel skulle passera högskolans kansli. Detta skulle medföra tidsutdräkt och slöseri med arbetskraft. För lärarutbildningsanstalterna synes det viktigare, att vägen till de beslutande myndigheterna blir så kort och direkt som möjligt än att vinna den uppvärdering i anseende, som kommissionens förslag förmodligen åsyftar. Den kontakt mellan lärarhögskolor och universitet, som kan ha praktiskt värde för undervisningen, bör kunna vinnas på enklare och bättre vägar.»

Några remissinstanser mena, att skolkommissionen bort hålla tillbaka centraliseringstendenserna mer än som skett. Lärarhögskolorna ha gjorts för stora, anser exempelvis *Psykologisk-pedagogiska institutet*:

»Det synes ur ett flertal synpunkter vara olämpligt att sammanföra ett så stort antal lärarkandidater för gemensam utbildning. Både för de enskilda lärarkandidaterna och för de handledande lärarna måste en dylik lärarfabrikation te sig i hög grad otillfredsställande och som direkt motverkande sitt syfte. Det torde vara nödvändigt att genom en begränsning av delta-garnes antal vid de ifrågakvarande läroanstalterna åstadkomma en lämpligare form av utbildning, så att en personlig kontakt mellan rektor, handledare och lärarkandidater verkligen kommer till stånd.

Särskilt oformliga synas de fyra lärarhögskolor bli, vilka äro avsedda att förläggas till universitets- och högskolestäderna. Det torde för övrigt knappast vara möjligt att i t. ex. Uppsala — även inklusive dess närmaste omgivning — skapa en så stor övningsskola, att plats kan beredas alla lärarkandidater för i utbildningen ingående undervisningsövningar och auskultationer.»

Folkskolestyrelsen i Uppsala ger sitt erkännande åt strävandena att stärka samhörighetskänslan mellan de olika lärargrupperna men befarar, att kommissionens riktlinjer icke överallt skola kunna följas i det praktiska organisationsarbetet.

»Sålunda lär exempelvis en institution som den planerade lärarhögskolan i Uppsala svårligen kunna organiseras och nöjaktigt ledas av en rektor, som visserligen icke — lika litet som vid de nuvarande provårsanstalterna — skall personligen handleda alla lärarkandidater men dock ha ansvar för

planläggning, betygssättning, aspiranttjänstgöring m. m. Icke heller synes det vara möjligt att i en stad som Uppsala, även inklusive dess närmaste omgivning och med utnyttjande av ett flertal läroanstalter, skapa en så stor övningsskola — särskilt för utbildning av realskole- och gymnasielärare — att plats skulle kunna beredas ett tillräckligt antal lärarkandidater för deras undervisningsövningar och auskultationer.»

Sjuttonde svenska seminarielärarmötet i Lund 1948 inskräper likaledes, att lärjungeantalet måste hållas inom rimliga gränser. »Enligt mötets mening är 225 å 250 elever maximum, om någon individuell handledning skall bli möjlig och en rektor skall kunna taga ansvaret för ledningen. Däremot torde flera högskolor med vissa gemensamma institutioner och eventuellt gemensamma lärare kunna upprättas i samma stad».

Förbundsstyrelsen för *Sveriges folkskolläraryförbund* tvekar däremot icke att förorda en centraliserad lärarutbildning, så långt möjligt förlagd till fullständiga lärarhögskolor.

»Förbundsstyrelsen motsätter sig bestämt en så stark decentralisering av lärarutbildningen som SK förordar. Sveriges folkskolläraryförbund har redan i skrivelse 1945 hävdad betydelsen av att utbildningen även av klasslärare koncentreras till universitets- och högskolestäderna. Genom SK:s principiella förordande av en gemensam utbildning av alla lärare i enhetsskolan vid särskilda lärarhögskolor har förbundets ståndpunkt härvidlag blivit ytterligare motiverad.

Om inte idén om en viss gemensam grundutbildning för alla lärarkategorier och brytandet av isoleringen mellan lärargrupperna ska bli endast ett talesätt, måste utbildningen av alla lärarkategorier förläggas till s. k. fullständiga lärarhögskolor. Att dessa i första hand måste förläggas till universitets- och högskolestäderna har SK starkt motiverat.

Om lärarhögskolor för enbart utbildning av klasslärare för låg- och mellanstadiet upprättas, kan med skäl befaras att dessa blir av lägre standard än de fullständiga lärarhögskolorna. De kan i fråga om psykologiska institutioner inte mäta sig med universitets- och högskolestädernas resurser. Detta gäller också om tillgången till bibliotek och annan materiell utrustning. Inte heller kan dessa små utbildningsanstalter beräknas få tillgång till lika kvalificerade lärarkrafter som i universitets- och högskolestäderna står till buds. Sambandet mellan forskning och lärarutbildning blir också svagare i de små decentraliserade högskolorna, vilka kan befaras bli något moderniserade folk- och småskolseminarier men inga verkliga lärarhögskolor.

Lärarhögskolor, avsedda enbart för utbildning av klasslärare, bör därför förekomma endast som provisorium, så länge det ökade lärarbehovet under 1950-talet gör detta nödvändigt. Vid slutet av 1950-talet bör all lärarutbildning förläggas till fullständiga lärarhögskolor vid universitets- och högskolestäderna och därjämte till några få fullständiga lärarhögskolor på andra orter, om detta blir nödvändigt. Norrland torde dock under alla förhållanden behöva en fullständig lärarhögskola. — — —

Gentemot SK:s invändningar mot alltför stora fackhögskolor vill förbundsstyrelsen endast påpeka att det bör vara möjligt att inom en mycket stor fullständig lärarhögskola åstadkomma en decentralisering genom att flera rektorer under högskolans chef anställs. I Stockholm finns nu två

folkskoleseminarier och ett småskoleseminarium samtidigt i verksamhet. En liknande anordning kan tänkas även vid de framtida lärarhögskolorna. Inom lärarhögskolans ram kan en uppdelning i mindre enheter ske. Fördelarna av att kunna utnyttja gemensamma institutioner och bibliotek och delvis samma lärarkrafter kvarstår likafullt.»

Sveriges småskolläraryrkesförbunds yttrande ger uttryck åt en liknande uppfattning. Lärarhögskolorna behöva den omedelbara kontakten med universiteten, om de icke skola bli nedvärderade.

Samma mening om vad som vore önskvärt har nog även *Sveriges folkskolläraryrkesförbund*, men de praktiska svårigheterna komma förbundet att modifiera sina yrkanden.

»Förbundet inser . . . att praktiska skäl talar emot en koncentration av all lärarutbildning till våra fyra universitets- och högskolestäder och att det har givna fördelar med en nära anknytning mellan den akademiska och den pedagogiska utbildningen för ämneslärarna, och vill därför inskränka sig till att framhålla, dels önskvärdheten av att Norrland får en fullständig lärarhögskola, dels att de lärarhögskolor, som endast skall utbilda klasslärare, får en lika hög standard med hänsyn till lärare och utrustning som de fullständiga lärarhögskolorna och att också de får en god kontakt med vetenskap och forskning, speciellt på det psykologisk-pedagogiska området.»

De högre skolornas lärare ställa sig mera reserverade till de fullständiga lärarhögskolorna. Av de 34 kollegier, som tagit position i frågan, intaga icke mindre än 30 en negativ ståndpunkt till den proponerade gemensamheten i utbildning. Skillnaden i ålder och mognad mellan de olika aspirantgrupperna bleve besvärande. Betänkligheterna delas av *Sveriges förenade studentkårer*:

»En verkligt gemensam undervisning kan det inte bli fråga om annat än i mycket begränsad utsträckning; det är uppenbart, att gemensamma föreläsningar, seminarieövningar och kurser för personer med så olika ålder, förkunskaper och framtidsmål som t. ex. en 18-åring, som utexaminerats från gymnasiet näst sista klass och som avser att bli småskollärare, och en 30-åring, som är filosofie doktor och som avser att bli gymnasielärare, svårigen kunna komma till stånd.»

Skolöverstyrelsen erinrar om att kommissionen haft att väga starka skäl för en centralisering till fullständiga lärarhögskolor mot de likaledes starka skäl, som tala emot, och att kommissionen har stannat för en kompromiss, då den föreslagit, att vissa lärarhögskolor — främst i universitets- och högskolestäderna — skulle taga emot lärare av alla kategorier, andra högskolor endast klasslärare. Överstyrelsen förklarar sig i stort sett dela kommissionens synpunkter på frågan och tillägger, att erfarenheterna av provårskurser utanför universitets- och högskolestäderna ge praktiska argument mot en sådan förläggning åtminstone för närvarande. Därefter framställer emellertid överstyrelsen på en punkt ett avvikande förslag, då den ifrågasätter,

huruvida man icke av organisatoriska skäl även bör räkna med lärarhögskolor för enbart ämneslärare.

»I Uppsala och Lund måste lärarhögskolorna komma att få en till följd av gymnasieorganisationens ringa omfattning i dessa städer ganska liten kapacitet beträffande ämneslärare, och även i Göteborg torde kapaciteten bli förhållandevis begränsad. Lärarhögskolan i Stockholm måste därför övertaga huvudparten av lärarkandidaterna. Skulle den sammanlagda kapaciteten behöva uppgå till omkring 600, blir det sannolikt nödvändigt, att denna lärarhögskola ensam får svara för mer än 300 lärarkandidater. Den kommer sålunda att bilda en mycket stor skolenhet enbart med hänsyn till ämneslärarna. Redan själva administrationen kommer att kräva en mycket stor kraftinsats, icke endast under de första åren utan även i fortsättningen. Det kan knappast vara rationellt, att den i och för sig komplicerade uppbyggnaden av den nya ämneslärarutbildningsanstalten då skall ytterligare kompliceras genom att därmed skall organisatoriskt förenas en klasslärarutbildning med dess speciella problem — fördenskull behöver icke ett visst samarbete t. ex. i fråga om föreläsningar och kurser med en särskild klasslärarhögskola i Stockholm vara uteslutet. Möjligen skulle kombination av ämneslärarutbildning och klasslärarutbildning kunna göras i Stockholm på ett senare stadium, sedan under gynnsammare betingelser en sådan kombination blivit prövad på annat håll och befunnits lämplig. Då bör det också ha hunnit visa sig, om en ämneslärarhögskola i Stockholm tål utvidgningen till s. k. fullständig lärarhögskola utan att bli en alltför operoslig och svårbemästrad inrättning.

Beträffande Uppsala och Lund tala däremot starka skäl för upprättande av fullständiga lärarhögskolor. Utan att kompletteras med klasslärarutbildning torde lärarhögskolorna där komma att ställa sig alltför dyrbara i förhållande till utbildningskapaciteten.» (S. 122.)

Skolkommissionens skiss till ett arbetsprogram för lärarhögskolorna har blivit inledningen till en diskussion, där allmänna synpunkter och detaljkritik blandas. Vikten av att undervisningen differentieras med hänsyn till olika lärargrupperns behov understrykes i synnerhet av de akademiska kollegierna. Sålunda skriver *lärarrådet vid Stockholms högskola*:

»Förslagets huvudsyfte att förbättra lärarnas psykologiska och pedagogiska utbildning har lärarrådets fulla gillande, och lärarrådet ansluter sig i princip till tanken att för denna synnerligen viktiga utbildning skapa särskilda institutioner. Lärarrådet vill emellertid framhålla, att de fyra lärarkategoriernas fackutbildning bör differentieras i enlighet med de olika pedagogiska uppgifter som komma att åläggas dem. Som allmän princip bör gälla att de psykologisk-pedagogiska kraven på en lärare ställas högre ju yngre och mindre homogent hans blivande lärjungemateriel är. Ju äldre och ju homogenare lärjungematerialet är desto mer måste undervisningsstoffet självt bli bestämmande för undervisningen. Tillämpat på föreliggande problem betyder denna princip, att småskollärarens och mellanskollärarens psykologisk-pedagogiska utbildning måste ägnas särskilt beaktande, medan för realskollärarna och gymnasielärarna själva kunskapsstoffet måste träda i förgrunden.»

Den vanligaste kritiken mot studieplanerna går ut på att kommissionen i sin lofvärda strävan att ge de blivande lärarna en mångsidig pedagogisk utbildning alldeles har överlastat arbetsprogrammet och därmed pålagt aspiranterna en arbetsbörda, som endast ett fåtal lyckligt lottade orkar med. *Lektorernas förening* anmärker, att särskilt den första terminen upptager ett nästan förkrossande arbetsprogram, men menar, »att verkligheten mycket snart kommer att reducera det till vissa väsentliga ting, av vilka en blivande lärare kan ha behov».

Sveriges yngre läroverklärares förening vill stryka flera moment i studieplanen:

»En 'specialkurs' i svenska språket verkar umbärlig; nykterhetsundervisning och livräddning likaså; kulturkontakt, idrott och rekreation kunna överlämnas åt den enskildes initiativ; ett skriftligt examensarbete synes för akademikers del icke fylla någon väsentlig funktion; den utökade undervisningen i samhällslära i det nya gymnasiet borde kunna tillåta beskrifningar i lärarhögskolans planerade allmänna kurs, etc. Kurser i föreläsningsform böra undvikas såsom en ineffektiv form av undervisning; läskurser med seminarieövningar och diskussioner utmynnande i tentamina skulle ge den enskilde större möjligheter att disponera studietiden; föreläsningar i skolhygien och 'lärarrutin' m. fl. ämnen kunna utbytas mot kompendier eller handböcker.»

Det stora antalet specialkurser av alla upptänkliga slag betecknas även av *Sveriges förenade studentkårer* som ett missgrepp. Mindre väsentliga kurser böra utgå.

»Sålunda torde t. ex. de föreslagna specialkurserna i nykterhetsundervisning samt simning och livräddning vara umbärliga; i realskolor och gymnasier torde ifrågavarande undervisning... kunna handhas av skolläkare, respektive gymnastiklärare eller särskilt intresserade ämneslärare. Överhuvudtaget bör kurser i föreläsningsform undvikas som extensiv undervisningsmetod. Läskurser med seminarieövningar och diskussioner skulle ge den enskilde större möjligheter att disponera studietiden och medföra bättre resultat. SFS vill i detta sammanhang erinra om att studenterna sedan länge framfört bestämda krav på att sådana kurser vid universiteten, som ej avse inövandet av vissa färdigheter och som äro av den karaktär att de tämligen likartat komma att upprepas år från år, måtte ersättas med handböcker eller kompendier; hållandet av dylika kurser innebär ett meningslöst slöseri med såväl lärarnas som elevernas tid och krafter. En del av de för den pedagogiska fackutbildningen föreslagna kurserna synas sålunda kunna ersättas med handböcker; detta gäller t. ex. de föreslagna kurserna i klassföreståndareskap och lärarrutin, skolhygien och bibliotekskunskap.

Vad beträffar det föreslagna skriftliga examensarbetet synes detta vara onödigt för aspiranter med akademisk utbildning. Erfarenheten har dessutom visat, att liknande arbeten av 'begränsad omfattning' i praktiken tendera att svälla över rimliga gränser och att den tid, som nedlägges på ett sådant arbete, ej står i rimlig proportion till värdet av att utföra det samma.»

Kommissionens förslag, att en tilläggskurs i samhällskunskap vid lärarhögskolan skulle ge deltagarna behörighet att undervisa i ämnet på real-skolstadiet (s. 74 ovan), har framkallat gensagor från flera håll. *Historielärarnas förenings riksorganisation* kan sålunda icke uppgiva kravet på en solid vetenskaplig utbildning även i detta ämne. »Kunniga vetenskapligt skolade lärare i samhällskunskap är . . . en viss garanti mot partiskhet och sålunda en fordran, som samhället har rätt att ställa.»

Skolöverstyrelsen kan på utredningens nuvarande ståndpunkt icke yttra sig om det föreslagna kursinnehållet men anser sig redan nu kunna bestämt avböja det projekterade skriftliga examensarbetet för ämneslärare.

»Sådana skriftliga arbeten förekomma visserligen i en del fall utomlands, och även i Sverige har det tidigare funnits vissa ansatser därtill. Värdet av ett sådant examensarbete torde emellertid vara alltför obetydligt i förhållande till den påfrestning och olust det skulle medföra såsom obligatoriskt tillägg till en utbildning, som även dessförutan kan förväntas bli ganska pressande. Redan tanken på den ifrågasatta massproduktionen av pedagogiska krior är avskräckande — skulle icke dessa krior så småningom komma att gå i arv som pressade växter på den tiden skolynglingar voro nödsakade att hålla herbarium, för varje gång de lämnades in till granskning alltmer gulnade i vecken? Liksom samtliga de kollegier, som yttrat sig härom, får överstyrelsen sålunda avstyrka förslaget om skriftligt examensarbete. Däremot finner överstyrelsen det vara fullt i sin ordning och önskvärt, att studenterna vid lärarhögskolan stimuleras till skriftliga studier över pedagogiska spörsmål och experiment, ett slags proseminarieuppsatser alltså, men för att ett sådant författarskap skall kunna motsvara sitt syfte, bör det vara helt frivilligt.» (S.121.)

Andra remissinstanser vilja däremot ytterligare betona något moment, som kan vara av värde. *Arbetarnas bildningsförbund* anför som bestämt önskemål, att det frivilliga folkbildningsarbetet, dess historia, omfattning, arbetsmetoder och syfte skall upptagas till behandling vid alla lärarhögskolor. Samma önskemål framföres av *Samarbetsnämnden för kristligt bildningsarbete* och av *Godtemplarordens studieförbund*. Sistnämnda organisation pekar på möjligheten att samordna genomgången av det svenska folkbildningsarbetet med den diskussion av något modernt skolbetänkande, som skolkommissionen har upptagit i studieplanen; därigenom skulle bland annat vinnas, att det bleve naturligare för den blivande läraren att betrakta skolans arbete och det fria fortbildningsarbetet som uttryck för en och samma strävan.

Betydelsen av ett lämplighetsurval för lärarhögskolan erkännes principiellt av remissinstanserna och betonas ej sällan i yttrandena. Det första villkoret för inträde på lärarbanan bör vara förmåga att på ett naturligt sätt umgås med och sysselsätta barn, skriver sålunda *medicinska fakulteten i Lund*. Det kan visserligen i praktiken vara svårt att säkert bedöma denna förmåga, men det finnes obestridligen uppenbart olämpliga aspiranter, och dessa böra avstängas från banan.

Mera än en rådgivande uppgift böra de föreslagna lämplighetsproven dock icke ha enligt de *förenade studentkårernas* mening. Aspiranten bör, om han så vill, trots ett misslyckat prov få fortsätta studierna på egen risk, och avstängning från lärarbanan bör ske, först om han vid lärarprovet fortfarande visar sig vara olämplig för yrket.

Svårigheten att anordna proven så, att de verkligen fylla sin uppgift, kommer *Läroverkslärarnas riksförbund* att föreslå, att avgörandet uppskjutes till slutet av första terminen vid lärarhögskolan. Som naturligt är, tänker förbundet i första hand på de blivande ämneslärarna.

»Enligt SK skulle provet äga rum antingen vid början av de akademiska studierna eller senare, dock före inträdet vid lärarhögskola. Att genom ett prov kort efter studentexamen fastställa, huruvida en person är lämplig att kanske 8—10 år senare bli lektor, är uppenbart ogörligt. Det torde väl också vara sannolikt, att de flesta aspiranter dröja med att avlägga ett prov till tidpunkten närmast före inträdet på lärarhögskolan. Skall ett prov inläggas här, måste det få sin särskilda utformning, avpassat efter aspirantens föregående utbildning. Men då provets egentliga uppgift säges vara att ge läraraspiranten ökad kunskap om lärarens uppgifter och tillfälle till självprövning och vägledning inför yrkesvalet, kan dess syfte måhända bättre tillgodoses genom de erfarenheter aspiranten får göra under den första terminen vid lärarhögskolan. Den tid han då nedlagt på sin egentliga lärarutbildning är ju icke så lång, att ett byte av levnadsbana behöver förefalla alltför avskräckande. Och den åsyftade självprövningen kan försiggå under lugnare och gynnsammare betingelser.»

Betydande rent praktiska svårigheter stå också i vägen för anordnandet av lämplighetsprov i den utsträckning skolkommissionen tänkt sig. Individuella prov i sådan omfattning skulle fordra ett mycket stort uppbåd av bedömare i en stad som Uppsala, där man finge räkna med flera hundra aspiranter varje år, påpekar seminariekollegiet i nämnda stad.

Det av kommissionen ifrågasatta *l ä r a r p r o v e t* i utbildningens slutskede skulle icke kräva mindre föranstaltanden. Kollegiet vid *folkskoleseminariet för kvinnliga elever i Stockholm* ifrågasätter, om provet i praktiken kan genomföras på det sätt kommissionen avsett:

»Om ett seminarium har en storlek på ungefär 250 elever, skulle, om lärarprovet för varje examinerad omfattar en hel vecka i övningsskolan, tjugo övningsskoleklasser bli helt och hållet upptagna med examination under halva läsåret. En dylik belastning av övningsskolan synes orimlig och innebär en uppenbar försämring av nuvarande utbildning.»

Flera remissinstanser beröra *studiesättet* vid lärarhögskolorna. Vanligen anses kommissionen vara på rätt väg, när den vill ge studierna en friare karaktär och begränsa antalet schemabundna timmar, men i några yttranden framhålles, att fria studier även förutsätta fria studietider och att den beräknade studietiden i många fall icke torde kunna hållas.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund finner det sålunda icke rimligt att med

den grad av självständighet och frihet i studierna, som kommissionen rekommenderar, förena en fixerad utbildningstid. Förbundet är också benäget att betrakta den föreslagna utbildningstiden som minimitid för förvärvandet av en fullgod klasslärarutbildning för mellanstadiet. Ett liknande uttalande göres av *Svenska seminarieläraryöreningen*.

Psykologisk-pedagogiska institutet uppskattar det fria arbetssättets betydelse, när det gäller att fostra eleverna till självständighet, planmässighet och initiativ i studierna, men kan ändå icke undertrycka en viss tvekan:

»Stora krav . . . ställas på eleverna, som måhända inte alltid förmå att på ett tillfredsställande sätt fylla desamma. Man torde sålunda kunna befara, att kunskaperna hos de blivande lärarna i flera avseenden bli osäkrare och ojämnare än nu är fallet. Den individuella studietiden, som är intimt förbunden med ett universitetsmässigt arbetssätt, torde också vara svår att tillämpa vid lärarhögskolorna. Institutet anser sig följaktligen icke helt kunna dela den långt drivna optimism ifråga om det fria studiesättet, som präglar skolkommissionens betänkande även i detta avsnitt. Skall lärarhögskolornas elever som en konsekvens av ett friare arbetssätts införande tillåtas att arbeta efter den för var och en lämpliga takten, kommer detta att medföra svårigheter vid beräkningarna rörande utexaminationen. Då institutet vidare tror sig finna, att vid universitet och högskolor utvecklingen under senare tid tenderar till ett mera bundet studiesätt, anser sig institutet böra mana till en viss försiktighet vid en framtida reformering i berörda avseende. Fortsatt försöksverksamhet är även beträffande denna fråga högst önskvärd.»

Skolöverstyrelsen finner det synnerligen förklarligt, att kommissionen måst »begränsa sig till att i stora drag angiva, hur kommissionen tänkt sig, att lärarutbildningen skall läggas upp», men nödgas på samma gång konstatera, att denna begränsning gör det omöjligt att med någon större säkerhet bedöma lärarutbildningsprogrammet. »Innan man vet, om principerna kunna omsättas utan alltför allvarliga komplikationer, kan man omöjligen taga definitiv ställning till principerna». Försöksverksamhet bör även på detta område igångsättas. Så snart en detaljerad organisationsplan har utarbetats av skolkommissionen och om möjligt redan från och med läsåret 1950—51 bör den första fullständiga lärarhögskolan upprättas, lämpligen i Lund. »Erfarenheterna därifrån torde få en genomgripande betydelse för bedömandet av SK:s hela utbildningsprogram beträffande ämneslärare.»

Sedan skolöverstyrelsens förslag blivit bekant, har *folkskolestyrelsen i Malmö* i särskild skrivelse utvecklat de skäl, som kunna andragas för en förläggning av den nya lärarhögskolan till Malmö. »Staden kan tänkas vara villig att utan kostnad ställa tomt till förfogande liksom fallet varit med tandläkarhögskolan», påpekar folkskolestyrelsen.

Såsom jag i ett föregående sammanhang har nämnt, har inom skolkommissionen hösten 1949 tillsatts en ny delegation, *lärarhögskoledelegationen*, med uppgift att utarbeta detaljförslag rörande den första lärarhögskolan.

Aspirantårets organisation.

Huvudinvändningen mot aspirantåret från läroverkslärarnas sida är, att den långa utbildningstiden därigenom ytterligare förlänges. Kollegiet vid *Hvitfeldtska högre allmänna läroverket i Göteborg* påpekar, att lärarutbildningen i ledande kulturländer som U. S. A., England och Frankrike är betydligt mindre tidskrävande än den skolkommissionen för vår del föreslår.

»Att... lägga ytterligare två års yrkesutbildning till de i bästa fall fyra årens ämnesstudier för fil. ämbetsexamen anser... kollegiet icke försvarligt. — — — Kollegiets bestämda åsikt är, att en så lång tids handledning och övervakning av till mogen ålder komna människor, som den föreslagna lärarhögskoleutbildningen skulle innebära, kommer att från lärarbanan avskräcka personer med självständig läggning, som vid universitet och högskolor vant sig vid fria studier, just den kategori, som skulle kunna göra den värdefullaste insatsen inom vårt skolväsen.»

Sveriges yngre läroverkslärares förening fruktar likaledes, att en så lång utbildningstid som två år skall allvarligt försvåra rekryteringen av yrket.

»Andra yrken konkurrera om de nyblivna filosofie magistrarna, för vilka två års ytterligare studier efter ännu mer bunden plan än de ämnesteoretiska studiernas måste te sig mindre lockande. Även om den absoluta studietiden icke ökas på grund av universitetsstudiernas förkortning, kommer åtminstone en stor kategori i ett ekonomiskt ofördelaktigare läge än nu. Många filosofie studerande — vid Stockholms Högskola närmare 50 procent — finansiera för närvarande sina studier med förvärvsarbete. — — — För gifta studenter kunna dessa svårigheter ökas med de sociala nackdelar, som skolkommissionen själv påpekar i samband med praktikterminerna.» (S. 419.)

Föreningen föreslår för sin del en lärogång om tre terminer.

»I så fall kunde t. ex. först komma en termins pedagogisk teori; därpå en termin med begränsat antal timmar för aspiranttjänst, varigenom viss tid också kunde avdelas för fortsatt pedagogisk teoriutbildning — något avgörande hinder för att kombinera praktisk och teoretisk utbildning har icke redovisats. Efter denna termin, som förutsätter handledning och rådgivning utan bedömning, kunde följa en tredje termin, den egentliga provterminen.»

Med ännu större fog kan *Lektorernas förening* opponera sig mot en alltför långvarig praktisk utbildning, lagd till den för lektorerna mycket långa teoretiska utbildningen:

»Liksom hittills komma säkerligen även i framtiden åtskilliga av dem, som disputerar, att under sin utbildning sysselsätta sig med undervisning av olika slag. Sålunda medverka ofta naturvetarna vid universiteten och högskolorna som amanuenser och assistenter i den akademiska undervisningen. Såväl humanister som naturvetenskapare komma väl såsom hittills att i många fall ge kurser. Särskilt gäller detta de filosofie doktorer, vilka som docenter varit knutna till den akademiska undervisningen. Sannolikt med-

delat åtskilliga under utbildningstiden undervisning även på annat håll än vid universitet och högskolor.

Att kräva, att dessa doktorer skola använda samma tid för sin utbildning vid lärarhögskolorna som övriga lärarkandidater, synes ej rimligt. Speciellt i den rent metodiska ämnesutbildningen såväl som i många fall vid aspiranttjänstgöringen torde avsevärda inskränkningar kunna ske för sådana lärarkandidater.

Det synes därför vara nödvändigt, att det vid lärarhögskolorna inrättas en parallell till det nuvarande systemet att genomgå provåret på en termin.»

Då auskultationer och övningsundervisning under de två terminerna vid lärarhögskolan icke torde kunna förekomma i samma omfattning som under det nuvarande provåret, finner *skolöverstyrelsen* det angeläget, att tanken på aspiranttjänstgöring förverkligas, om möjligheter därtill föreligga.

»Under aspiranttjänstgöringen förvärva lärarkandidaterna en värdefull s. k. katedervana, och ännu viktigare är, att de få bättre förutsättningar att tillgodogöra sig den fortsatta utbildningen vid lärarhögskolan. De problem, som behandlas vid lärarhögskolan, äro redan levande realiteter eller kunna åtminstone aktualiseras till levande realiteter på ett helt annat sätt för den som har egen lärarerfarenhet än för den som saknar sådan. I själva verket torde med skäl kunna hävdas, att det gamla provåret kunnat ge så god behållning, som det faktiskt gjort, främst tack vare att lärarkandidaterna i regel haft flerårig erfarenhet av lärarverksamhet bakom sig. Den hittillsvarande lärarpraktiken omedelbart efter ämbetsexamen och helt utan föregående pedagogisk vägledning har givetvis haft sina mycket stora svårigheter, men på det sätt, som aspiranttjänstgöringen skisserats av SK, torde riskmomenten såväl för lärarkandidaterna själva som för eleverna vara på ett i stort sett tillfredsställande sätt reducerade.» (S. 118.)

Det står emellertid utan vidare klart, att aspiranttjänstgöringen erbjuder mycket svårösta organisationsproblem. Överstyrelsen belyser detta genom en detaljanalys, som onekligen stöder de yrkanden om en förkortning av aspiranttjänstgöringen, vilka från helt andra utgångspunkter ha framställts av de citerade lärarorganisationerna.

»Av vissa uttryck att döma ser det . . . ut, som om SK tänkt sig, att ämnesläraraspiranterna — i motsats till klassläraraspiranterna — skulle fullgöra heltjänst. Ett sådant förslag kan emellertid överstyrelsen omöjlig tillstyrka. När överstyrelsen 1939 förde fram tanken på assistenttjänstgöring, räknades med 15—18 veckotimmars tjänstgöring, d. v. s. två tredjedelar av full tjänst. Detta torde utgöra maximum för en aspiranttjänstgöring, om den skall kunna vara av verkligt värde ur utbildningssynpunkt. Av organisatoriska skäl torde det vidare vara olämpligt att alltför strängt fixera tjänstgöringens omfattning. Överstyrelsen vill därför numera förordna 12—18 veckotimmars aspiranttjänstgöring. I regel skulle varje ämnesläraraspirant få en del av sin tjänstgöring förlagd till gymnasiet. Läraraspiranter i latin och grekiska måste dock undervisa uteslutande på gymnasiet, och för ämnen som franska, fysik och kemi torde huvudparten av tjänstgöringen bli bunden till gymnasiet. Man torde därför behöva räkna med i genomsnitt 4 till 5 veckotimmars gymnasietjänstgöring per lärarkandidat

eller sammanlagt omkring ($4\frac{1}{2} \times 600 =$) 2 700 veckotimmar. Innevarande läsår finnas cirka 350 undervisningsavdelningar i de statliga och kommunala gymnasierna, bortsett från högsta ringen och provårsläroverken — det ligger i sakens natur, att aspiranttjänstgöring icke annat än i undantagsfall kan få förekomma i avslutningsklassen, och vidare måste ett antal läroverk, ungefär motsvarande de nuvarande provårsläroverken, reserveras för lärarhögskolornas undervisningsövningar. 2 700 veckotimmar fördelade på 350 undervisningsavdelningar innebär i medeltal ungefär 8 veckotimmar per undervisningsavdelning, d. v. s. omkring en fjärdedel av all gymnasieundervisning utom i högsta klassen. En sådan situation måste självfallet anses såsom fullständigt ohållbar. Det kan visserligen invändas, att utsikterna till en så stor lärarrekrutering som 600 per år icke förefalla särskilt gynnsamma och att man kan motse en viss utvidgning av gymnasieorganisationen. Även med en bred marginal i dessa båda avseenden står dock kvar, att assistenttjänstgöringen i gymnasiet enligt SK:s program får en omfattning, som ej gärna kan godtagas. I någon mån skulle situationen förbättras, om läraraspiranterna i större utsträckning än vad SK tänkt sig fördelades på realskola och gymnasium alltefter kompetens och framtidsplaner. De som inriktade sig uteslutande på tjänster vid realskola skulle sålunda få hela aspiranttjänstgöringen förlagd till realskolor. En sådan uppdelning av lärarkandidaterna synes även ur andra synpunkter befogad och förtjänar att närmare övervägas. Verkningarna därav för aspiranttjänstgöringens vidkommande få emellertid icke överskattas, eftersom flertalet akademiskt utbildade torde vilja ha möjligheten till gymnasietjänst öppen och därför också önska aspiranttjänstgöring på gymnasiet.

På grundval av de här gjorda uppskattningarna torde det vara svårt att komma från, att SK:s tanke om två terminers aspiranttjänstgöring måste avskrivras. Redan med en termins aspiranttjänstgöring blir belastningen för gymnasiet vidkommande i tyngsta laget — icke ens det goda syftet att giva lärarna förutsättningar att meddela förstklassig undervisning kan ju göra det försvarligt, att lärjungarnas undervisning spolieras. Det bör också framhållas, att ehuru det administrativa arbetet med aspiranttjänstgöringens fördelning på det sättet icke blir mer än hälften så stort som enligt SK:s program, det likväl kommer att bli utomordentligt besvärande — för visso långt mer besvärande i verkligheten än på papperet.» (S. 118—119.)

Med hänsyn till det stora antalet aspiranter och det stora antalet orter, på vilka de måste fördelas, förefaller det vidare uteslutet, att lärarhögskolans lärare skola kunna ge aspiranterna någon nämnvärd handledning under praktikåret. Handledningen torde i stället kunna helt överlämnas åt lokala krafter.

»Sålunda skulle förslagsvis för varje aspirant kunna utses ansvariga handledare, en för vart och ett ämne som ingår i aspirantens examen, vilka mot någon veckotimmes minskning av undervisningsskyldigheten eller däremot svarande ersättning hade att vägleda och följa aspiranten i hans arbete: låta honom auskultera, se till att kurserna få en lämplig uppläggning, ge råd i fråga om undervisning och skrivningsrättning m. m. Även vederbörande rektor skulle givetvis ha ett visst ansvar för aspirantens handledning, speciellt i vad gäller sättet att behandla eleverna och sköta klassföreståndarskap. Tämmligen säkert skulle en så ordnad handled-

ning icke endast bli fruktbarande för aspiranterna utan också bli stimulerande för handledarna. Det mesta av vad SK velat vinna genom inrättande av s. k. huvudlärartjänster skulle säkrare och mera friktionsfritt kunna uppnås genom en sådan anordning. De besparingar, som kunde göras genom att befria lärarhögskolorna från en fullt genomförd övervakning, skulle med fördel kunna användas på utvidgning av skolväsendets konsulentverksamhet — givetvis skulle denna kunna komma även lärarutbildningen till godo.» (S. 119—120.)

Om aspiranttjänstgöringen sålunda av tekniska skäl måste förkortas till en termin, komme detta också att påverka formerna för betygssättningen under den egentliga yrkesutbildningen. Självfallet bör aspirantterminen infalla mellan terminerna vid lärarhögskolan, och då utbildningen vid lärarhögskolan bör vara i stort sett avslutad vid betygssättningen, måste tanken på lärarprov under aspiranttiden förfalla. Betygssättningen torde också komma att bli jämnare, om den sker vid lärarhögskolan under den sista utbildningsterminen där. Det bör icke vara omöjligt att ordna ett visst samarbete med aspiranttjänstgöringens skolor, så att även erfarenheterna därifrån komma till uttryck vid betygssättningen, slutar överstyrelsen.

Ännu livligare har diskussionen om aspirantåret blivit hos folkskolans företrädare. Avslagsyrkanden förekomma men också — och i avgjort större antal — ändringsförslag, som åsyfta att tillvarataga den sunda kärna, som kommissionens förslag anses innesluta.

Domkapitlet i Stockholm anser, att aspirantåret i varje fall icke bör genomföras i den utformning, det givits av skolkommissionen.

»Skolkommissionen föreslår inskjutande av ett aspirantår i folkskollärarytbildningen, varigenom denna förlänges med ett år. Därigenom vinnes visserligen den fördelen, att de unga lärarna vid examenstillfället komma att ha större katedervana än nu. Detta förhållande är dock enligt domkapitlets mening av ringa vikt. Det enda betydelsefulla är ju, hur lärarna i det långa loppet kunna fylla sin uppgift. Om man tänker sig en jämförelse mellan en nutida folkskollärare, utexaminerad på tvåårig linje, och en från skolkommissionens lärarhögskola dimitterad, bör jämförelsen rimligtvis ske beträffande en tidpunkt, då lika lång tid förflutit från början av de båda lärarnas yrkesutbildning, exempelvis 3 år efter utbildningens början. Den förre har då ett års självständig lärarpraktik, den senare är nyutexaminerad. Det måste anses föga antagligt, att den senare vid denna jämförelse skulle te sig avsevärt bättre än den förre. Och om så är, måste man fastställa, att föga vunnits med omläggningen.»

Folkskolinspektören i Östergötlands östra inspektionsområde anser åter, att införandet av ett aspirantår vore den lämpligaste och bäst framkomliga vägen att ge de blivande lärarna en förbättrad och mera omfattande praktisk utbildning. I fråga om sättet för reformens genomförande finnes dock anledning till väsentliga invändningar.

»I första hand må betonas, att föreslagna uppläggning av aspirantåret knappast kan få ett betryggande utbildningsvärde, om aspiranterna utan kontinuerlig och daglig handledning själva skola ordna undervisningen i sin klassavdelning. Man kan förmoda, att det inte skulle bli så särskilt bra beställt med undervisningen i dessa experimentklasser. Särskilt framträdande måste olägenheterna bli, om barnens första skolår ska överlämnas till icke fullt utbildade lärare. Men även om man bortser från dessa förhållanden, återstår en annan väsentlig omständighet. Det torde i verkligheten icke vara möjligt att anskaffa erforderligt antal aspirantplatser i rimlig närhet av seminarieorterna och i all synnerhet att göra något större antal av dessa fasta. Härtill kommer, att man måste räkna med en kraftig reaktion mot aspirantklasserna från berörda skoldistrikt, vilket förmodligen i icke så få fall kan komma att gå ut över aspiranterna och mindre gynnsamt påverka deras inställning till skolarbetet.

Med hänsyn till nu anförda synpunkter torde böra övervägas att söka ordna aspirantåret på annat sätt än Skolkommissionen föreslagit. En tänkbar lösning vore att aspiranterna hänvisades att fullgöra aspirantåret hos lämplig klasslärare och under dennes ledning. De skulle därvid i huvudsak handha all undervisning i läraravdelningen. Lämpligt torde vara, att, som Skolkommissionen föreslagit, två aspiranter hänvisas till varje sådan klasslärare. För att ge eleverna tillfälle lära känna arbetet i olika skolformer och kanske bli bekanta med olika undervisningsmetoder, vore det måhända lämpligt att aspiranterna efter exempelvis en termin bytte klassavdelning. — — — Klassläraren i aspirantklass torde böra erhålla ett mindre arvode, förslagsvis 200 kronor per termin. Det kan också ifrågasättas, om ej något belopp borde utgå i aspirantlön.

Mot nu skisserade anordning av aspirantåret skulle vid ett ytligt betraktande kunna anmärkas att det medförde större kostnader och att skolan berövas arbetskraft i större utsträckning än enligt Skolkommissionens förslag.

Beträffande kostnadsfrågan må framhållas, att denna i huvudsak blir beroende av huruvida aspirantlön skall utgå eller ej. Skulle enbart kostnads-skäl utgöra hinder för en rationell lösning av aspirantåret, kan förslaget i denna del anstå tills vidare. Det må dock betonas, att ifrågasatta förstärkning av lärarutbildningen är av vital betydelse, varför kostnadsskäl i och för sig icke böra få vara avgörande för frågans lösning.

Den befarade minskningen av lärarkrafter torde också kunna elimineras, även om aspirantåret organiseras på förslaget sätt. Sålunda borde i första hand korttidsvikariatet reserveras för aspiranterna. Härigenom skulle ett av de besvärligaste problemen för skoldistriktet finna sin lösning, nämligen anskaffande av korttidsvikarier. Önskemål ha i olika sammanhang framförts att inom skoldistriktet få anställa reservvikarier. Reserveras korttidsvikariatet för aspiranterna, skulle det i framtiden icke erfordras anställande av några reservvikarier. Men även om nu angivna lärarkraftsbehov tillgodoses av aspiranterna, bleve måhända befarad lärarbrist icke helt avlägsnad. Skulle verkställda beräkningar av lärarbehovet till fullo motsvaras av verkligheten, kommer det att bli svårt att till en del helårstjänster och långtidsvikariat anskaffa lärare. Även i sådana fall skulle aspiranterna få utgöra en tillgänglig reserv, som utnyttjas på så sätt, att aspiranterna skulle anmodas att växelvis upprätthålla undervisningen. Men den fasta punkten för seminarieeleverna under aspirantåret skulle bli den läraravdelning, dit de hänvisats att fullgöra aspirantåret.»

Förbundsstyrelsen för *Sveriges folkskolläraryrkeförbund* börjar med en kritik av kommissionens förslag ur utbildningssynpunkt.

»Att låta två aspiranter under ett helt läsår utan egentlig handledning sköta undervisningen i vissa klasser kan inte innebära en rationell och effektiv form av praktisk pedagogisk utbildning. Den sporadiska handledning som under aspirantåret kan meddelas av överlärare, folkskolinspektör och lärarhögskolans lärare måste bli otillräcklig. Enligt förslaget skulle aspiranten under det praktiska utbildningsåret ha sin tjänstgöring förlagd till endast en klassavdelning på ett visst klasstadium, fränsett kortvariga studiebesök och undervisningsövningar i andra klasser och skolformer. Då mellanskolans lärare enligt SK:s förslag ska utbildas för klasstadiet 3—6 och för tjänstgöring i såväl A-skola som skolor av B1- och B2-form, synes aspiranttjänstgöringen böra inom den begränsade tidsramen omfatta så många klasstadier och skolformer som är möjligt.»

Styrelsen släpper dock icke tanken på en aspirantpraktik. Om aspiranterna i stället finge dels tjänstgöra, dels hospitera i klassavdelningar med examinerade lärare, skulle det mesta av svårigheterna bortfalla.

»Beträffande aspiranttidsens längd synes det mera ändamålsenligt att aspiranttjänstgöringen koncentreras på en termin än att den utbreds över ett helt läsår. Under denna termin bör aspiranten dels hospitera på olika klasstadier och i olika skolformer, dels periodvis ha full tjänstgöring i samma klassavdelningar med klassläraren som åhörare men tidvis helt på egen hand.

Hälften av aspiranterna kunde fullgöra aspiranttjänstgöring under höstterminen efter första året vid lärarhögskolan och den andra hälften av aspiranterna under därpå följande vårtermin. Den termin som blir fri från aspiranttjänstgöring skulle tillbringas vid lärarhögskolan och användas till förstärkning av utbildningen i engelska och övningsämnen.»

Enligt detta förslag skulle inga särskilda tjänster reserveras för aspiranterna. »Detta får givetvis inte hindra att aspirantarvode utgår till aspiranten under den termin han tjänstgör», framhåller förbundsstyrelsen.

Styrelsen föreslår, att ny utredning verkställes och att på olika sätt detaljutformade förslag praktiskt prövas, innan aspiranttjänstgöringen mera definitivt utformad inlägges i utbildningen vid lärarhögskolorna.

Jämväl *seminarieläraryrkesmötet i Lund 1948* ansåg, att aspiranttjänstgöringen icke behövde omfatta längre tid än på sin höjd en termin.

Som ett alternativ framkastade mötet, att aspirantåret på studentlinjen och i småskoleseminarierna kunde utbytas mot förpraktik, som kunde ställas som villkor för inträde i första klassen. Dylik förpraktik förekommer redan nu i betydande utsträckning, och det skulle endast behövas en rationell organisation av densamma.

»Den borde i så fall ordnas genom seminarierna och föregås av ingående lämplighetsprov samt en kort instruktionskurs, förslagsvis omfattande ett par veckor. För denna praktik finge anslås antingen en termin, varvid den teoretiska undervisningen vid seminarierna kunde börja i januari, eller ett år, varvid vissa kompletteringar likaledes kunde verkställas under detta år.»

Styrelsen för *Seminariernas elevförbund* anser, att den praktiska lärarutbildningen väl kan behöva den ordentliga förstärkning, som aspirantåret skulle medföra, men framför också kritik och föreslår för sin del följande alternativ:

»Av A- och B 1-skolorna i olika skoldistrikt avsättes så många tjänster, som motsvarar halva antalet klassläraraspiranter vid lärarhögskolorna. För varje sådan aspiranttjänst tillsättes en — helst i samma skola tjänstgörande — lärare som handledare. Handledaren bör erhålla skälig ersättning för sitt extraarbete. Aspiranterna bestrider undervisningen i aspirantklassen var sin termin. Under den termin aspiranten ej uppehåller undervisningen i aspirantklassen, skall han auskultera i olika skolformer och på olika åldersstadier, i studiesyfte besöka försöksskolor, hjälp- och observationsklasser samt vikariera i sin handledares klass, så att denne får tillfälle att i erforderlig omfattning följa undervisningen i aspirantklassen. Dessutom bör aspiranten under denna termin hinna förkovra sig i de olika övningsämnen.»

Aspiranterna, som tillsammans uppehålla en lärartjänst, böra enligt styrelsens mening få dela en lärarlön.

Skolkommissionen har för sin del ansett, att aspirantåret borde kunna infogas i lärarutbildningen utan att dennas fullständiga omorganisation avvaktas, och avlät våren 1948 en särskild framställning därom. *Skolöverstyrelsen* infordrade i anledning därav yttranden från seminarier och folkskolestyrelser och ger nu en översikt av de synpunkter, som framkommo.

»Från vissa håll förordas ny utredning i frågan och från många håll föreslås försöksverksamhet, innan förslaget helt genomföres», skriver överstyrelsen. »Allmänt framhålles, att om förslaget realiserats, måste handledningen, som icke skall ha karaktären av inspektion utan vara rådgivande och vägledande, få betydligt större omfattning än enligt förslaget. I stor utsträckning föreslås, att aspiranttjänstgöringen skall omfatta endast en termin.» (S. 123.)

Överstyrelsen lämnar i fortsättningen en kritisk översikt av de oftast återkommande förslagen rörande aspirantåret (s. 123—124) och bifogar som bilaga en redogörelse för de nya yttranden, som inkommit i anledning av remissen på principbetänkandet (s. 354—357). För egen del anför överstyrelsen följande:

»Ehuru kommissionens förslag om ett aspirantår måste betecknas som en mycket värdefull strävan att förbättra den praktiska lärarutbildningen, torde det icke kunna bestridas, att mycket vägande kritik riktats mot den utformning, som aspirantåret fått i förslaget. Med den obetydliga handledning, som kommissionen förutsatt, torde aspirantåret endast kunna betraktas som ett övningsår, men då torde tiden kunna begränsas till en termin. Skall aspirantåret fylla sin uppgift som ett viktigt led i utbildningen, bör handledningen få avsevärt större omfattning än enligt förslaget.

Under de närmaste åren, då elevantalet vid seminarierna är särskilt stort, synes det ur organisatorisk synpunkt ej vara möjligt att införa ett aspirantår för alla seminarieelever. Då det med hänsyn till lärarutbildningens

framtida organisation vore synnerligen värdefullt att erhålla erfarenhet rörande lämpligheten av ett aspirantår även i fråga om folkskollärarytbildningen, vill överstyrelsen föreslå, att försök med ett sådant avlönat aspirantår företages vid förslagsvis tre folkskoleseminarier, där parallellklasser finnas på studentlinjen. Därvid böra försöken ordnas så, att vid samma seminarium jämförelse kan göras mellan linje med och utan aspirantår. Vid någon linje torde aspiranttjänstgöringen böra omfatta endast en termin och varje aspiranttjänst därvid uppehållas av endast en elev, medan i övrigt två elever beräknas uppehålla varje aspiranttjänst.Handledningen bör ordnas på så sätt, att en erfaren lärare anförtros uppgiften att handleda två aspiranter samtidigt. Sådan handledare bör erhålla särskilt arvode med förslagsvis 300 kronor för läsår. Aspirantåret bör första gången kunna tillämpas läsåret 1951/52 med elever, som vunnit inträde år 1950.» (S. 124—125.)

Speciallärarnas utbildning m. m.

Då skolkommissionen icke framlagt preciserade förslag om speciallärarnas utbildning, beröres denna fråga relativt flyktigt i yttrandena. Såväl *skolöverstyrelsen* som *psykologisk-pedagogiska institutet* framhålla dock angelägenheten av att sådan utbildning med det snaraste ordnas. Skolöverstyrelsen meddelar, att läsåret 1947—48 icke mindre än 92 procent av lärarna i tekniska ämnen vid praktiska mellanskolor och inbyggda tekniska linjer helt saknade pedagogisk utbildning och att motsvarande tal för lärarna i handelstekniska ämnen på de merkantila linjerna var 79 procent. Överstyrelsen utgår från att även dessa grupper böra erhålla egentlig yrkesutbildning vid lärarhögskolorna och bestrida aspiranttjänstgöring men anser sig för närvarande icke böra ingå på de för utbildningen erforderliga arrangemangen.

Styrelsen för *Tekniska läroverkens lärarförbund* finner det däremot uppenbart, att den pedagogiska utbildningen för lärarna vid de tekniska läroverken icke kan förläggas till lärarhögskolorna i den omfattning, som kommissionen föreslår för lärarna vid de allmänna läroverken.

»Vad som sagts om studietiden för akademiskt utbildade lärare gäller även och i mycket hög grad för deras pedagogiska utbildning vid lärarhögskolorna, vilken icke utan stor våda för rekryteringen kan utsträckas till så lång tid som kommissionen förutsatt. Behovet av en så fullständig pedagogisk-metodisk kurs före lärartjänstgöringen kan även starkt ifrågasättas. Emellertid synes det mycket sannolikt, att de blivande lärarhögskolorna kunde bli väl ägnade att meddela efter växlande behov avpassade, kompletterande kurser i psykologi och pedagogisk metodik, lämpade för dem av yrkesgymnasiernas lärare, som rekryterats från industri och handel. I sådant fall bör givetvis till lärarhögskolan knytas expertis med erfarenhet från yrkesgymnasierna, varigenom dessa högskolors karaktär av allmänt pedagogiskt forskningscentrum ytterligare skulle markeras.»

Svenska gymnastikdirektörsförbundet erinrar om att psykologiens och pedagogiens problemställningar böra vara kända även för dem som skola

handhava den fysiska fostran i skolorna. Förbundet anser, att gymnastiklärarutbildningen i dessa ämnen i huvudsak bör vara densamma som för lärare i läsämnen och att den bör förläggas till lärarhögskolorna, då sådana komma till stånd, »dock utan eftersättande av den gymnastiska utbildningen».

Att även förskolläraernas utbildning skall förläggas till lärarhögskolorna och samordnas med utbildningen för övriga lärare är ett livligt önskemål inom kåren, betygar *Sveriges barnträdgårdslärarynnors riksförbund*. Liksom enligt kommissionens förslag kurser skulle anordnas vid lärarhögskolorna för småskollärarinnor, vilka önska vinna kompetens för undervisning på mellanstadiet, böra enligt riksförbundets mening kurser hållas där för barnträdgårdslärarynnor, vilka önska vinna kompetens för undervisning på småskolestadiet.

Styrelsen för *Socialpedagogiska seminariet* instämmer i önskemålet, att någon lärarhögskola i framtiden bör öppnas för förskollärarna. Till övningskolan böra då även knyts förskolavdelningar, så att lärare av alla kategorier kunna beredas tillfälle till observationer av barn i förskoleåldern.

»Förståelse för skolans nybörjare förutsätter kunskap inte bara om deras aktuella åldersstadium, utan även om vad som föregått detsamma och utvecklingen i sin helhet, motoriskt, intellektuellt och emotionellt. Den teoretiska undervisningen härom bör kompletteras med observationer och demonstrationer i övningskolan. Detta är av största vikt inte minst för de lärare, som skall handha skolmognadsproven.»

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Uppsala understryker slutligen behovet av fortbildningskurser för lärare av olika slag. För de lärarkategorier, som fått sin teoretiska utbildning vid universiteten, böra kurserna förläggas till universiteten men utformas i samråd med vederbörande lärarhögskola.

e. Departementschefen.

Om någon föreställer sig den framtida lärarutbildningen som en noggrant utstakad väg, vilken alla blivande lärare ha att följa, var och en till sin plats i skolarbetet, kommer han antagligen att finna skolkommissionens planläggning väl skissartad och kanske även att de avgivna yttrandena alltför mycket divergera i vissa ingalunda betydelselösa detaljfrågor. För min del tror jag dock icke, att lärarutbildningsanstalterna hos oss någonsin kunna givas en fullt ensartad organisation, därtill äro de lokala förhållandena alltför skiftande. Inom ett blivande system av lärarhögskolor torde förutsättningarna och omfattningen av verksamheten komma att variera i så hög grad, att nära nog varje sådan institution blir ett organisationsproblem för sig. Samma bärande tanke kan få uttryck i lokalt skiftande organisationsformer; detaljutformningen kan fastställas, först när man står

inför den konkreta uppgiften att planlägga en lärarhögskola med bestämd kapacitet på en bestämd ort.

Statsmakterna böra enligt min mening icke taga definitiv ställning till organisationen av lärarutbildningsanstalterna annat än i samband med ett konkret förslag till inrättande av en sådan läroanstalt. Olika frågor, exempelvis rörande läraruppsättning, kursinnehåll och anknytning till andra läroanstalter böra därvid även omprövas.

Trots denna uppfattning anser jag mig redan vid detta tillfälle böra deklarerera min principiella inställning till skolkommissionens förslag att inrätta ett antal jämförelsevis stora lärarhögskolor, vilka om möjligt var och en skulle utrustas med resurser att utbilda alla de tre huvudkategorierna av lärare: ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare.

En sådan lösning skulle otvivelaktigt på ett naturligt sätt korrespondera mot vissa väsentliga drag i det planerade enhetsskolesystemet. Ett lärarutbildningssystem av nuvarande slag, vilket alltifrån början sorterar upp de blivande lärarna i skilda fållor, ter sig som en anakronism inom ett skolsystem, som just syftar till att övervinna det gamla skolsystemets splittring på sinsemellan isolerade bildningsvägar. I den mån gemensamma utbildningsanstalter för olika lärarkategorier kunna bidra till att öka kontakten mellan de lärargrupper, som i enhetsskolan ha att grundlägga eller fullfölja varandras arbete, tjäna de samma idéer som enhetsskolan själv.

Vissa ekonomiska synpunkter stödjade tanken på en sådan centralisering. Moderna lärarutbildningsanstalter kräva speciallokaler, bibliotek och teknisk utrustning, som draga avsevärda kostnader. En splittring av utbildningen på ett stort antal smärre läroanstalter skulle multiplicera upp dessa kostnader till betydande summor. Det ter sig i varje fall önskvärt, att utgifterna hållas nere genom en begränsning av utbildningsanstalternas antal, så långt detta är möjligt utan skada för deras ändamål.

Även om man kunde helt bortse från sådana synpunkter, skulle dock enligt min mening omfattningen av den framtida lärarutbildningen stegvis framtvinga en centralisering. Särskilt synes det vanskligt att med bibehållande av den nuvarande provårsinstitutionen giva utbildningsanstalterna för ämneslärare erforderlig kapacitet. Den kvantitativt mycket betydande utbildningen av ämneslärare för enhetsskolans högstadium nödvändiggör, synes det mig, en lösning efter nya linjer, varigenom de värdefullaste handledarna kunna nyttiggöras för ett större antal lärarkandidater. Andra länder ha i detta avseende gått oss i förväg. Oavsett skolreformen torde det endast vara en tidsfråga, när även vi måste börja länka in utvecklingen på att skapa större utbildningsenheter.

Skolkommissionen föreslår, att fullständiga lärarhögskolor inrättas i de fyra städer, där högre lärarexamina avläggas. Dessa högskolor skulle stå i intim samverkan med respektive universitet och högskolor och i all synnerhet med de därtill knutna psykologiska institutionerna. Kring varje

sådan centralort skulle gruppera sig ett satellitsystem av fullständiga eller ofullständiga lärarhögskolor, även de i kontinuerlig kontakt med vederbörande universitet eller högskola.

Jag är icke beredd att nu taga ståndpunkt till detta framtidsperspektiv i dess helhet. Det synes mig fastmer, att övergången till ett nytt system av lärarutbildningsanstalter bör ske steg för steg, i den mån de nya anstalterna befinnas nödvändiga för lärarutbildningen. Redan de fyra lärarhögskolor, som skulle förläggas till universitetsstäderna, torde bli rätt olika i detaljerna beroende på de skiftande möjligheterna att på dessa orter åstadkomma övningsskolor och finna lämpliga samverkande läroanstalter för utbildningen på olika stadier. Särskilda utredningar torde därför bliva erforderliga för envar av dessa högskolor. Skolöverstyrelsen har föreslagit, att en fullständig lärarhögskola med det snaraste skall upprättas i Skåne, där dess verksamhet i första hand kan baseras på det väl utvecklade skolväsendet i Lund och Malmö. Lärarhögskoledelegationen fullföljer för närvarande detta uppslag, och jag har för avsikt att, så snart fullständig utredning föreligger, framlägga de förslag, som därav kunna föranledas.

Jag går ut ifrån att därefter under 1950-talets lopp nya lärarhögskolor successivt upprättas, i mån som lärarbehovet gör detta påkallat och erforderliga organisationsplaner utarbetats. De nuvarande provårsläroverken och de båda slagen av seminarier komma sålunda till en tid att fortsätta sin verksamhet.

Provårsläroverkens uppgift under denna övergångstid blir att giva praktisk utbildning åt läraraspiranter, som icke kunna hänvisas till lärarhögskolorna till följd av dessas ännu otillräckliga kapacitet, och i synnerhet åt dem, som efter avlagd akademisk examen ha tjänstgjort i sådan utsträckning, att de böra vara befriade från särskild aspiranttjänstgöring.

Skolkommissionen har i särskild framställning föreslagit en provisorisk seminarierreform i avvaktan på att lärarutbildningen skall kunna få sin definitiva organisation. Även jag finner det önskvärt, att undervisningen vid seminarierna under 1950-talet successivt närmas till den planerade utbildningen vid lärarhögskolorna och har för avsikt att sedermera föreslå för detta ändamål erforderliga åtgärder. Reformen av lärarutbildningen bör enligt min uppfattning liksom skolreformen ha en fortskridande karaktär, så att delreformer företagas, i den mån det är möjligt inom ramen av nuvarande organisation, och parallellt därmed en ny organisation, bestående av lärarhögskolor av olika slag — fullständiga och ofullständiga — successivt får framväxa, allteftersom den aktualiseras av framträdande behov, tills slutligen omständigheterna medgiva, att reformen i dess helhet föres i hamn.

Det är, såsom jag redan framhållit, icke nödvändigt att nu taga ståndpunkt till olika organisatoriska detaljer, sådana som intagningsförfarandet, organisationen av eventuella lärarprov och sättet för samverkan med universiteten. I vilken omfattning inträdesprov och preparandkurser i övnings-

ämnen böra förekomma, beror bland annat av detaljer i gymnasieorganisationen, som ännu icke kunna överblickas. Lärarnas slutprov måste, om sådana skola förekomma, måhända organiseras på skilda sätt vid de olika lärarhögskolorna, alltefter storleken av den till buds stående övningsskoleorganisationen. Samarbetet med de akademiska instanserna kan taga olika former, allteftersom det gäller statsuniversitet eller fria högskolor. Från flera håll har anmärkts, att programmet förefaller överlastat. Anmärkningen saknar kanske icke fog; när arbetsprogrammet en gång skall definitivt utarbetas för de utbildningsanstalter, där blivande lärare skola öva sig i koncentrationens svåra konst, är det säkerligen skäl att tillse, att aspiranternas eget arbete också koncentreras till väsentliga ting.

Det inre arbetet vid lärarhögskolorna bör gestaltas så fritt, som omständigheterna medgiva. Muntlig undervisning är i viss utsträckning oundgänglig för att ge läraraspiranterna överblickar över arbetsfält och problemställningar och även för att ge dem del av handledarnas personliga erfarenheter och iakttagelser, men en hel del fakta och rutinregler kunna med större fördel inhämtas genom självstudier i böcker och kompendier. Antalet schemabundna timmar bör hållas så lågt som möjligt.

Jag är personligen övertygad om att det är ett riktigt grepp att i lärarnas egentliga yrkesutbildning inpassa även en aspiranttjänstgöring, där de blivande lärarna självständigare än i övningsskolan kunna tillämpa vad de ha inhämtat under utbildningens första del och samtidigt få tillfälle att skaffa sig erfarenheter, som ge den senare delen av utbildningen dess konkreta grund. Aspiranttjänstgöringens former böra däremot icke bindas. Det torde i en del fall kunna visa sig ändamålsenligt, att såsom kommissionen föreslagit låta två aspiranter tillsammans uppehålla en lärartjänst, det kan i andra fall vara fördelaktigare, om två aspiranter till större eller mindre del uppehålla undervisningen i två klasser under handledning av en erfaren lärare, som bestrider återstoden av undervisningen i dessa klasser, och det kan slutligen befinnas lämpligt, att aspiranter för någon tid hänvisas till praktik i distrikt, där försöksverksamhet pågår, för att av vederbörande lärare systematiskt handledas i den undervisningsmetodik, han vid sin undervisning följer. Jämväl korttidsvikariat kunna enligt min mening med fördel inläggas i aspiranttjänstgöringen. Avgörande praktiska skäl tala i själva verket för att denna anordning tages i anspråk, så långt den är förenlig med en ändamålsenligt planlagd utbildning. En för skoldistriktet ofta bekymmersam fråga skulle därigenom komma i ett bättre läge.

Tiden för vistelsen vid lärarhögskolan synes mig för normala fall i överensstämmelse med skolkommissionens förslag kunna sättas till två år för klasslärare och ett år för ämneslärare. Mera tveksamt kan det vara, om aspiranttjänstgöringen bör omfatta så mycket som ett läsår. I fråga om ämnesläraraspiranterna torde detta redan av tekniska skäl vara uteslutet, såsom närmare framgår av skolöverstyrelsens yttrande. I fråga om klass-

läraraspiranterna är det måhända mindre klart, att aspiranttjänstgöringen bör förkortas. Försiktigheten bjuder dock, att aspiranttjänstgöringen åtminstone tills vidare, intill dess praktiska erfarenheter föreligga, begränsas till en termin. Vid utformningen av aspiranttjänstgöringen måste vidare stor hänsyn tagas till de därmed förknippade ekonomiska förhållandena, varvid kostnaderna för ifrågakommande aspirant- och handledararvoden böra ses mot bakgrunden av de besparingar i lärarlöner, som göras genom att undervisningen i vissa klasser uppehållas av aspiranterna.

Det synes mig principiellt riktigt, att lärarhögskolorna utnyttjas jämväl för lärares vidareutbildning och för utbildning av speciallärare i vissa fall. Praktiska förslag i dessa avseenden måste dock anstå, tills den pågående utredningen om lärarhögskolornas detaljorganisation slutförts.

6. Lärartjänsterna och lärarnas fortbildning.

Den som påtager sig livsuppgiften att handleda de uppväxandes studier har i de flesta fall själv funnit trivsel och tillfredsställelse i sitt studiearbete. Kärleken till boken, lusten att med dess hjälp tränga in på nya kunskapsområden för att vidga sin synkrets, har med rätta räknats till de starkaste drivkrafterna för dem som välja lärarens yrke. Ett mycket stort antal lärare bibehåller denna personliga inställning till studierna även längre fram i livet, då de praktiska arbetsuppgifterna helt utfylla läsårets arbetsdagar. När de första akademiska sommarkurserna anordnades år 1893, funno arrangörerna icke utan en viss överraskning, att auditoriet till mer än 80 procent bestod av lärare och lärarinnor; och när i våra dagar kurser för lärare anordnas, visar det sig ofta, att blott en bråkdel av de anmälda kunna mottagas.

Ofta vänder sig lärarens studieintresse småningom alltmera bestämt mot uppfostringsfrågorna. Det har vuxit upp en ung vetenskap kring dessa frågor med problemställningar och resultat, som måste intressera var och en, som har sitt arbete bland de unga. Redan 1883 skisserade *Fridtjuv Berg* en pedagogisk högskola utrustad med ett pedagogiskt bibliotek och ett pedagogiskt museum, vilken skulle stå öppen för de lärare, som måste »stanna utanför det akademiska skranket». De som genomgått den pedagogiska högskolan och där styrkt sig äga högre kompetens borde kunna vinna anställning vid högre folkskolor, vid elementarklasserna av de allmänna läroverken, vid statens seminarier, såsom folkskolinspektörer o. s. v.

Det kan vara begripligt, att lärarutbildningen, sådan den idag är, av praktiska skäl har inriktats på ett begränsat antal huvudtyper av lärare, motsvarande de fyra största lärarkategorierna: lektorer, adjunkter, folkskollärare och småskollärarinnor. Skolan som sådan är dock icke lika stereotyp. Där finnes utrymme för talrika utbildningsvarianter och där kan även lärarens personligt lagda och fritt utformade studiearbete komma till full nytta. Med *Fridtjuv Berg* kan man säga, att lärardugligheten icke är en gåva, som man mottager, eller en dressyr, som man undergår, utan en inre kraft, som man genom eget arbete utvecklar och stärker. Det är en styrka för en skolorganisation, om det också kan sägas, att skolan väl utnyttjar denna kraft och uppmuntrar lärarna till att förkovra sina kunskaper och förbättra sin praktiska lärarduglighet. En lärare, som genom eget arbete gjort sig kompetent för en mera krävande uppgift, bör kunna få en sådan placering inom skolväsendet, att hans uppnådda duglighet blir till bästa nytta för skolarbetet.

Begränsningen till ett fåtal utbildnings- och anställningsformer har medfört, att lärarbanan med en viss rätt kunnat karakteriseras som ett yrke

utan befordringsmöjligheter. Denna brist utgör, särskilt under tider av svår konkurrens om arbetskraften, en fara för banans rekrytering. Skolkommisionen framlägger en rad förslag, som syfta till att på olika sätt uppmuntra och underlätta lärarnas vidareutbildning. Bland annat skall vid befordran ökad hänsyn tagas till lärarens pedagogiska meriter och i tjänsten ådaga-lagda skicklighet.

a. Gymnasiets lärarfråga.

Skolkommisionen räknar med att rektors skyldighet »att uppgöra och bestämma plan för arbetets fördelning mellan läroverkets lärare» skall gälla även i framtiden och att härvid i stort sett nuvarande praxis skall följas. Detta innebär, att rektor skall fördela lärarna med hänsyn till deras kompetens och personliga lämplighet för de olika undervisningsuppgifterna.

Gymnasietjänstgöring förutsätter under alla omständigheter en gedigen grundläggande universitetsutbildning. En lärares lämplighet för tjänstgöring på gymnasiestadiet beror emellertid inte endast härpå utan även på många andra faktorer.

En god del av gymnasieundervisningen skall enligt kommissionens förslag bestridas av lektorer, som i regel skola ha avlagt licentiatexamen. Återstående gymnasieundervisning skall i stort sett ombesörjas av ny kategori av lärare, som av kommissionen benämnas *gymnasielärare* men i remissyttrandena vanligen *gymnasieadjunkter*. Denna lärargrupp skulle i lönehänseende placeras mellan nuvarande adjunkter och lektorer. Gymnasieadjunkter skulle finnas även vid de centraliserade realskolor, där klass 9 g är anordnad.

Ämbetsexamen måste givetvis krävas av gymnasielärarna, och kommissionen har övertygt, huruvida krav på kvalificerad examen bör uppställas.

»Kommissionen har emellertid stannat vid den uppfattningen, att dylika bestämmelser skulle vara mera till hinder än till gagn för en naturlig konkurrens om dessa befattningar. Kommissionen föreslår sålunda, att befattningarna som ordinarie gymnasielärare i samtliga ämnen utom ämnet kristendomskunskap må stå öppna för lärare, som avlagt filosofisk ämbetsexamen med lägst 2 betyg i de i tjänsten ingående ämnena, och förutsätter därvid, att befordringsbestämmelserna formuleras så, att pedagogiska och vetenskapliga meriter sättes avgjort före tjänstgöringstidens längd.» (S. 394.)

I fråga om kompetenskraven för gymnasielärartjänst i kristendomskunskap kan kommissionen icke uttala sig utan ytterligare utredning.

Förslaget att inrätta gymnasieadjunkturer har allmänt tillstyrkts eller lämnats utan erinran i remissyttrandena. Dessa befattningar skulle innebära tillfredsställandet av ett gammalt och ofta framfört rättvisekrav, skriver sålunda *Läroverkslärarnas riksförbund*.

Däremot dela sig meningarna om de behörighetsvillkor, som böra uppstäl-

las. *Göteborgs högskolas lärarråd* erinrar om att den danska skoleembedsexamen (cand. mag.), som ger behörighet att undervisa på alla skolstadier, otvivelaktigt ligger högre än vår ämbetsexamen och ifrågasätter, huruvida icke licentiatexamen med fog borde krävas av alla gymnasielärare, men stannar slutligen för att begära en kvalificerad ämbetsexamen.

»Om ämbetsexamen skall vara tjänlig som behörighetsgrund för gymnasielärartjänst, måste krävas, att vederbörande i minst ett av de i examen ingående ämnena förvärvat de grundligare och mera fördjupade insikter, som normalt förutsättas för det nuvarande betyget Berömlig. En större enhetlighet vid utdelandet av detta betyg är efter lärarrådets mening påkallad. *Ett* ämne bör, såsom i den danska Skoleembedseksamen, ha karaktär av huvudämne, de andra av biämnena.»

Tf universitetskanslern finner det av praktiska skäl ogenomförbart att fordra licentiatexamen av alla gymnasielärare men är tveksam, huruvida icke minst betyget Berömlig i ämbetsexamen bör krävas i ett av tjänstens ämnen.

Sveriges förenade studentkårer framhålla, att gymnasielärarna måste äga bättre kännedom om vetenskapligt-metodiskt förfaringsätt än realskollärarna och att behörighetskraven måste avvägas med hänsyn härtill.

»En sådan närmare kännedom förvärfvas vid universitetsstudierna för lägre examina framför allt genom författande av en vetenskaplig övningsuppsats eller motsvarande specialarbete. SFS vill därför förorda, att det, utöver kompetensfordringarna för realskollärare, fastställs, att gymnasielärare skall styrka erfarenhet av vetenskapligt arbete i form av en vetenskaplig övningsuppsats eller motsvarande specialarbete för 2 eller 3 betyg i ämbetsexamen.»

Även *Sveriges yngre läroverkslärares förening* uttalar sig för denna avvägning av behörighetsfordringarna. Endast om uppsats eller motsvarande prestation göres obligatorisk för två betyg, kan denna betygsgrad anses tillräcklig för gymnasielärarkompetens.

Läroverksläraernas riksförbund delar åter skolkommissionens uppfattning. »Ett krav på kvalificerade examensmeriter för dessa tjänster skulle vara mer till hinder än till gagn för en naturlig konkurrens om dem.» Dock anser riksförbundet, att föreskrift bör meddelas om att vid tillsättningen av gymnasielärartjänster stort avseende skall fästas vid andra befodringsgrunden.

Mera ingående diskuterar *skolöverstyrelsen* de kompetenskrav, som böra gälla för gymnasiets lärare. Det krav kommissionen uppställer för undervisning på gymnasialstadiet ligger liksom nuvarande minimikrav i underkant. Då högsta betyget i ämbetsexamen utdelas enligt högst varierande praxis, har överstyrelsen övervägt möjligheten att som alternativ till högsta betyget i ämbetsexamen sätta betyget Godkänd i licentiatexamen i ett ämne, i vilket fall betygets karaktär av honnörsbetyg bortfölle. För lärare, som avlagt nuvarande ämbetsexamen men icke fylla de nya villkoren, borde

i så fall övergångsbestämmelser gälla. Emellertid är överstyrelsen icke beredd att i detta avseende fixera sin definitiva ståndpunkt och måste sålunda nöja sig med att understryka behovet av att på ett eller annat sätt högre kompetenskrav än kommissionen har föreslagit föreskrivas för gymnasieadjunkterna. »Då överstyrelsen finner starka skäl föreligga för inrättande av gymnasieadjunktstjänster och inrättandet icke är bundet vid viss organisation av gymnasiet, har överstyrelsen för avsikt att vid lämpligt tillfälle i en nära framtid inkomma med förslag i detta hänseende.»

Slutligen har *universitetsberedningen* med utgångspunkt från överstyrelsens utlåtande berört kompetensfrågan.

»Beredningen delar visserligen den uppfattningen, att det vore önskvärt, att man ökade kravet för tjänst i gymnasiet därhän, att varje gymnasielärare i åtminstone ett ämne hade mer än 2 betyg i ämbetsexamen. På grund av den förefintliga och tilltagande lärarbristen, särskilt inom de naturvetenskapliga ämnesgrupperna, är det för närvarande och inom överskådlig framtid ej möjligt att realisera detta önskemål för alla ämnesgruppers vidkommande. Under sådana omständigheter torde det ej heller böra uppställas såsom ett formellt kompetenskrav.

Vad först 3-betyget beträffar, har skolöverstyrelsen anfört, att det utdelas enligt så varierande praxis, att det icke kan uppställas som kompetenskrav för lärartjänster. Beredningen delar denna uppfattning. Visserligen har beredningen rekommenderat åtgärder för att 3-betyget ej längre i de ämnen där så för närvarande är fallet skall vara normalbetyg och för att betyget i alla ämnen skall vara i första hand kvalitetsbetyg. Innan närmare erfarenheter erhållits om de resultat till vilka beredningens rekommendationer kunna leda, torde det dock vara klokast att ej räkna med ett efter enhetliga normer utdelat 3-betyg. Vidare vill beredningen framhålla, att betyget Berömlig i vissa ämnen är så sällsynt, i några ämnen så gott som aldrig förekommande, att det skulle vara omöjligt att tillgodose gymnasiets behov av adjunktskompetenta lärare med filosofie magistrar med ett 3-betyg i ämbetsexamen. — — — Skolöverstyrelsen ifrågasätter emellertid, om man inte skulle kunna kräva 1 betyg i licentiatexamen. Beredningen förutsätter, att skolöverstyrelsen ej menat, att licentiatexamen skulle kunna avläggas med endast 1 betyg i ett ämne, utan att en filosofie magister även skulle kunna ha 1 betyg i licentiatexamen utan att vara filosofie licentiat. En sådan anordning skulle emellertid innebära ett alldeles nytt och främmande inslag i svenskt examensväsen, vilket skulle framstå i en ganska onaturlig dager. Beredningen är ej heller övertygad om att de akademiska lärarkrafternas antal är tillräckligt för att bestrida den ökade undervisning å licentiatstadiet, som skolöverstyrelsens uppslag skulle medföra.» (V s. 95.)

Ehuru beredningen sålunda icke kan tillstyrka, att behörighetskraven formellt sättas högre i fråga om gymnasieadjunkturen, anser den dock, att särskilda synpunkter böra anläggas vid deras tillsättande. Anciennitets-synpunkter böra endast få spela en underordnad roll.

»Tillsättningen bör främst ske med ledning av de sökandes vitsord i akademiska examina, vitsorden för undervisningsserierna i provåret å gymnasiestadiet samt vunen erfarenhet av gymnasieundervisning, vits-

ordad genom goda resultat vid undervisning fram till studentexamen. Inom vissa ämnen är högsta betyget i ämbetsexamen så vanligt förekommande, att man kan förvänta, att till gymnasieadjunkturen i dessa ämnen endast utnämnas sådana sökande, som ha högsta betyget i ämbetsexamen i åtminstone ett av tjänstens ämnen. Inom ämnesgrupper, där högsta betyget i ämbetsexamen är sällan eller så gott som aldrig förekommande, bör vid tillsättning av gymnasieadjunktstjänster stort avseende fästas vid betyget. Med utmärkt beröm godkänd i ett eller båda av tjänstens ämnen. Sistnämnda vitsord är ett rent honnörsbetyg och torde ofta ådagalägga vederbörandes duglighet lika väl som ett högsta betyg i ämbetsexamen.» (V s. 97.)

På två punkter finner beredningen det likväl möjligt och lämpligt att uppställa högre formella betygskrav för gymnasieadjunktstjänster än för realskollärartjänster. Den ena rör kristendomslärarartjänsterna. Beredningen föreslår, såsom jag i det föregående nämnt (s. 50), en ny examen, teologisk-filosofisk ämbetsexamen. För gymnasieadjunktur, vari kristendoms-kunskap ingår, skulle i denna examen fordras vissa kvalificerade betyg, och studietiden skulle beräknas högre än till de normala åtta terminerna. Den andra gäller fall, där två universitetsämnen motsvara ett skolämne; för gymnasieadjunktur, som innehåller modersmålet, historia med samhällslära eller biologi med hälsolära, skulle i båda examensämnena krävas två betyg. »Betygskompetensen . . . kommer visserligen härigenom att bli betydligt större än i andra ämnen. Men man kan ej räkna med att lärarutbildningen för alla ämnen skall vara lika omfattande», skriver universitetsberedningen.

b. Realskolestadiets lärarfråga och mellanskollärarnas fortbildning.

Den begynnande ämnesspecialiseringen på realskolstadiet utesluter användningen av ett genomfört klasslärsystem, men *skolkommissionen* anser det i varje fall önskvärt, att lärjungarna icke undervisas av ett alltför stort antal lärare. Ännu på detta åldersstadium äro de nämligen i hög grad beroende av den personliga kontakten med lärare, som väl känna sina elever.

»Under alla omständigheter bör enligt kommissionens mening varje klassavdelning ha en klassföreståndare, som undervisar klassen i ett flertal ämnen, och som därigenom kan verka fostrande och sammanhållande. Kommissionen förordar sålunda för realskolan en medelväg mellan folkskolans klasslärsystem och läroverkens specialistlärsystem. Härav följer, att ett stort antal lärare inom realskolan enligt kommissionens mening bör ha en sådan utbildning, att de kan undervisa i flera än två ämnen.» (S. 384—385.)

I många fall bör enligt kommissionens uppfattning klassföreståndarens undervisning i sin klass även kunna omfatta huvudparten av det nya skolämnet samhällskunskap.

Kommissionen har kommit till den övertygelsen, att lärarbehovet på realskolstadiet icke kan täckas genom den beräknliga produktionen av lärare

med akademisk utbildning. »Det gäller att laga efter lägligheten och därvid finna sådana lösningar, att dels kvantiteten hålles uppe i görligaste mån, dels kommissionens . . . principiella uppfattning om klassföreståndarens betydelse kan tillgodoses.»

Enligt kommissionens mening böra i överensstämmelse härmed en rad nya utbildningsvägar tillskapas:

1. *Mellanskolläraryt utbildning jämte partiell ämbetsexamen.* Kommissionen tänker sig en utbildning omfattande mellanskolläraryt utbildning och prövning enligt fordringarna för ämbetsexamen i två eller tre universitetsämnen, motsvarande minst två skolämnena. Betygssumman i den akademiska prövningen skall vara minst 4, varav lägst Med beröm godkänd i ett universitetsämne. Härtill bör läggas en termins praktisk fackutbildning för realskolstadiet. En lärare med denna utbildning bör kunna väl lämpa sig som ämneslärare i realskolan och kan dessutom bestrida fyllnadstjänstgöring i mellanskolan. Särskilt för de små centralskolorna på landsbygden torde denna lärartyp ha en stor uppgift att fylla. Utbildningen bör medföra adjunktskompetens.

Tvåbetygskurserna i ämnen som historia, litteraturhistoria, nordiska språk, tyska och engelska förutsätta för närvarande studentkunskaper i latin. Kommissionen föreslår utredning om åtgärder för att möjliggöra studier i dessa ämnen för mellanskollärare, som icke läst latin i gymnasiet.

2. *Kombinerad utbildning i läro- och övningsämnena.* Inrättande av lärartjänster med gymnastik i kombination med ett eller annat läroämne har diskuterats i offentliga utredningar ända sedan det första årtiondet av detta sekel. *Skolutredningen* föreslår att frågan återupptages, men undersökningen bör då även avse tjänster, innehållande annat övningsämne än gymnastik (IV: 1 s. 62). 1941 års *lärarlönesakkunniga* ansluta sig i sitt betänkande om lönereglering för övningslärare (SOU 1947: 15) till denna mening:

»Ur olika synpunkter skulle det ofta vara till fördel för både lärare och lärjungar, om en lärare undervisade i såväl läroämnena som övningsämnena. — — — Man borde också kunna ifrågasätta, om icke redan utbildade övningslärare — i den mån de vore berättigade att inskrivas vid universitet och högskola — kunde medgivas att avlägga filosofisk ämbetsexamen i ett eller flera skolämnena på samma sätt som teologie kandidater för närvarande undergå s. k. särskild prövning i vissa till filosofiska fakulteten hörande ämnen efter fordringarna för filosofisk ämbetsexamen.» (S. 79.)

Skolkommissionen finner frågan tarva ytterligare utredning men anser, att den bör kunna lösas i positiv riktning.

»Man bör försöka finna utvägar att i en med filosofisk ämbetsexamen i kompetens likställd examen efter vissa principer sammanräkna vitsord, erhållna dels vid tentamina i akademiska ämnen, dels vid på visst sätt reglerad fackutbildning i de s. k. övningsämnena.» (S. 390.)

Även denna utbildning skulle medföra behörighet till adjunktstjänst.

3. *Mellanskollärarytbildning jämte betyg i läroämne.* En utbildning, som icke medför adjunktsbehörighet men kan utgöra tillräckligt underlag för partiell tjänstgöring på realskolstadiet, bör kunna åstadkommas, om en lärare med mellanskollärarexamen tenderar för två betyg i ämbetsexamen i lämpligt ämne. Kompetensen kan givetvis breddas genom tentamen i ännu något ämne.

Möjligen skulle mellanskollärarytbildning på analogt sätt kunna kompletteras med utbildning i kristendomskunskap inom teologiska fakulteten. Ytterligare utredning därom är dock nödvändig.

Mellanskollärare, som på detta sätt förvärvat kompetens för viss undervisning i realskolan, bör erhålla tilläggsarvode för sin tjänstgöring på realskolstadiet. Gäller hans kompetens ämnet engelska, bör tilläggsarvode utgå också för tjänstgöring i detta ämne i klasserna 5—6, detta även om läraren undervisar i sin egen klass i engelska.

4. *Mellanskollärarytbildning jämte av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning.* Bland de nuvarande folkskollärarna finnas åtskilliga, som utan att ha examensmeriter utöver folkskollärarexamen äro väl kompetenta att handha realskolundervisning i något ämne. Kommissionen ifrågasätter, huruvida icke med tanke på sådana lärare en »förstärkt utbildning för mellanskollärare» bör anordnas vid lärarhögskolorna.

»Man torde böra räkna med att under en rätt lång övergångstid ett mycket stort antal mellanskollärare icke genomgått fullständigt gymnasium. Dugande lärare av denna kategori fördjupar och vidgar sina kunskaper under loppet av sin tjänstgöring, och genom deltagande i kurser av skilda slag för vidareutbildning förvärvar åtskilliga längre fram i livet reell ehuru icke formell kompetens för realskolundervisning. En rätt naturlig motvilja mot att vid mogen ålder åter sätta sig på skolbänken utestänger dem från vidareutbildning genom akademiska studier. Om man hade en under betryggande former reglerad kunskapsprövning, öppen för mellanskollärare och förlagd till lärarhögskolorna, skulle man tillgodose såväl den enskilde lärarens intresse att få sin kompetens objektivt prövad som samhällets intresse att tillvarata dugliga lärare och utnyttja deras kapacitet.» (S. 391.)

Även dessa lärare skulle kunna erhålla tilläggsarvoden för sin undervisning enligt vad som sagts ifråga om föregående lärargrupp.

Kommissionens förslag om nya utbildningsvägar för realskolstadiets lärare har fått ett ganska blandat mottagande, och motståndet hårdnar, allteftersom man kommer längre ned på listan över de nya behörighetsformerna.

Göteborgs högskolas lärarråd betecknar det som en allvarlig brist, att kommissionens förslag, långt ifrån att skapa en enhetlig och likvärdig kompetens för lärare i realskolan i stället kännetecknas av en stark splittling. »Utan en så långt möjligt likvärdig utbildning av realskolans lärare

bli kontrollerad avgångsexamen från realskolan eller till gymnasiet förlagda inträdesprov nödvändiga, om icke grova orättvisor skola begås mot eleverna.» Avsteg från de normala kompetensfordringarna böra alltid betraktas som nödfallsåtgärder.

»En forcerad utbyggnad av realskolan kan göra det nödvändigt att vid sidan av fullt kompetenta lärare tillsvidare anlita sådana, vilka kompletterat annan lärarutbildning med akademiska betyg i vissa läroämnen. Kommissionen tänker sig en sådan anordning som något bestående. Enligt lärarérådets mening kan den endast accepteras som en nödtvungen övergångsform, till dess tillräckligt antal fullt kompetenta lärare stå till förfogande.»

Kravet på insikter i latin för examen i engelska m. fl. ämnen kan icke godtyckligt uppgivas, emedan det betingas av universitetsstudiernas vetenskapliga karaktär, framhåller lärarrådet vidare. Den grundläggande undervisningen i engelska bör snarast möjligt och i största utsträckning anförtros åt lärare med fullgod kompetens i ämnet och god språklig underbyggnad överhuvudtaget. De första årens undervisning i främmande språk inom enhetsskolan skall dock utgöra den grund, varpå gymnasiet skall bygga vidare.

»Att det för skolan liksom för den enskilde och för samhället är av största betydelse, att goda möjligheter till fortsatt högre utbildning och befordran beredas skolans lärare, torde vara självklart. Detta gäller alla kategorier av lärare. — — — En naturlig konsekvens av skolreformen synes vara, att även de redan i skolans tjänst verksamma lärarna sättas i stånd att utan alltför kännbara ekonomiska uppoffringar förvärva högre akademisk utbildning. Lärarérådet vill härvid särskilt framhålla behovet av vidgade möjligheter för såväl ordinarie som icke-ordinarie lärare att erhålla tjänstledighet mot B-avdrag för fortsatta studier och självständigt vetenskapligt arbete. En lärare blir, såsom riktigt framhålles i betänkandet (s. 357), aldrig färdig i kunskapsavseende. Ju grundligare teoretisk utbildning han erhållit, desto lättare kan han hålla sitt intellektuella intresse vid makt, fördjupa sin bildning och göra sin undervisning personlig och levande.»

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Lund kan icke tillstyrka, att mellanskolläraryt utbildning skulle medföra adjunktskompetens efter komplettering med en partiell ämbetsexamen.

»Lärare med sådan kombinerad utbildning böra kunna vara ett värdefullt tillskott till kåren av realskollärare, men för adjunktur bör dock på dem ställas samma krav som på fil. magistrar i fråga om betyg i de ämnen tjänsterna omfatta. Mellanskollärare med akademiska betyg, som icke räcka till adjunktskompetens, föreslås att mot tilläggsarvode som ämneslärare få undervisa i realskolan i de ämnen i vilka akademiska betyg tagits.»

»Om det blir normala tider igen, böra de placeras på mellanskolestadiet, såvida de ej under tiden skaffat sig vederbörliga kunskapsmeriter», tillägger professor *Knut Lundmark*. »Naturligtvis skall det i fortsättningen räknas dem som merit, om de nitiskt och med duglighet uppehållit vakans-tjänster på högre stadium.»

Humanistiska sektionen i Uppsala föreslår åter, att mellanskollärarytbildningen likställas med avlagda två betygsenheter i ämbetsexamen, varigenom även en viss organisatorisk förenkling skulle uppnås.

»Under förutsättning att sänkningen till sex enheter genomföres, återstode sålunda de av Kommissionen förordade fyra enheterna, varav lägst två betyg i ett ämne; Sektionen förutsätter därvid, att ämnena väljas så, att de stödja varandra, detta i överensstämmelse med magisterexamens krav på kombination av besläktade läroämnen. Något särskilt kompletteringsinstitut för latin (jfr Bet. s. 292 och 388) torde ej bliva nödvändigt, då blivande lärare med utpräglat historiska och språkliga intressen i regel kunna förutses ha avlagt dimissionsexamen på latinlinjen; att i någon form dispensera mellanskollärare från kravet på förkunskaper i latin för de ämnen, där detta krav eljest ställes, är redan av undervisningstekniska skäl uteslutet. — — — Till den så konstruerade ämbetsexamen med endast fyra akademiska betyg skulle för adjunktskompetens läggas en termins pedagogisk fackutbildning vid lärarhögskola, och på samma sätt skulle, enligt Sektionens mening, en ämbetsexamen med sex betyg och adjunktskompetens reciprokt kunna utbyggas med pedagogisk fackutbildning för mellanskollärare, så att bägge kategorierna av lärare efter komplettering ägde befogenhet att undervisa i klasserna 3—9. Den praktiska vinsten av sådan vidgad kompetens ligger i öppen dag, i synnerhet med tanke på de talrika smärre centralskolorna.

Under angivna förutsättningar föreslår Sektionen sålunda, att en vid universitetet inskriven studerande, som redovisar mellanskollärarkompetens jämte fyra akademiska betyg, skall förklaras för filosofie magister. Någon ytterligare utbildningsväg till realskole-(adjunkts-)kompetens i vanliga ämnen finner Sektionen ej erforderlig.»

En av sektionens ledamöter, professor *Erik Lönnroth*, anmäler betänkligheter mot sektionens förslag.

»Här uppgives i princip den utomordentligt viktiga skillnaden mellan universitetens vetenskapliga examensutbildning och lärarhögskolornas pedagogisk-metodiska genomgång av samtliga läroämnen för blivande klasslärare. Skulle en universitetssektion gå med på detta, blir det avsevärt svårare att i framtidens skoldebatt resa krav på vetenskaplig fackutbildning vid universitet av den högre skolans lärare.

För min del kan jag icke gå med på någon form av ämbetsexamen med mindre än sex betygsenheter; jag vill blott hänvisa till att denna examen även är avsedd att utgöra förutsättning för licentiatstudier. Det vore en illusion att tro, att man med de kommitterades 4-betygsexamen kunde råda bot för lärarbristen. Däremot skulle man med detta underbud i fråga om vetenskaplig minimikompetens för akademisk ämbetsexamen ge dem, som vilja pressa ned kraven på vetenskaplig lärarutbildning, ett synnerligen tacksamt argument.»

Humanistiska sektionen i Lund vill gärna medverka till utbildningsformer, som vid sidan av mellanskollärarytbildning upptaga viss akademisk meritering. Dock kan sektionen icke vara med om en utbildningstyp med endast två betygsenheter efter fordringarna för ämbetsexamen, såvida den ej brukas uteslutande för utbildning av lärare i främmande språk i

enhetsskolan. Under åberopande av detta yttrande tillstyrker jämväl *kanslersämbetet* skolkommisionens förslag om en på mellanskolläraryt utbildning grundad fortsatt utbildning, omfattande respektive 4 eller 2 betygsenheter.

Enhälligt avstyrka de akademiska kollegierna den av kommissionen föreslagna lärarutbildningen för realskolstadiet under kontroll av lärarhögskolan. *Lärarrådet vid Stockholms högskola* anför sålunda:

»Med utgångspunkt i sin uppfattning av den utomordentliga betydelsen av att utbildningen av lärare på skolans högre stadier icke förlorar sin vetenskapliga karaktär vill lärarrådet rikta uppmärksamheten på skolkommisionens uppseendeväckande förslag, att ett med akademiskt betyg likvärdigt vitsord, medförande viss adjunktskompetens, skall kunna utfärdas av lärarhögskolorna. Denna tanke synes redan ur organisatoriska synpunkter tvivelaktig. Den kan i varje fall icke rimligen genomföras utan att garantier skapas för att lärarhögskolornas ifrågavarande betyg grunda sig på studier och kunskaper, som motsvara vad som fordras vid universitetet och högskolorna. Och icke minst måste förutsättas, att vederbörande examinator besitter fullgod vetenskaplig kompetens. I fall fråga blir om accepterande av kommissionens förslag i denna punkt kräves uppenbarligen en ingående utredning rörande de antydda villkoren för att en dylik viktig uppgift skall kunna läggas i lärarhögskolornas händer.»

Studenterna äro på denna punkt alldeles ense med de akademiska fäderna. *Sveriges förenade studentkårer* taga bestämt avstånd från dessa studier under lärarhögskolans kontroll:

»Det har inte påvisats några bärande orsaker till att inte denna lärarkategori skulle kunna redovisa sina kunskaper i vanlig ordning vid universitet eller högskola och där få dem vitsordade med gängse akademiska betyg. Om en sådan lärare ej genomgått fullständigt gymnasium, bör dispensvägen anlitas, sedan han styrkt motsvarande kunskaper. Det är svårt att se vad som gör lärarhögskolorna, där ju annars ingen utbildning i ifrågavarande läroämnen tänkes skola förekomma, skickade att kontrollera dessa kompletterande studier.»

Enligt *skolöverstyrelsens* sammanfattning ha 26 av de 46 kollegier, som yttrat sig, tillstyrkt adjunktsbehörighet för mellanskollärare med en partiell ämbetsexamen om minst 4 betyg, valda enligt skolkommisionens riktlinjer, men endast 8 kollegier av 73 ha tillstyrkt det alternativ, vari ingår fortbildning under lärarhögskolans kontroll. I fråga om utbildning vid universitet med två betyg i ett skolämne äro meningarna vid de högre skolorna tämligen jämnt delade för och emot. Denna åsiktsgruppering avspeglas även i de yttranden, som ha avgivits av läroverkslärarnas organisationer.

Läroverkslärarnas riksförbund intager således en principiellt välvillig ställning men reserverar sig mot kommissionens sista alternativ:

»Med tillfredsställelse noterar riksförbundet förslaget strävan att så anordna utbildningen, att en lärare på ett lägre skolstadium jämförelsevis

lätt kan förvärva den ökade kompetens, som gör honom skickad för undervisning på ett högre stadium, liksom att skapa former för en lärar-kompetens, som innesluter både läro- och övningsämnen. Av de föreslagna vägarna till förvärvande av begränsad kompetens som realskollärare ställer sig riksförbundet emellertid avvisande till den som innebär mellanskollä-rarutbildning samt av lärarhögskolan kontrollerad utbildning i vissa äm-nen. Riksförbundet erkänner visserligen riktigheten av SK:s påpekande av det förhållandet, att bland nu verksamma folkskollärare sådana finnas, som genom examensmeriter utöver folkskollärarexamen och genom per-sonliga kvalifikationer få anses kompetenta att handha viss undervisning på realskolestadiet, men anser, att denna fråga är av så begränsad räck-vidd, att den bör kunna lösas genom dispensförfarande.»

Folkskolans lärarorganisationer följa däremot kommissionen. Sålunda yttrar *styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund*:

»Den i förslaget upptagna kombinationen av mellanskollärarytbildning samt 4 betyg i läroämnena efter fordringarna för fil. ämbetsexamen finner förbundsstyrelsen vara en utmärkt utbildningsväg, vilken bör ge mång-sidig pedagogisk erfarenhet. Lärare med denna form av adjunktsutbild-ning kan användas som klasslärare på mellanstadiet, som ämneslärare på realskolestadiet eller för tjänstgöring i vissa ämnen på båda stadierna i de fall lärartillgång och tjänstgöringsskyldighet gör en sådan anordning nödvändig, särskilt i små enhetsskolor på landsbygden. Denna adjunktsut-bildning bör även stå öppen för lärare med folkskollärarexamen och nu-varande studentexamen.

Kommissionens förslag beträffande adjunktsutbildning med begränsad kompetens, omfattande mellanskollärarytbildning samt minst 2 betyg i ett läroämne efter fordringarna för filosofie ämbetsexamen eller utbildning i ämnet kristendoms-kunskap inom teologiska fakulteten, tillstyrks. Även dessa utbildningsvägar bör stå öppna för lärare med folkskollärarexamen och nuvarande studentexamen.

SK:s förslag om mellanskollärarytbildning jämte av lärarhögskolan kon-trollerade kunskaper i viss grupp av läroämnena tillstyrks i princip.

Denna utbildning bör stå öppen även för lärare med nuvarande folk-skollärarexamen på studentlinjen eller den fyraåriga linjen. Kurserna vid lärarhögskolan bör så utformas att de i så stor utsträckning som möjligt medger självstudier på hemorten och inte nödvändiggöra sammanhängande tjänstledighet för vistelse vid lärarhögskolan under hela utbildningstiden.»

Sveriges överläraryförbund anser till och med, att villkoret om fortbild-ning under kontroll av lärarhögskolan i vissa fall kan vara för strängt.

»Icke så få lärare i vår nuvarande 7- och 8-klassiga folkskola, som varit särskilt intresserade av undervisningen i de högre klasserna (7 och 8) och är lämpade för att ta hand om ungdom i just dessa åldrar, ha genom fort-satt utbildning på olika sätt skaffat sig fullgoda insikter i de ämnen, vari de undervisat, och skött både undervisningen och fostran av ungdomen — det sista inte det minst viktiga — på ett i allo utmärkt sätt. Skolkom-missionen erkänner också riktigheten härav och menar, att det under en övergångstid skall vara möjligt att låta lämpliga sådana lärare tjänstgöra i realskolan. Villkoret är dock, att vederbörande vid lärarhögskola genom-går en 'förstärkt utbildning för mellanskollärare' eller 'en under betryggande

former reglerad kunskapsprövning'. Vad dessa fordringar närmare innebär och i vad mån de skulle möjliggöra att för uppgiften lämpliga mellanskollärare finge sin tjänstgöring förlagd till realskolor, är svårt att bedöma. Överlärarförbundet anser emellertid, att det skulle vara en avgjord förlust, särskilt för skolans strävan att fostra de unga i en kritisk ålder, om denna möjlighet att engagera lärare förhindrades på grund av alltför stränga formella behörighetskrav.»

Skolkommissionens förslag om inrättande av kombinerade adjunktstjänster, omfattande både läro- och övningsämnen, har i allmänhet endast föranlett kortfattade uttalanden; man vill i allmänhet avvakta den ytterligare utredning, som även skolkommissionen funnit påkallad. Av 32 kollegier, som uttalat sig i frågan, tillstyrka 22. I övrigt ha tillstyrkande yttranden avgivits exempelvis av *humanistiska sektionen i Lund*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *Sveriges yngre läroverkslärares förening*, *Fredrika-Bremer-Förbundet* och *Svenska slöjdföreningen*. Sistnämnda förening påpekar dock i detta sammanhang, att undervisningen i *konsthistoria* alltid bör bestridas av lärare med akademiskt betyg i ämnet. »Att överlåta denna undervisning åt enbart vid teckningslärareseminarium utbildade lärare innebär en fara för att den meddelade kunskapen blir identisk med s. k. stilhistoria, vilket ur kulturell synpunkt verkar direkt skadligt.»

Ett par av de närmast berörda lärargrupperna ge uttryck åt sin tillfredsställelse över den utveckling till större likställdhet mellan läro- och övningsämnen, som genom skolkommissionens förslag ställas i utsikt. *Svenska gymnastiklärarsällskapet* tillstyrker varmt, *statens skolköksseminarium* likaså. Kollegiet vid sistnämnda läroanstalt anser det icke minst glädjande, att en utredning ställts i utsikt om inordnande av en fackutbildning i huslig ekonomi i en med filosofisk ämbetsexamen likställd examen.

Såsom skolkommissionen påpekar, har redan på 1920-talet utarbetats ett detaljerat förslag till filosofisk ämbetsexamen med gymnastik såsom däri ingående ämne. Under remissgången invändes bland annat, att en sådan examen skulle bli en alltför smal bas för fortsatta vetenskapliga studier. Kommissionens längre syftande förslag nämnes endast i förbigående i *universitetsberedningens* utlåtande om de filosofiska examina (V s. 98). Beredningen inskränker sig till att ge tillkänna, »att den ej kan tillstyrka tillskapandet av en examen omfattande dels vissa teoretiska ämnen, dels vissa övningsämnen».

Skolöverstyrelsen anser i likhet med skolkommissionen, att nya vägar måste öppnas såväl till adjunktskompetens som till partiell lärarbehörighet för realskolestadiet. Särskilt betonar överstyrelsen värdet av en kombinerad utbildning i läroämnen men tillägger, att överstyrelsen dock icke kan intaga definitiv ståndpunkt i denna fråga, innan mera preciserade förslag ha utarbetats. Mest reserverad ställer sig överstyrelsen till den sista av kommissionen föreslagna utbildningsvägen, som utöver mellanskolläraryrket

utbildning skulle omfatta fortbildning under lärarhögskolans kontroll. Denna utbildningsgång är, säger överstyrelsen, »en nödfallsutväg, som kanske måste tillgripas övergångsvis, om lärare med utbildning enligt någon av de tidigare anförda vägarna icke finnas att tillgå i tillräcklig omfattning». Överstyrelsen finner det emellertid icke självfallet, att fortbildningen skall kontrolleras genom lärarhögskolan utan kan tänka sig andra vägar härför. Efter en övergångstid bör denna utbildningsväg icke längre accepteras.

Slutligen är att nämna, hurusom *Allmänna adjunkt föreningen* påyrkar, att frågan om benämningen av olika kategorier av lärare bringas till en förnuftig lösning i samband med enhetsskolans genomförande.

»Skolkommissionen har inte gått in på titelfrågor utan använder beteckningarna småskollärare, mellansskollärare, realskollärare och gymnasielärare, benämningar, som är omöjliga att använda som titlar. Dessutom begagnar kommissionen för gymnasiet huvudlärare i enlighet med nuvarande terminologi titeln lektor och talar om adjunktskompetens utan att uttala sig om adjunktstitelns fortlevande i den framtida skolan. För denna skola vore det önskvärt, om en för alla lärare gemensam titel kunde skapas. Om detta visar sig omöjligt, bör åtminstone en enhetlig titulatur fastställas för lärarna på de olika stadierna. Adjunkt föreningen föreslår, att frågan närmare utredes.»

Länsstyrelsen i Gävle ifrågasätter, huruvida icke hela nomenklaturen småskollärare, mellansskollärare, realskollärare borde avskaffas till förmån för den enhetliga benämningen folkskollärare; detta skulle givetvis icke utsluta, att varje lärare hade specialiserad kompetens för vissa årsklasser inom skolan.

c. Småskollärarnas vidareutbildning.

För småskollärare, som önska skaffa sig utbildning för tjänstgöring inom mellanskolan eller på högre stadier, böra enligt skolkommissionens uppfattning särskilda vägar öppnas.

För dem som önska kompetens för mellanstadiet skulle en ettårig utbildning anordnas vid lärarhögskolan, innefattande dels — för dem som så behöva — en komplettering av ämneskunskaperna, dels en pedagogisk-metodisk utbildning för mellanskolestadiet. De som vilja gå längre och utbilda sig för realskolestadiet kunna följa samma utbildningsvägar som mellansskollärare, vilka kvalificera sig för realskoletjänstgöring. Kommissionen anser det emellertid värt att överväga, huruvida icke sådana anordningar kunna vidtagas, att småskollärare även utan omvägen över mellansskolläraryt utbildning skola kunna vinna partiell kompetens för realskoleundervisning.

»Enligt kommissionens mening är det av stor betydelse, att vägen till akademiska studier i framtiden kan öppnas för småskolans lärare, icke blott därför att dessa därigenom bereds möjligheter att kvalificera sig för under-

visning på högre stadier, utan även därför att de får tillfälle att bedriva vetenskapliga studier på sitt eget arbetsområde och härigenom dels kan göra dessa studier fruktbarande för sin undervisning i småskolan, dels kan bli kompetenta att söka och inneha exempelvis tjänster vid lärarutbildningsanstalterna.» (S. 381.)

Erforderliga kompletteringar av allmänbildningsgrunderna borde kunna förläggas till de av kommissionen föreslagna gymnasierna för vuxna.

Att småskollärare, som påbörjat sitt yrkesarbete, skulle återgå till gymnasierna för kompletterande studier, ter sig för *Sveriges småskolläraryrkesförbund* som ett i de flesta fall ogenomförbart projekt. Däremot bör det vara möjligt att gå vidare efter avlagd dimissionsexamen och yrkesutbildning, såsom det har föreslagits för mellanskolans lärare. Detta är ett av skälen, varför förbundet bestämt påyrkat, att dimissionsexamen eller likvärdiga kunskaper skall läggas till grund för småskolläraryrkesutbildningen.

Skolöverstyrelsen har i princip icke något att invända mot de åtgärder för småskolläraernas vidareutbildning, som kommissionen har föreslagit. Då förslagen icke äro närmare utformade, avstår överstyrelsen dock från en mera ingående granskning.

d. Huvudlärarbefattningarna.

Kommissionen föreslår, att på vart och ett av skolans fyra stadier särskilda, i högre lönegrad placerade **h u v u d l ä r a r b e f a t t n i n g a r** skola upprättas. Dessa befattningar måste få olika karaktär på de olika stadierna.

På *gymnasialstadiet* skola lektorerna vara huvudlärare. Helst bör varje läroämne vara företrätt av lektor vid de gymnasier, där ämnet i fråga studeras; vid mindre gymnasier kan det dock inträffa, att en lektor måste representera två läroämnen.

På *realskolestadiet* bör alltefter omständigheterna en huvudlärare företräda ett läroämne eller två till tre närbesläktade ämnen.

För de större *mellanskolorna* tänker sig kommissionen huvudlärarbefattningar dels i den humanistiska, dels i den matematisk-naturvetenskapliga ämnesgruppen. Vid mindre mellanskolor och vid småskolor skulle huvudlärarbefattningen icke vara knuten till någon viss ämnesgrupp.

»Huvudläraren skall vara skyldig att följa med den vetenskapliga, pedagogiska och metodologiska utvecklingen i sitt ämne eller sin ämnesgrupp samt över huvud taget den pedagogiska utvecklingen på det skolstadium där han tjänstgör. Han skall biträda skolans chef vid skolarbetets planering och vid behov med råd och upplysningar tillhandagå övriga lärare, i synnerhet yngre och mindre erfarna. I hans uppgifter bör ingå att vårda undervisningsmaterielen och att tillse, att den förnyas. Därest kommissionens förslag om aspirantlärartjänster och förläggning av viss del av lärarutbildningen till samverkande läroanstalter godtas, kommer huvudläraren att få särskild betydelse för handledningen av aspiranter och lärarkandidater.» (S. 379.)

Formella kompetenskrav böra endast uppställas för lektoraten. För övriga huvudlärartjänster böra kompetenskraven vara desamma som för stadiets vanliga lärartjänster. Vid tillsättning av huvudlärartjänsterna böra givetvis lärdomsmeriter väga tungt, men främst böra personliga och pedagogiska kvalifikationer vara avgörande. Genom den av kommissionen föreslagna utvidgade inspektions- och konsulentverksamheten komme möjligheterna att rättvist och likformigt bedöma lärarskickligheten att förbättras.

Ett allmänt genomförande av huvudlärarinstitutionen komme enligt kommissionens mening icke blott att stimulera tillströmningen till lärarbanan utan även i övrigt att bli av stor betydelse för den svenska skolans utveckling.

»Man torde inte kunna överskatta värdet av att vid varje icke alltför liten skola på varje stadium finns en eller flera lärare, i vilkens skyldigheter det uttryckligen ingår att följa med den pedagogiska utvecklingen och göra nya idéer fruktbärande för skolans vardagsarbete. Eftersom enligt kommissionens förslag huvudlärarna placeras i högre lönegrad, vinner man dessutom den fördelen, att en viss motvikt skapas mot lärarnas dragning till städer och tätorter.» (S. 379.)

Kommissionens förslag har fått åtskilliga instämmanden men också åtskillig kritik.

Förslaget tillstyrkes exempelvis av *Läroverkslärarnas riksförbund* och av *Sveriges yngre läroverkslärares förening*, vilka understryka vikten av att lärarnas avancemangsmöjligheter förbättras.

Sveriges folkskolläraryrkesförbund instämmer med kommissionen i att huvudlärartjänsterna också på skolans lägre stadier skulle kunna bli en stimulans för den pedagogiska utvecklingen och ett stöd för mindre erfarna lärare.

»Inte minst skulle huvudlärarna ha en uppgift att fylla i skolor, dit aspiranttjänstgöring förlägges. Beträffande tjänsternas karaktär av avancemangsposter finner förbundet det visserligen tilltalande med en befordringsmöjlighet, grundad på rent pedagogiska meriter, men kan å andra sidan inte bortse från risken, att ovidkommande omständigheter skulle spela in också vid tillsättningen av dessa tjänster och därmed äventyra den avsedda pedagogiska vinsten. Förbundet vill därför starkt understryka kommissionens uttalande, att 'förutsättningarna för att erhålla befattning som huvudlärare bör vara goda personliga och pedagogiska kvalifikationer'. Tjänsterna bör enligt förbundets mening tillsättas på vissa år. Vidare bör skoldistriktet själva få avgöra, huruvida huvudlärartjänster skall inrättas; dock bör vid detta avgörande liksom i fråga om personvalet hänsyn tagas till lärarkårens önskemål.»

I något kollegieyttrande befaras, att huvudlärartjänsterna skola leda till »söndring och onödig rivalitet», men från landsbygdsläroverkens sida framhålls å andra sidan, att huvudlärartjänsterna kunde bli ett hjälpmedel

för dessa skolors lärarerekrytering. Kollegiet vid *samrealskolan i Rättvik* finner det ur denna synpunkt angeläget, att huvudlärarbefattningar inrättas vid varje skola och på varje stadium.

»Det är nämligen obestriddigt, att, om lärarbrist uppstår, det är viktigare, att en mindre skola får en kompetent huvudlärare i varje ämne eller grupp av ämnen, än att *all* undervisning vid ett större läroverk bestrides av välmeriterade lärare. Viss undervisning vid ett läroverk är ju av den art, att den kan anförtros även åt mindre väl utbildade lärare, medan det — vid varje, även mindre läroverk — finns viss undervisning, som endast i undantagsfall bör få överlämnas till sådana lärare.»

Statskontoret anser, att alla lärare i ungefär lika grad böra ha skyldighet att »följa med den vetenskapliga, pedagogiska och metodologiska utvecklingen i sitt ämne», varför denna uppgift icke kan motivera en högre löneställning för huvudläraren. »Icke heller de mera praktiskt betonade arbetsuppgifterna som biträde åt rektor eller som rådgivare och handledare för yngre och mera oerfarna lärare torde böra kompenseras genom högre lön utan i stället genom erforderliga lättnader i undervisningsskyldigheten i form av ett något reducerat timantal.»

Styrelsen för *Sveriges folkskolläraförbund* erkänner, att huvudlärarsystemet kan ha en uppgift att fylla i skolor med ämneslärarsystem men finner motiveringen ohållbar, om den tillämpas på skolor med klasslärarsystem.

»Klasslärarna på mellanstadiet har i regel samma utbildning och ska självständigt och på eget ansvar handha undervisningen i som regel samtliga ämnen. En huvudlärare-klasslärare torde inte i samtliga skolämnen kunna verka som pedagogisk ledare eller rådgivare. Att förordna ämnes-specialister som huvudlärare synes inte lämpligt och är i mindre skoldistrikt för övrigt inte möjligt. Normer för meritvärdering av pedagogisk skicklighet och förmåga att handleda kolleger torde vara svåra att åstadkomma, och tillsättningen av huvudlärare kan därför befaras bli godtycklig.

Anordnande av fortbildningskurser och instruktioner, liksom konferenser mellan klasslärarna vid en skola eller i ett skoldistrikt torde bättre än huvudlärarbefattningar främja syftet med huvudlärarinstitutionen.»

Förbundsstyrelsen avstyrker därför inrättandet av huvudlärartjänster för klasslärare.

Skolöverstyrelsen kommer icke mindre bestämt till ett negativt resultat.

»Tvivelsutan skulle det vara tilltalande, om möjlighet funnes att honorera en särskilt förtjänt lärare vid en skola, om han utan att vara skolchef satt sin prägel på det pedagogiska arbetet vid skolan. Om det däremot med nödvändighet skall finnas ett visst antal huvudlärare vid varje skola, torde den goda avsikten i stor utsträckning förfelas. — — — I själva verket torde det vara en psykologisk felkonstruktion att för en viss grupp av lärare uttryckligen föreskriva skyldighet att följa med den pedagogiska utvecklingen. Enligt överstyrelsens förmenande bör det ingå i varje lärares självklara åligganden att tillgodogöra sig den pedagogiska utvecklingen. Om ansvaret

därför lägges på vissa lärare, blir följden lätt den, att övriga lärare anse sig dispenserade därifrån. Resonemang sådana som 'Det skall Karlsson göra; han har betalt för det' böra icke uppmuntras. Särskilt inom mindre skolenheter torde också, såsom av något kollegium framhållits, allehanda irritationer och onödig rivalitet kunna uppkomma till följd av att vissa lärare skola få högre avlönade tjänster. Man kan icke heller vara säker på att det alltid blir de mest förtjänta pedagogerna vid en skola, som komma att uppehålla huvudlärartjänsterna. Sedan en sådan tjänst, ofta nog utan större konkurrens, tillsatts vid en mindre skola, kan en ung, pedagogiskt intresserad lärare komma till skolan och i realiteten bli huvudlärare, medan en annan är det till namnet och uppbär inkomsten. Det måste också tangeragränsen till parodi på huvudlärarinstitutionen, om nära nog alla lärarna vid en skola äro huvudlärare. Så blir enligt SK:s förslag förhållandet vid de mindre realskolorna. En realskola med 6 undervisningsavdelningar torde komma att få högst fem ordinarie lärare förutom rektor, och av dessa högst fem lärare skulle fyra vara huvudlärare. Med hänsyn till ovan anförda synpunkter måste överstyrelsen avråda från att huvudlärartjänster inrättas på det sätt, som SK föreslagit.» (S. 107—108.)

e. Rektorsbefattningarna.

Vid tillsättningen av rektorstjänster böra de personliga kvalifikationerna vara utslagsgivande, framhåller *skolkommissionen*. Behörighet att söka och inneha befattning som chef för en skola bör tillkomma varje lärare, som är behörig att söka och inneha ordinarie lärarbefattning vid skolan och som äger kompetens att undervisa på skolans högsta stadium; chefsposterna böra sålunda icke vara bundna vid bestämda lärdomsmeriter. »Detta innebär t. ex., att en mellanskollärare, som har kompetens att undervisa på realskolestadiet, skulle kunna förordnas som rektor vid en nioårig skola, även om han inte avlagt fullständig ämbetsexamen, samt att en gymnasielärare skulle kunna förordnas som rektor vid ett gymnasium, även om han inte är lektorskompetent.»

Kommissionen anser det vara en brist i den nuvarande lärarutbildningen, att det icke ingår någon utbildning för administrativa eller pedagogiskt ledande poster inom skolväsendet. En på folkskollärarkårens initiativ tillkommen kurs i skoladministration, närmast avsedd för överlärare, har gjort god nytta. Kommissionen finner det angeläget, att i samband med omgestaltningen av lärarutbildningen även en kurs ordnas för lärare, som aspirera på ledande poster inom skolväsendet.

Jämväl *skolöverstyrelsen* finner det önskvärt, att kurser i skoladministration anordnas.

»Det bör dock redan från början påpekas, att genomgången av en sådan kurs icke får tillmätas avgörande betydelse vid t. ex. tillsättning av rektorsbefattningar. En rektorsbefattning bör nämligen icke i första hand få bli en administrativ post. Av särskilt värde torde kurser av det ifrågasatta slaget bli för rektorernas sekreterare, och överstyrelsen har redan i sitt

yttrande den 13 februari 1948 rörande organisation av arbetet på rektors-expeditionerna vid de allmänna läroverken med flera läroanstalter tillstyrkt, att kurser anordnas för sekreterare och motsvarande biträdespersonal även-som att en handbok för sekreterare utarbetas och utgives på statens be-kostnad. Givetvis böra sådana kurser vara öppna för utnämnda rektorer liksom för lärare, som av vederbörande rektorer anses lämpliga för sekre-teraresysslan.» (S. 108.)

Överstyrelsen finner det emellertid mindre välbetänkt att anknyta kurser av detta slag till lärarhögskolorna. »Lämpligare torde vara, att de anordnas av skolöverstyrelsen. Över huvud taget är behovet av sådana kurser all-deles oberoende av lärarutbildningens omläggning.»

Delade meningar råda bland lärarorganisationerna i fråga om kompetens-kraven för rektorstjänsterna. Medan *Allmänna adjunktsföreningen* varmt tillstyrker förslaget, att gymnasielärare utan rektorskompetens skall kunna inneha rektorstjänst vid gymnasium, yttrar *Lektorernas förening*:

SK har föreslagit möjligheter till vidare utbildning och därav följande befordran för alla lärare utom för lektorerna. Både konsekvens och rättvisa kräva, att även lektorerna erhålla befordringsmöjligheter. I stället minskas enligt SK:s förslag utsikterna för dessa, då de enda befattningar, till vilka lektorer skulle kunna avancera: huvudlärartjänster i högre lönegrad, rek-torat vid högre allmänt läroverk och de helt nya lärartjänsterna vid de föreslagna lärarhögskolorna, skola stå öppna även för lärare utan lektors-kompetens. LF anser, att som regel lektorskompetent lärare bör äga före-träde vid tillsättandet av dessa befattningar.»

Lärarrådet vid Göteborgs högskola delar lektorernas mening. »För att en rektor skall kunna upprätthålla sin auktoritet och vara gymnasiets högste pedagogiske ledare, är det efter lärarrådets mening ofrånkomligt, att han äger samma vetenskapliga kompetens som huvudlärarna. Rekto-raten böra icke bli ett mål för skolpolitiker och pedagogiska karriärister.»

Sveriges överlärarförbund och *Sveriges folkskolläraryförbund* opponera åter mot kommissionens krav, att rektor vid enhetsskola skall äga kompe-tens att undervisa på skolans högsta stadium. En ämneslärare med enbart adjunktsutbildning har icke kompetens att undervisa som klasslärare. »Med samma skäl skulle kunna hävdas, att rektor och skolchef vid enhetsskola bör äga kompetens att undervisa på skolans lägsta stadium», invänder överlärarförbundet. Styrelsen för folkskolläraryförbundet föreslår ett system, avsett att tillgodose kravet på sakkunnig ledning av enhetsskolan med hän-syn till de olika skolstadiernas pedagogiska egenart:

»Om enhetsskolans rektor ska äga erforderlig pedagogisk och administrativ erfarenhet och sakkunskap för att handha ledningen av en enhetsskola, om-fattande klasserna 1—9, bör han ha såväl klasslärarutbildning för mellan-stadiet som adjunktsutbildning för realskolan. Rektor med enbart adjunkts-utbildning eller enbart klasslärarutbildning synes inte kunna ensam handha de pedagogiska uppgifter som ankommer på rektor. I de fall rektor har

endast adjunktutbildning bör därför närmast under honom förordnas en särskild studierektor (biträdande rektor) med mellanskollärarytbildning för klasstadiet 1—6.

Lärare med enbart klasslärarytbildning för mellanskolan, vilken har stora pedagogiska och administrativa meriter, bör även kunna förordnas som rektor för enhetsskola. I sådana fall bör särskild studierektor med adjunkt-kompetens förordnas för realskolstadiet.

I större skoldistrikt synes det lämpligt att sammanföra klasserna 1—6 till en skolenhet med klasslärare som rektor och realskolstadiet klasserna 7—9 till en särskild skolenhet med realskollärare som rektor.

I mycket stora skoldistrikt kan det måhända även vara lämpligt med särskild studierektor för småskolstadiet.

Vid inrättande av enhetsskola inom skoldistrikt som förutom överlärare vid folkskolan har rektor vid realskola (kommunal mellanskola) inom distriktet bör antingen överläraren eller rektorn förordnas till rektor vid enhetsskolan, i förra fallet med rektorn vid realskolan som studierektor för realskolstadiet, i senare fallet med överläraren som studierektor för klasstadiet 1—6.

Rektor för gymnasium bör inte samtidigt vara rektor för enhetsskola.»

Det kan måhända göras gällande, att skolkommissionens förslag i dess helhet även skulle ha vissa mindre lyckliga konsekvenser. *Skolöverstyrelsen* fäster uppmärksamheten på denna sida av saken.

»Varje lärarkategori förlorar ... en del av sin begåvningselit, utan att förlusten kanske helt täckes av tillskotten från andra kategorier. För småskollärarytternas vidkommande finnes för övrigt ingen kategori i lägre löneställning att hämta något tillskott från. Den alltid bekymmersamma lärarekryteringen till de små skolorna på mera avsides belägna orter kommer måhända att bli lidande därpå. Det bör också hållas i minnet, att förutsättningarna för befordran icke kunna vara desamma på lärarbanan som på flertalet andra levnadsbanor. Undervisning på ett högre skolestadium förutsätter kunskaper, som icke kunna förvärfvas blott genom arbetsrutin under växande ansvar. Paralleller med t. ex. förvaltningslivet bli missvisande även på det sättet, att en högre tjänst där i princip ställer större krav på sin innehavare än en lägre. I skollivet däremot är det lika viktigt på ett lägre som på ett högre stadium att ha dugande och i begåvningshänseende välrustade lärare.» (S. 106.)

Överstyrelsen finner emellertid, att smidigare övergångsmöjligheter från den ena lärarkategorien till den andra måste tillföra undervisningsväsendet så stora fördelar, att ämbetsverket icke tvekar att ansluta sig till kommissionens förslag.

Trots enstaka invändningar mot ett och annat av skolkommissionens förslag bestyrka remissyttrandena otvivelaktigt riktigheten av skolkommissionens utgångspunkt, att ett befordringssystem, inom vilket den personliga dugligheten och de personliga fortbildningssträvandena bättre tillvaratagas än som nu är möjligt, måste betyda en uppmuntran i arbetet för lärarna och bör kunna bidra till att göra lärarbanan mera lockande för ungdomen.

f. Departementschefen.

Tendensen i den rad av förslag, för vilka jag just redogjort, kan sägas vara att stimulera lärarna i det dagliga arbetet, vidmakthålla deras håg för fortsatta studier och öka deras möjligheter att slå sig fram till en plats i skolväsendet, där deras kvalifikationer till fullo utnyttjas.

Jag är ense med skolkommissionen om att detta fordrar större elasticitet i lärarnas tjänstgörings- och anställningsförhållanden, än den nuvarande organisationen medger. En viss smidighet i systemet är också önskvärd från rent praktiska utgångspunkter. I synnerhet när nativitetskurvan löper ned och upp, som den gjort under de senaste årtiondena, är det angeläget, att lärarkårerna icke för starkt fastlänkas vid oföränderliga tjänstgöringsområden. Man måste kunna vid behov låta lärare, som i första hand utbildats för ett visst skolstadium, rycka upp på det närmast högre, och detta underlättas i hög grad, om ett icke alltför litet antal lärare lagt sina studier och sin fortbildning med tanke på en sådan möjlighet.

Vissa av kommissionens förslag utgå från organisatoriska förutsättningar, som ännu icke äro för handen, eller förutsätta mera tidsödande utredningar; andra äro enligt min mening av den art, att de omedelbart böra föras vidare och snarast möjligt läggas till grund för praktiska åtgärder.

När kommissionen framkastar tanken, att mellanskollärare i vissa fall skola kunna förvärva behörighet för undervisning på realskolestadiet genom en av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning och speciellt att kompetens för undervisning i samhällslära på detta stadium skall kunna vinnas genom deltagande i en tilläggskurs i ämnet vid lärarhögskolan, är det tydligen fråga om förslag, som för sitt förverkligande fordra, att lärarhögskolorna trätt i funktion, och som icke kunna slutligt bedömas, förrän fullständig utredning föreligger om dessas organisation. Huruvida lärarhögskolorna kunna bli i stånd att genom en ettårig utbildning meddela småskollärare kompetens för tjänstgöring på mellanskolestadiet, är också ovisst, så länge utbildningskraven för de blivande småskollärarna måste hållas lägre än kommissionen tänkt sig; spørgsmålet bör upptagas till förnyat övervägande i samband med den pågående detaljutredningen om lärarhögskolorna. Jag vill för närvarande blott anmärka, att frågan om vidareutbildning för småskollärare i en eller annan form om några år torde komma att få starkt ökad aktualitet, när de stora årskullarna i den tidigare skolåldern draga vidare till enhetsskolans högre klasser och barnantalet på småskolestadiet börjar sjunka.

Mot skolkommissionens förslag att inrätta särskilda huvudlärarbefattningar på alla skolstadier ha åtskilliga erinringar gjorts under remissgången. Skolöverstyrelsen, som anser att det mesta av vad skolkommissionen velat vinna genom inrättande av huvudlärartjänster skulle säkrare och mera frik-

tionsfritt kunna uppnås genom en anordning med särskilt utsedda handledare för läraraspiranterna under praktikåret, har sålunda avrått från att huvudlärartjänster inrättas på det sätt, som skolkommissionen föreslagit. Med hänsyn till de framställda erinringarna anser jag mig icke böra förorda nu ifrågavarande förslag.

Omedelbar aktualitet ha åter de förslag, som avse att råda bot för lärarbristen på realskolestadiet genom att möjliggöra påbyggnader med akademiska studier av folkskolläroexamen respektive den föreslagna mellanskol-läroarbetsutbildningen. Studierna skulle alltefter sin omfattning antingen kunna sikta på full adjunktskompetens eller åsyfta behörighet för en mera begränsad undervisning på realskolestadiet. Utformningen av den särskilda prövningen vid universitet eller högskola, som för ändamålet blir erforderlig, torde böra ske under beaktande av såväl akademiska som skolsynpunkter. Vid den utredning, som på grund härav skyndsamt bör komma till stånd, bör även undersökas, huruvida i något fall, där studentkunskaper i latin nu äro föreskrivna, studierna kunna givas en sådan läggning, att ett ur skolsynpunkt användbart resultat uppnås, utan att förstudierna i latin föras fram till nuvarande studentexamensnivå. Eventuellt erforderlig metodisk vidareutbildning för de lärare, som övergå till undervisning på realskolestadiet, torde framdeles kunna ordnas vid lärarhögskolorna eller på annat sätt.

Den mera komplicerade och säkerligen också mera svårlösta frågan om kombinerad utbildning i läro- och övningsämnen för lärare vid högre skolor bör jämväl under de närmaste åren upptagas till utredning och grundligt övervägande.

Skolkommissionen föreslår vidare inrättandet av en grupp nya gymnasie-lärartjänster vid sidan av de nuvarande lektorstjänsterna. Arbetet vid de allmänna läroverken utmärkes otvivelaktigt av en differentiering, som icke kommer till uttryck i det nuvarande systemet av lärartjänster. Jag har blivit övertygad om att det med hänsyn till de föreliggande arbetsuppgifternas art och det med dem förknippade ansvaret är önskvärt med en längre gående differentiering av lärartjänsterna, och jag har intet emot att till detta skäl ytterligare lägga vad kommissionen anfört om värdet av att även på lärarbanan befordringsmöjligheter skapas, som kunna göra banan mera lockande för framåtsträvande ungdom. Den närmare prövningen av lämpligheten av sådana åtgärder bör dock anstå i avvaktan på vederbörande löneinstansers bedömning av tjänsternas lönegradsplacering. Jag har emellertid för avsikt att under årets lopp föranstalta om erforderlig ytterligare utredning även i denna fråga. Därvid böra jämväl upptagas vissa frågor rörande särskilda ersättningar, exempelvis vid provårsläroverken. Jämväl den av skolkommissionen väckta frågan om behörighetsvillkoren för rektorsbefattningar, vilken åtminstone i vad avser de högre allmänna läroverken torde

stå i visst samband med frågan om lärarkompetens och lärarkategorier för gymnasialstadiet, hör närmast hemma i detta sammanhang.

Frågan om särskild utbildning för skolans administrativa poster har berörts även i den år 1947 avslutade utredningen angående omorganisation av arbetet på de statliga läroverkens rektorsexpeditioner och torde böra upptagas till slutlig prövning, när de finansiella förhållandena det medgiva.

7. Hemställan.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att godkänna följande riktlinjer för ordnandet av vissa lärargrupperns egentliga yrkesutbildning:

1. I den ordning och till det antal, som framdeles bestämmes, skola lärarutbildningsanstalter av ny typ inrättas, avsedda att meddela egentlig yrkesutbildning för ämneslärare, mellanskollärare och eventuellt småskollärare ävensom, i den mån sådant i vederbörlig ordning bestämmes, för olika grupper av speciallärare.

2. Den egentliga yrkesutbildningen för ämneslärare, mellanskollärare och småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, omfatta dels utbildning vid lärarutbildningsanstalt, dels viss aspiranttjänstgöring.

3. Utbildningen av mellanskollärare skall vara grundad på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs.

4. Den egentliga yrkesutbildningen för småskollärare skall från tidpunkt, som senare bestämmes, tills vidare vara grundad på en ettårig allmänbildande kurs, baserad på ett kunskapsmått i huvudsak motsvarande realexamen.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Inga Bäcklin.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
1. Inledning	2
2. Den nuvarande lärarutbildningen	5
a. De högre skolorna	5
Ämneslärarnas teoretiska utbildning	5
Ämneslärarnas praktiska utbildning	8
Övningslärarnas utbildning	10
b. Folkskolorna	12
Folkskollärarnas utbildning	12
Småskollärarinnornas utbildning	17
3. Allmänna synpunkter på lärarutbildningen	20
a. Skolkommissionen och lärarutbildningen	20
b. Departementschefen	25
4. Läraraspiranternas ämnesstudier	27
a. Den akademiska utbildningen för ämneslärare	27
Filosofisk ämbetsexamen	27
De högre filosofiska studierna och lektorskompetensen	38
Kristendomslärarnas utbildning	46
b. Klasslärarnas ämnesstudier	50
c. Departementschefen	59
5. Den egentliga yrkesutbildningen	62
a. Lärarhögskolornas storlek och förläggning	63
b. Lärarhögskolornas organisation	65
c. Utbildningen vid lärarhögskolorna	67
Gemensamma drag i lärargruppernas utbildning	67
Klasslärarutbildningen vid lärarhögskolorna	68
Ämneslärarnas utbildning vid lärarhögskolorna	72
Speciallärarnas utbildning	76
Lärarhögskolorna och lärarnas fortsatta utbildning	77

	Sid.
d. Yttranden rörande lärarhögskolorna och lärarnas egentliga yrkesutbildning	78
Lärarhögskolornas organisation	78
Aspirantårets organisation	90
Speciallärarnas utbildning m. m.	97
e. Departementschefen	98
6. Lärartjänsterna och lärarnas fortbildning	103
a. Gymnasiets lärarfråga	104
b. Realskolestadiets lärarfråga och mellanskollärarnas fortbildning	107
c. Småskollärarnas vidareutbildning	115
d. Huvudlärarbefattningarna	116
e. Rektorsbefattningarna	119
f. Departementschefen	122
7. Hemställan	125
